

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

V. évfolyam 10. szám

Kiadja a Napkút Kiadó Kft. megbízásából a Cédrus Művészeti Alapítvány. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Balázs Ilma**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztik: **Bognár Antal** (próza), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás),
Pencz Levente (környezet), **Prágai Tamás** (vers), **Szondi Bence** (tördelés).

Alapította: **Masszi Péter**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár,
Osztovits Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,
Sütő András, Székely Magda** (tiszteletbeli konzulensek).

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon: 3492-316

E-mail: naput@axelero.hu • Honlap: www.masszikiado.hu/naput

Nyomdai kivitelezés: deMax Művek. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Január

Szabó Iván	3
Erkel Tibor	5
Szelle Béla	9
Zsidai József	10
Mácz István	12

Február

Kabdebó Tamás	15
Geszty Sylvia	16

Március

Sziklay Erika	18
Földes Imre	19
Kulcsár Gergely	21
Lázár György	22
Németh János	26
Szili Ferenc	28
Beke Albert	29
Ónody György	31
András Sándor	32

Április

Gömöri György	34
Pálos Tamás	36
N. Goller Ágota	37
Szabó Ildikó	38
Licskó György	40

Május

Frenkl Róbert	44
Nagy Károly	46
Incze Judit	47

Június

Lőte Attila	49
Vajda Vilmos	51
Pusztai János	53

Július

Bényei József	55
Rajnai András	56
Halbauer Ede	58
Erdélyi Éta	60
Trogmayer Ottó	61

Augusztus

Fried István	64
Regős Sándor	65

Soós Edit	67
Kávássy Sándor	69
Márton László	71
Somfai László	71
Nagy Pál	73
Vitár Róbert	75
Budai László	77

Szeptember

Kalász Márton	80
Ladányi József	82
Gedai István	83
Króó Norbert	85
Batári Ferenc	87
B. Foky István	89
Hamburger Klára	91

Október

Krupa András	94
Pató Róza	96
Vörös László	98
Dévényi János	100
Pomogáts Béla	101
Harasztý István	103

November

Barabás Péter	106
Sárközy Zoltán	107

December

Kún Zsuzsa	111
Weninger Richárd	114
Jajnesnica Róbert	116
Szerdahelyi István	118

Emlékezet

Hervay Gizella (Vasy Géza)	123
Ladányi Mihály (Simor András)	125
Szederkényi Ervin (Tüskés Tibor)	127
Thinsz Géza (Pomogáts Béla)	128

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

V. évfolyam 10. szám

**Hatvan
jeles hetvenes**

HARASZTÝ ISTVÁN
IDŐMALOM

Szabó Iván

mérnök, közgazdász (Budapest, 1934. január 8.)

Édesapám, Szabó Ferenc, felvidéki születésű családból származott. Apai ágon a család egy balatonfőkajári számadó juhászra, anyain porosz nemesekre vezethette vissza származását. Édesanyám, Sallai Mária egyszerűbb képlet: mindkét ágon budai sváb családból származik. Munkahelyi házasság volt. Mindketten ugyanannál a cégnél voltak könyvelők.

1932 októberében született egy bátyám, aki azonban kétnapos korában elhunyt. Mivel viszonylag késői gyerek voltam, egyke maradtam.

Budán laktunk: születésemkor a Lövőház, pár évvel később a Fény utcában, pár házzal korábbi lakásunktól. A Fény u. 15. ma is áll, a Lövőház utcai ház helyét a Mammut szupermarket foglalja el. Gyermekkorom a Marczibányi térhez és a

Városmajorhoz kapcsol. Már emlékszem arra az időre, amikor a Széll Kálmán tér még jégpálya volt, ámulva figyeltem a közlekedési csomópont kiépítését és megértem, hogy Moszkva tér lett belőle. Lakásunk erkélye a Margit körüti fogház udvarára nyílt. Az itt történtek egy életre szóló benyomást tettek rám: meg is írtam az *Üvegfalak* című könyvemben.

Írni-olvasni a Marczibányi téri elemiben tanultam, az akkori rend szerint még négy elemi osztályban. Ezt követően a Keleti Károly utcai Érseki Katolikus Gimnáziumban kezdtem a középiskolai tanulmányaimat, mely az 1949-es államosítás után a kollégium neve után Rákócziánum lett. Itt is érettségiztem. Mindig jó tanuló voltam. Kitűnő tanáraink közül meg kell említenem dr. Kiss Jenő osztályfőnökömet, Mohay Kálmánt, aki a matematika rejtelseibe vezetett be meglehetősen sikerrel, dr. Hegyi Károly pedig történelmi oktatás keretében világszemléletet adott mindnyájunknak. Irodalmi szakkörre is jártam, hiszen magyar-történelem szakos tanárnak készültem. A szakkört Baránszky-Jób László vezette, aki kolozsvári egyetemi katedráját cserélte fel a második világháború után a középiskolai tanárságra. Vele jártam író-olvasó találkozókra, és ő ismertetett meg személyesen Veres Péterrel, Sőtér Istvánnal és még sok irodalmi kiválósággal. Nem véletlen, hogy az országos tanulmányi versenyen (mely persze Rákosi Mátyás nevét viselte) Veres Péter *Szolgaság* című művéről írt tanulmányommal értem el helyezést, aminek kissé ironikus eredményeképpen felvételi vizsga nélkül jutottam be – a Műegyetemre, melyből akkoriban kettő is volt. Én az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem mérnöki karára jártam, mely a III. évfolyamon szakosodott: híd- és szerkezetépítő szakra jelentkeztem, majd annak további elágazásaként az acélszerkezeti szakágra. Tanulmányi eredményem alapján a II. évtől megkaptam a kitüntetéses ösztöndíjat (ami persze szintén Rákosi Mátyás nevét viselte). Acélszerkezetes témában (ortogonálisan anizotrop szerkezetű közúti híd) diplomáztam dr. Korányi

Imre professzor úr tanszékén, nem is egészen a megszokott körülmények között. Ennek eredményeként az UVATERV hídosztályára kerültem Sávoly Pál és Mistéth Endre kezei alá.

Bár szép feladataim voltak, mozgékony természetemnek az irodai munka nem igazán felelt meg. 1959-ben az Építőipari Gépesítő Vállalathoz igazoltam át, ahol technológus, osztályvezető, majd 1963–69 között vállalati főmérnök voltam. Innen azért távoztam, mert a párttitkár maradásomat ahhoz kötötte, hogy lemondok a Jó Pásztor katolikus lelkészség képviselő-testületi elnöki funkciójáról. Erre nem voltam hajlandó, inkább átmentem a Mélyépítő Vállalathoz, ahol eleinte tanácsadó, majd műszaki osztályvezető lettem. Közel tíz évet húztam le itt, amikor átmentem a Vízépítőipari Tröszt-höz. Időközben megszereztem a közgazdaság-tudományi egyetemen (a levelező szakon) az ipari közgazdász képezést, majd ugyanitt doktoráltam. Mindennapi munkám mellett 1969–74 között meghívott előadóként tanítottam a Műegyetemen is. A trösztnél az első beosztásom nagylétesítményi főmérnök volt, majd a nyolcvanas évek meglóduló építőipari exportja időszakában export főmérnök. Ebbéli minőségemben jártam Irakban, Kuvaitban, Jemenben és Európa több államában is. Amint megindultak a magánjellegű kezdeményezések, 27 mérnöktársammal megalakítottuk a Mérnök és Építőgépezés Kisszövetkezetet, melynek elnöke voltam egészen 1990-ig.

Ekkor ugyanis...

A dolog 1956-ban kezdődött. Az október 22-i nagygyűlésen aktív szerepet játszottam, majd a forradalmi diákság képviselőjeként a SZOT-ban teljesítettem „megszállói” feladatot. Az itt végzett kapcsolatépítés okán az egyetemi vezérkar (MEFESZ) is itt kapott átmenetileg működési lehetőséget november 4-e után. Tevékenységünk 1957. január végéig tartott, amikor is szinte valamennyi társammal letartóztattak. Közel három hónapot töltöttem vizsgálati fogságban a Gyorskocsi utcában. Ötödik éves voltam ekkor, és az utolsó félévben egyetlen órát sem állt módomban az egyetemen tölteni. Évfolyamtársaim valamennyi rajzomat elkészítették, azokat a tanszékek – tudva ugyan, hogy letartóztatásban vagyok, és én nem készíthetem azokat – rendre bevették. Mire kijöttem a börtönből, megvolt a félévem. Hogy zokszó nélkül visszatérhettem az egyetemre, azt az évfolyamfelelős Mayer Lajosnének köszönhetem, hogy diplomázás után el tudtam helyezkedni, azt Korányi professzornak, aki ebben az ügyben eljárt Sávoly Pálnál. Ilyen előzmények után 1987-ben természetesnek vettem, hogy bekapcsolódom a rendszerváltozás előkészítésébe. Az MDF tagjaként aztán 1990-ben kerületemben megválasztottak egyéni képviselőnek. Másfél évig a gazdasági bizottság elnöke voltam, majd Antall József az ipari-kereskedelmi, egy évvel később a pénzügyi tárca élére állított. Az 1994-es választások után is képviselő maradtam – ellenzékben. 1996-tól az „antallisták” alapította MDNP-nek voltam a frakcióvezetője.

1998-tól az úgynevezett civil szférában végzem közéleti tevékenységemet: az Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület elnökeként, a magyar Pax Romana mozgalom egyik vezetőjeként, a Nemzetközi Gyermekekmentő Szolgálat alelnökeként és számos alapítvány kuratóriumi tagjaként.

Van bennem bizonyos grafomán hajlandóság. Mérnökként számos egyetemi jegyzetet írtam, majd az *Acélhajbeton* című tudományos-műszaki könyvet.

Műszaki és politikai tevékenységem alatt számtalan újságcikk jelzi utamat. Nyugdíjnapjaimban a szépirodalomhoz kanyarodtam vissza: 2001-ben az *Úvegfalak*, 2003-ban a *Fagyöngy és jegenye* című könyvem jelent meg a Széphalom Könyvműhely gondozásában.

Minden tevékenységem mögött a biztos családi háttér állott. Már az egyetemi évek alatt eljegyeztem vízépítő szakos évfolyamtársnőmet: Zemenszky Ildikót, akivel 1957-ben, szabadulásom után összeházasodtunk. Ebből a házasságból két leány született: Ildikó és Perpétua, akik később négy unokával (két-két fiú, illetve leány) ajándékoztak meg bennünket.

2004. január 8-a mérföldkő: hetvenéves leszek.

Erkel Tibor

zenei rendező (Csökmő, 1934. január 11.)

Különös érzés azzal kezdeni ezt az önvalómat, hogy a dolog nem is úgy kezdődött. Mármint ahogyan azt mindenki tudta, akit érdekelt, beleértve magamat is. Én nem ott születtem. Csökmő, a kedves alföldi falucska (ami akkor volt) bizonyára nem ejt könnyeket e veszteség hírére, de tény: ott csak anyakönyveztek, születésemet követően. Magam viszont egy tanyán jöttem a világra, Aszód Jenő doktor bácsi segítségével. Édesanyámnak meg neki nemcsak a családom, hanem a tanya apraja-nagyja drukolt (sikerrel), mint egyébként másoknak is ebből a közösségből, ha úgy hozta sora. Összetartottak, mert összetartoztak.

Manapság talán egyáltalában nem ismerik ezt az érzést: tanyasinak lenni. Nekem életem legboldogabb korszaka-

kát jelentette, és meghatározta mindazt, ami később a „nagyvilágból” számomra szép és fontos lett, vagy amilyené a világot magam körül formálni szerettem volna, hogy az enyéim számára is otthonosabbá váljék. Persze ehhez egy olyan tanya kell.

Édesapám a nagyváradi káptalan gazdatisztje volt ott, a sok százezer holdas nagybirtokok egyikének központjában, Kórósszigeten. Bár szenvedélyesen szerette a matematikát, a tizenhat éves korában kezdődött és hét éven keresztül tartó hadifogsága Krasznajarszkban, életpályájának áttervezésére kényszerítette. Szerencsére szerette a természetet is. A vad és a művelt természetet egyaránt, és fel sem merült, hogy velünk, a családjával ezt el kellene fogadtatnia. Tudtuk, hogy

amit ő szeret, az számunkra fizikailag és szellemileg egyaránt fogyasztható.

Esténként, amikor családjunk hölgy tagjai az asztal mellett, körülülve a petróleumlámpát, olvastak és kézimunkáztak, ő a zongorához ült, és órákon át játszott klasszikus zenét. A hangszer alatt, elvarázsolt akusztikus barlangomban, megrázó élmény volt a hangörvény közepén a még ismeretlen hivatásomra készülni. Számos zeneművet általa ismertem meg, majd ismertem fel az Operában vagy a Zeneakadémia nagytermében.

A másnapok reggelén magam kapaszkodtam a zongoraszékre, és „terceket” ütögetve a billentyűkön, az ablakon áhítattal bekönyöklő cseléd-gyerekektől kérdeztem: „Ugye szép?” A tercek amúgy szépek. Az „igen” válasz tehát biztosan őszinte volt. Évtizedek múltán meggyőződhettem róla, hogy – persze nem ezért, de – nagyon jó ízlésük volt! A tőlük vagy velük együtt tanult gyermekdalok, általánosabban népdalok, amelyeket garmadával vittem később a zeneakadémiai felvételimre, megállták a helyüket. Szeretett népzene-tanárom, Járdányi Pál is rajtam keresztül ismert meg néhány Nagy-Sárrét környéki dallamot, én meg hálás szívvel gondoltam vissza valaha volt pajtásaimra. Egy életre elkötelezett híve lettem a népdalból, néptáncból és beszélt formából egygyé ötvöződött magyar nyelvnek.

A második világháború kíméletlenül elpusztította mindazt, amit a családom felépített és összegyűjtött a húszas évek szinte semmijéből. (Akkor Trianon rabolta el mindenünket.) Kivéve a dallamokat, a meséket, az egymás iránti mindenkor töretlen szeretetet és szolidaritást.

Apám, még hét-nyolc éves koromban, békeéveink egyik nyarán javasolta, hogy próbáljam meg: milyen

a napszámosmunka. Megpróbáltam. Nagyon nehéz volt. Valószínű, hogy a mai gyerekek jó része egy órán belül letenné az egyelőkapát vagy biztonságos helyre vonulna a mákgubótörés alattomos szúrásai elől. Csakhogy mi akkor még ismertük a „férfi így, meg úgy... nem tesz” (például nem nyafog) kezdetű buzdításokat, ami után az ilyen visszavonulás elképzelhetlenné vált. Hetven öl fát termeltünk ki '45 őszén (hogy meg ne fagyjunk télen) a Debrecen melletti Gúti-erdőben. Ennek tíz százalékát az erdőgazdaság átadta a kitermelőknek, akik mi voltunk: Apám, meg én, 11 évesen. Nem hiszem, hogy ezt a terhelést bírtam volna gyermekkori napszámosmunkám lelki és fizikai edzése nélkül.

A debreceni piarista gimnáziumban ismert volt családjunk debreceni helyzete, meg ennek a pár napos, Gúti-erdőben tett „kirándulásnak” a ténye, és persze a háttere is: apámat B-listázták. Nem kaphatott állást sehol. Alkalmi munkákból küszködött ötagú családjáért, egyik napról a másikra. Hiányzásomat természetesnek vették.

Beilleszkedésemet a kivételesen magas színvonalú és erősen nemzeti elkötelezettségű, férfias szellemű intézménybe egy, az igazgató úrral folytatott tárgyalás előzte meg. Közölte Édesapámmal, hogy náluk tandíjat kellene fizetnem (ez még 1945!), de, ha félévkor kitűnő rendű leszek, visszamenőleg is megadják számomra a tandíjmentességet. Ahogy hazafelé baktattunk, Apám csak ennyit szól: „Hallottad?”

Ott tanítottak meg tanulni. Segítségükkel nem jelentett gondot megfelelni László Zsiga bá', az igazgató úr feltételeinek, tényleg kitűnő rendű lettem.

Körülöttünk tombolt a politika. Pártok tucatjai versengtek: plakátok,

szórólapok – gyerekek számára rejtélyes szöveggel – biztattak néhány perces ácsorgásra az utcán, de sokat nem értettünk belőlük.

Egy napon osztályfőnökünk bejelentette, hogy az osztálynak vezetőséget kell választania. Naplónkban, amit ma is őrzök, a jelöltállítástól a kampánygyűlésekig, a méltató vagy csipkelődő-gúnyrajzos „diákpártplakátokig” mindennek maradt nyoma. Mi ugyan a nagypolitikába nem szálltunk be, de játékos komolyságú feladatunk megoldása közben lassanként megértettük, hogy milyen eszközökkel akarunk kintről (át)formálni bennünket. A piaristák ragyogó nevelők voltak. Nyilván nem véletlen, hogy az egyházi iskolákat 1948-ban bezáratók közül számosan adták akkor és adják ma is gyermekeiket az ő kezükbe.

Ettől az évtől (1948) kezdve teljesen megszűnt körülöttem a családi védőgyűrű. Kollégista lettem. Szüleim száz kilométeres távolságra költöztek Debrecentől. Én pedig ott maradtam, hogy a jövőmet remélhetőleg megalapozó zenei tanulmányokat ne kelljen abbahagynom. A számomra egyedül nyitva hagyott útra léptem rá végleg az Erkel Ferenc Zeneművészeti Szakiskola és Gimnázium kapuján keresztül 1949 őszén Pesten, a Nagymező utcában.

Korántsem volt egyszerű az út a zeneakadémiai diploma megszerzéséig, de – hála csodálatos tanári karunknak – a gondokat soha nem a megtanulnivalók okozták.

Pártutasításra '57-ben eltávolítottak a kilenc évig otthont nyújtó Bartók Kollégiumból, valamint megvonták a kitűnőrendűséggel járó ösztöndíjamat és szociális segélyemet. Ez a szakmai halálra ítélelssel egyenértékű lépés a kollégisták KISZ-szel szemben megnyilvánuló ellenállásából következett, aminek a felelőssége a vád

szerint engem terhelt. Valóban nem léptem be, később sem, ebbe a szervezetbe. A többieket sem kellett erre biztatnom. Az eltávolításom viszont meghozta a remélt eredményt: a vidéki diákok tudták, hogy vége a pályájuknak, ha nem engednek.

Tanárom, Wehner Tibor és volt növendékei mentettek meg, szerevén és a sajátjukból felajánlva számomra egy tucatnyi magánövendéket, akiknek az óradíja aztán már fedezte a „privát élet” most megismert költségeit. Nagy szerencsém volt, hogy már a piaristáknál, majd a pesti Erkel Ferenc Gimnáziumban felfedezték és gyakoroltatták a tanítás iránt megnyilvánuló vonzalmamat, ezért aztán ez a munka nem volt igazán fáradság. Inkább élveztem a kezem alatt fejlődő diákok kibontakozását, bár kétségtelen, hogy – főként a házitanítói hozzájuk utazás – rengeteg időmet rabolta el a zongoragyakorlástól. Anélkül meg a művészpálya?...

A diplomahangversenyemre már szegedi tanárként készültem, mert-hogy oda száműzött az oktatásügy. Nem sokszor büntettek meg életemben, de ez volt mind között a legkedvesebb: imádtam Szegedet, a Konzervatórium családias légkörét, és mindenekelőtt a növendékeket, akik még nem voltak megfertőzve nagyvárosi lelki betegségekkel, s mint később a sajátjaim, gyermekeimként vettek körül. Érdekes volt, hogy egynémelyikük két-három évvel is idősebb nálam.

Igazi pályámra meghívtak. Kettőre is, egymást követően, és máig hűséges maradtam hozzájuk.

A Magyar Rádió 1963-ban zenei rendezőt keresett, és a későbbi Széchenyi-díjas Lendvai Ernő zenetudós javaslatára engem egy hónapi gyakorlódó után azonnal felvettek. Harminc évet töltöttem az intézménynél, ami-

nek egyharmadában a zenei főosztály vezetőjeként megéltem az úgynevezett rendszerváltozás első két évét is. Több ezer zenei felvétel emlékeztet művésztársaimmal közös munkámra, akik között a Kossuth-díjasak mellett a hajdani tanyasi emlékeimet idézők is szerepeltek. Kodály százéves programjának köszönhetően, nemegyszer nemzetközi versenysikerekről hazatérően.

A rádióból 1992-ben még visszahívtak a kulturális tárca zene- és táncművészettel foglalkozó főosztályának az élére is, majd innen mentem nyugdíjba 1994-ben. Valóban visszahívtak, mert egyszer már 1979-ben „berendeltek” oda, mondván: a Bartók- és Kodály-centenáriumok hazai és nemzetközi szervezését nem bízhatják egy érettségizett hölgyre, aki ennek a területnek addig korlátlan úrnője volt. (A nevét ma már nyugodtan elfelejthetjük.) A „centenáriumok” Bartók és Kodály zsenijét ünnepelték, és bebizonyították, hogy itthon sejtelve sem volt a politikai vezetésnek e két művész példátlan elit- és tömegsikeréről. Amennyiben mégis volt, annál szomorúbb, hogy mindezt csak 1956 huszonöt éves évfordulójának figyelemeltereléseként igyekeztek kihasználni.

Amikor a Zeneakadémián 1963-ban megtudták, hogy rádiós lettem, az akkori főigazgató, Szabó Ferenc felelősségre vont: ismerte mint korábbi diákot és szegedi tanári eredményeimet is, ragaszkodott hozzá, hogy a tanítást folytassam. Elegáns kényszert alkalmazott, mert a következő héten már tanársegédként igyekeztem az akadémiai és a rádiós munkámat összeegyeztetni. 1969-ben atyai barát-

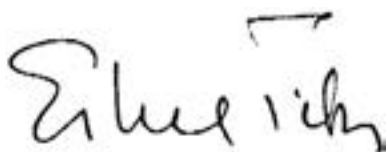
tom, Ferenczy György kezembe adta a zongora II. tanszakot, amelynek azóta is vezetője vagyok.

Páratlan tehetségű rádiós kollégáim, akikkel egész Európa számára felejthetetlen produkciókban volt részem; tanár kollégáim és fiatal magyar művésztársaim, akik a hangversenydobogókon évről évre az egész világot meghódítják, visszatekintve az elmúlt hét évtizedre, kétségbevonhatatlan értéket adtak az életemnek, és fiatalon tartottak. Legkeserűbb pillanataimban is megmaradt számomra tanyasi világom kemény és mégis szelíd derűje, amely kemény következetességgel kiküldi napról napra az ott élőket a földekre dolgozni. Akiket örömmel tölt el, ha süt a nap vagy friss eső veri a szikkadt tájat.

Fiatalság érzése ide vagy oda, mégis meghökkentett, amikor 2002 őszén, Budapest Főváros Közgyűlése ünnepi nyitóülésének levezetésére „korelnökként” kértek fel. A parlamentben négy év alatt hozzászoktunk, hogy Varga Laci bácsi a maga kilencvenvalahány évével korelnök. De hogy körülöttem mindenki ilyen fiatal lett...?

Ezért aztán köszönettel vettem, hogy a kedves felkérők regisztrálták az én jövőre betöltött hetvenemet is. Talán túl sok került belőle három oldalra, de mentségemre szolgáljon, hogy csak a papír türelmével éltem vissza. Önök bármikor abba hagyhatják az olvasást.

Amit ezúton is köszönök:

Szelle Béla

könyvtáros (Székesfehérvár, 1934. január 20.)

Szűkebb pátriám Fejér megye. Fehérvárott születtem, néhány naposan vittek haza Kálozra, a nagy határral, jól működő nagybirtokkal, gazdag parasztokkal és iparosokkal és persze sok szegény emberrel jellemezhető faluba. Ma a község a megye hírhedten elszegényedett régiójának protestáló központja. Tízéves koromig éltem itt, utána az érettségiig és az egyetemi éveim során itt nyaraltam.

A háborúval 1944 szeptemberében találkoztam először. A fehérvári hírhedt angol terrorbombázás éjszakáján véres sérültekkel telt meg a kollégium óvóhelye. Romhalmazzá vált az igazgató lakóháza, égett az utca. Falum 1944/45 telén többször gazdát cserélt, a vele járó atrocitásokkal.

Szerencsénkre nálunk mindig parancsnok lakott. Két hétig a fővárost elfoglaló marsall. Romos épületekben, patkányok között lakva fejeztük be 1945 tavaszán az első évet. Az államosításig a ciszterciek igen szigorú felügyelete alatt a kiválóan fölszerelt, ma is modern gimnáziumba jártam. Utána ugyanitt a Szent István Gimnázium tanulója voltam, igen vegyes tanári karral. Majd a szintén kiváló Ybl gimnáziummal való egyesítés után a József Attila Gimnáziumban tanultam és érettségiztem. A teljesen összekevert három osztály rövidesen kitűnő baráti közösséggé vált, újabban már évente tartott találkozókkal. Tanulmányi eredményeim ellenére két évig nem vettek fel az egyetemre, talán mert kamaszként nem szavaztam meg a bíboros halálbüntetését követelő határozatot.

Szerencsémre a megyei könyvtárból történő kiiratkozásomkor az igazgató kikérdezett, és felvett. Találkozásaim a mindennapok kemény, embert próbáló és veszélyes ütközeteivel ekkor kezdődtek. Bicskén járási könyvtárat kellett működésbe hozni. A rémálom: engem, a 19 éves tapasztalatlan gyereket kooptáltak a járási tanács végrehajtó bizottságába (elnök, titkár, párttitkár, rendőrkapitány mellé). Asszisztálnom kellett a hétfői értekezleteken, ahol a beszolgáltatások személyes felügyeletétől (ezt megúsztam) a falvak gazdagabb embereinek eltüntetéséig kellett határozni. (Jóval később a település díszpolgára lettem.) Néhány hónap után Sztálinvárosba helyeztek. Itt addig minden elődömet kinyírták. A beosztottak feljelentéseit a futárposta segítségével sorra megelőztem, és a megye megvédett. Az utolsó hónapokat Enyingen töltöttem új járási könyvtár létrehozásával. Ebből a szanatóriumból vettek fel 1954-ben az ELTE könyvtár–magyar szakára.

Ellentmondások, ám remek évek következtek. Az Eötvös Collegiumban laktam. Társaimmal 1956-ban részt vettem az októberi kezdeti nagy demonstrációkban. November 4. előtt hazalátogattam szüleimhez, és ott ragadtam. Barátommal a gyökeresen megváltozott helyzetben sokat tettünk a tanszék és több hallgató érdekében.

Bent tartottak 1958-ban a tanszéken. Nagyon kötelességtudó főnök vezetésével négy (!) tagozatot láttunk el tömérdek munkával. Közben doktoráltam. 1985-ben az új főigazgató meghívott az Akadémiai Kiadó lexikon-főszerkesztőjének. Hamarosan százas létszámú osztályt irányítottam. Sok lexikont megújítottunk, újakat indítottunk, miközben 520 ezer példány után leállítottam az Új Magyar Lexikont. Munkatársaim támogatásával megkezdtük a Magyar Nagylexikon több évtizedes folyamatos haldoklás utáni tényleges elindítását.

A széthullás előtt álló kiadóból 1990-ben meghívtak a bölcsészkarra, a megszűnt Politikai Főiskola nagyon szép könyvtára élére. A számítástechnika hazai föllendülésének szárnyain az ELTE, a Miskolci Egyetem és a SOTE együttműködésével létrehoztuk az ELMESO-t.

Igazgatói feladataim ellátása mellett tovább foglalkoztam lexikonok előállításával. Közben elnyertem a PhD fokozatot és Szinnyei-díjban részesültem. Nyugdíjazásom után szerződéses oktató voltam 2003 nyaráig a tanszéken, ahol 1958 óta valamilyen minőségben mindvégig tanítottam. Munkában 51 évet töltöttem. Szeptember óta heti két órában oktatok. Óvatosan kigondolt terveim még vannak.

Zsidai József

könyvtáros (Felpéc, 1934. január 23.)

Pápán, a remek barokk diákvárosban érettségiztem 1954-ben. A „fényes szelek” szárnyain kapaszkodva – kissé megkésve, igen szegény ifjúkori paraszti előélettel – a kíváncsiság, a tudás iránti belső kényszer adta az indíttatást. Az

ELTE bölcsészkarán 1958-ban szereztem magyar szakos tanári és könyvtárosi oklevelet. Három évig tanuló körököt futottam két munkahelyen, 1961-ben talált rám a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem, és meghívott az egyetemi könyvtár élére, ahol is napra pontosan 35 évet töltöttem

el. Hét éve nyugdíjas kutatóként dolgozom ugyanott, részidőben.

A könyvtárosság csodálatosan szép szakma, kiváltképpen ha a hitet tanári ambíciók erősíthetik.

Axiómáim koraiak és szilárd alapon nyugszanak. Közösségben

élünk, létünk vitele munkamegosztásban történik. A legélvezetesebb olyan munkaterületen dolgozni, ahol közvetlenül embertársaink javát szolgálhatjuk. E célból odaadóan, tisztelességgel kell tenni dolgunkat. Az eredményes működés döntő feltétele a szakmai tudásanyag és a humánus

attitűd folytonos megújítása, feltöltése, gazdagítása és minden hasznavehető ismeret átadása mások számára, boldogulásuk előmozdítására. Hinni kell a környezetünkben élő és ott megforduló emberek tisztességében, mert 95 százalékuk valóban tisztességes és igyekvő a munkában.

A könyvtárosi és tanári munka összekapcsolása három és fél évtizeden át lehetőséget kínált az előbbi gondolatok valóra váltására. Tevékenységemet mindvégig egy cél vezérelte: az egyetemi hallgatók, oktatók, kutatók, ipari szakemberek és más hozzánk forduló személyek tudásszintjének növelése, alakuló és bővülő életpályájuk segítése az ehhez szükséges ismeretek felkutatása, megkeresése, megszerzése és átadása révén. Ez a vállalkozás, ez a bonyolult folyamat feltételeket kívánt és módszertani gazdagságot igényelt. A feltételek sorába tartoznak: a legnagyobb és legszebb magyar egyetemi könyvtárápület felépítése és birtokbavétele 1969-ben; a munka technikai feltételeinek megteremtése és korszerűsítése a másolástól a számítástechnika alkalmazásáig, valamint értelmes és tenni akaró szakembergárda kialakítása számos diplomással, kapcsolódó nyelvtudással. A módszertani tudásanyag építésének útja: kísérletezés a munkahelyen és környezetében; az elméleti ismeretek bővítése szakirodalomból, szakmai konferenciákon való részvétellel; valamint más intézmények és szakemberek eredményeinek közvetlen megismerése révén. A szakmai felkészültség ellenőrzését kétféleképpen oldottam meg: a *könyvtári informatika* című tantárgy bevezetése és oktatása az egyetemen; valamint szerepvállalás a nyilvánosság előtt publikációkkal és az eredményekből fogant előadásokkal színre lépés kongresz-

zusokon és szemináriumokon, itthon és külföldön.

A létrehozott tudásanyagokra némileg rávilágítanak a következő tények és jelenségek: sok éven át egyetemi előadásaimon nem voltak üresek a padok; a témakörben kandidátusi tudományos fokozatot szereztem 1988-ban (1960-ban egyetemi doktorátus); nyomdafestékhez jutott kb. 180 írásom, közülük 27 külföldön jelent meg idegen nyelven; az USA Kongresszusi Könyvtárának katalógusa hét helyen illeszti nevemet könyvhöz vagy könyvrészlethez; a londoni világhírű LISA könyvtári informatikai adatbázis 23 tanulmányomat és előadásomat érdemesítette feldolgozásra és őrzésre. Felemlítem továbbá, hogy számos hazai és nemzetközi szakmai szervezetnek voltam első vagy második számú vezetője legalább húsz éven át.

A gyakorlat oldaláról nézve, reményeim szerint munkálkodásom nyomai benne vannak abban, hogy a könyvtár közreműködésével tudományos diákköri dolgozatok és diplomamunkák százai-ezrei készültek el; tudományos fokozatokat nyertek el sokan; kvalifikált tudósok életpályája vált teljesebbé; új ipari termékekkel és technológiákkal gazdagodott a magyar ipar.

Mindeközben – munkahelyi inspirációra – a jogtudományok területén kiműveltem magam az *állam- és jogelmélet* diszciplínában és államvizsga (újabban záróvizsga) elnök vagyok tizenöt éve.

A nyugdíjas időszak még egy érdeklődési kör számára juttatott időt. Magyarország története a felvilágosodástól (1770) napjainkig elmélyült tanulmányozására vettem magam, a következő kérdések alapján: hol áll országunk és népünk, hogyan jutottunk el ide, merre visz az út?

A sok munka és küzdelem okán fel-feltűnő fáradtságot és feszültséget mindig igyekeztem múlt időbe szorítani. Edzetté tett az a tudat, hogy talán sikerült szolgálnom az érdemes embereket, mely törekvésben elementáris erővel segítségemre voltak nagyszerű munkatársaim.

Intellektusom feszültsége pedig nyomban engedett, amint eszembe jutott lányom és két fiam, akik felnőtt diplomások, magasan kiművelt, szorgosan dolgozó, jóra való emberek. Életem értelmének egyik döntő vonulata ez az áldás, amit kissé halová-

nyabbra színez az a tény, hogy eddig csak egy unokám van, az imádni való, tizenkét éves Ábel.

A fogyó létidőt még értelmessé éleszti a kutatási hajlam, a nem apadó olvasási készlet, a zene, a természet csodálata, a kedvvel művelt gasztronómia és a jó barátok. Kár, hogy sokan elmentek már, ahogy majd én is követem őket végtelen útjukon.

Máczy István

lelkész (Gyoma, 1934. január 28.)

Azt nem tudom, hogy Mécs László hány éves korában írta a *Fényt hagyni magunk után!* című versét. Azt azonban tudom, hogy egyre gyakrabban vallok szavaival: „Ó bár csak tudnánk távozáskor / fényt hagyni, mint a Messiás.” – „Vagy legalább mint az Anyák”, – „Vagy legalább is mint a Nyár”

*„Vagy legalább is mint a Nap,
melyet elnyelt az alkonyat,
de a legbúsabb éjben is
világít még gyöngyvirágban,
a liliomban, mécsvirágban.
Az életünk olyan tűnékeny.
Ó szent fényt hagyni volna jó!”*

Fény nincs árnyék nélkül. Életemben, életművemben legalább arányaiban gazdagabb volt a fény, mint az árny? Ki képes ezt megítélni?

***

- Az elmúlt hét évtizedben, hogyan szőtte át életemet és jellememet
- a történelem rettenete és szépsége,
  - népem tragédiái és szabadságharcai,
  - egyházam emberi árnyai és isteni ragyogása,
  - családom vereségei és megdicsőülései.

Olyan kérdések, amelyre éppoly nehéz válaszolni, mint arra, hogy jellemem és életem tettei miként hatottak az általam megélt történésekkel népem, egyházam, családom életében.

***

Ismert és ismeretlen őseimtől öröklött ajándék tehetség kibontakozott-e bennem önmagam és mások javára, és úgy adtam tovább vérségi és szellemi utódaim életfolyamába, hogy ők kiegyensúlyozottabb életet élnek majd kincseiket másokkal megosztva?

***

Kérdéseim gyarapodnak az évek múlásával, a válaszok kevésbé. A választ semmiképp nem a kimondott vagy leírt szavaim adják meg, hanem a hét évtized, a még elkövetkező évek tettei – és ki tudja, a szívekben, a könyveimben meddig őrzött emlékem.

***

Pilinszky Jánossal vallom: „Amiként kezdtem, végig az maradtam. / Ahogyan kezdtem, mindvégig azt csinálom.” Öntudatra ébredésem óta érint a Szépség, a Jóság, az Igazság. Érint a Titokzatosság, a Szent. Isten bűnvöletében és vonzásában élek. A hit, a remény, a szeretet tágra nyitja Előtte és az emberek felé a szívemet. Holott vagyok, mint minden ember: „Simul justus et peccator”.

***

„Az ember érthetetlen misztériuma, hogy valódi életét sorsától függetlenül éli.” (Hamvas Béla) Sorsom kanyargósan egyenes útvonalról s állomásairól honlapom (www.macz.hu) és a *Ki kicsoda 2002.* kötet tájékoztatja az érdeklődőt. A szerkesztőség által kért életvallomásomban „valódi” életemről próbáltam írni.

És ha a költővel vallom, hogy „Ó szent fényt hagyni volna jó!”, akkor reményemet sem titkolom el, miszerint, ha Pusztasándor Sándor költeményben feltett állítását és kérdését életemre vonatkoztatom, akkor a kérdésre *igen* a válasz:

*„én is hóba írt
jel vagyok!*

*marad ha létem
itt hagyom
utánam csöppnyi
cinkenyom?”*

H. K. H.

Januárban tölti be hetvenedik életévét:

1. **BRAHIMI, Lahdar** algériai diplomata
KISS Károly agrárközgazdász (Gyoma)
4. **RIX, Timothy John** brit kiadó (Maidenhead, Berkshire)
SCHUSTER, Rudolf szlovák politikus (Mecenzéf)
5. **LÁNG József** színész (Szekszárd)
6. **LIPCSEY Attila** orvos, neurológus, pszichiáter, addiktológus (Budapest)
VOITH Márton kohómérnök (Komádi)
7. **KOVÁCS Ferenc** labdarúgó, edző (Budapest)
PAPADOPULOSZ, Taszosz N. ciprusi politikus (Nikózia)
8. **MERÉNYI Kálmán** ügyész, kriminológus (Szeged)
TUNKLI László pszichológus (Budapest)
9. **HARTNAGEL, Hans L.** német villamosmérnök (Geldern)
10. **DOBSA Sándor** zongoraművész (Szeged)
TÓTH István kémikus (Szeged)
11. **CHRÉTIEN, Joseph Jacques Jean** kanadai politikus, jogász (Shawinigan, Québec)
HOARE, Charles Antony Richard, Sir brit számítógéptudós (Colombo, Ceylon)
NAFIE, Ibrahim Abd-el-Fattah egyiptomi újságíró (Szuezi)
16. **HORNE, Marilyn** amerikai operaénekes, mezzoszoprán (Bradford, Pennsylvania)
LEHOCZKI Mihály agrármérnök (Tótkomlós)
17. **SCHANBERG, Sydney Hillel** amerikai újságíró (Clinton, Massachusetts)
21. **CSINO Tadao** japán politikus, közgazdász
22. **BAREJ, Wieslaw** lengyel állatorvos (Stoczek Łukowski)
24. **FÖLDI Teri** színész (Martonvásár)
BOUDON, Raymond Christian francia szociológus (Párizs)
CRESSON, Edith francia politikus (Boulogne-sur-Seine)
DUDICH Endre geológus (Budapest)
MAYOR ZARAGOZA, Federico spanyol politikus, biológus (Barcelona)
27. **OGILVIE THOMPSON, Julian** dél-afrikai üzletember (Fokváros)
28. **KADARE, Ismail** albán politikus, író, költő (Gjirokastër)
30. **DÉZSI István** fizikus (Debrecen)
RÉ, Giovanni Battista olasz egyházi vezető (Borno, Brescia)
VAJDA Ferenc villamosmérnök (Újpest)

Kabdebó Tamás

író, költő, műfordító (Budapest, 1934. február 5.)

Nem vagyok biztos abban, hogy a „vallomás” szó lenne a legjobb arra, amit mondani tudok, illetve akarok. Vallottam már szerelmet, életemben négyszer, és tagadtam bűnösséget vizsgálóbíró előtt: kétszer. Ezekon innen és túl csupán véleményeim vannak és egy sajátos életutam, mely a forradalomban való részvételem miatt kétharmadrészben külföldre vezetett, idekint kanyargott.

A világról annyit, hogy minden szennye ellenére a világok legjobbika. A XX. században legyilkoltak több mint százmillió embert, ám mégis hatmilliárdnál többen lakunk a Földön 2003-ban. A jövőbeni túlnépesedés ellen egyetlen orvosság a világegyetem – elsőnek a Naprendszer – meghódítása. Kolonizálnunk kell a Holdat, lakhatóvá tenni, majd ugyanúgy a kevésbé rideg bolygókat. Ha nem, akkor fellép a lemmingeffektus, elterjed ragályként a terror és annak megtorlása, tehát vége lesz ennek a jó világnak.

Panteista keresztény vagyok, bízom a természetben, a természettel természetesen megnyilatkozó Istenben, illetve a legtökéletesebb lényben, Krisztusban. Egyetértek tehát Einsteinnel: a Teremtő, azaz az első és végső ok nem ostáblázik velünk s a világgal.

Szerénységem földi pályafutásából egynehány jelentősebb ösvény: kétszer nősültem, három gyerekem van. Fácskákat is ültettem, egy-kettő megélt, a többi kiszáradt.

Három külföldi könyvtár igazgatója voltam, egy írországi folyóiratot szerkesztettem. A mélytengerben, Barbadosnál fogtam egy 27 kilós halat, de elszalasztottam egy félmázsását. Írtam harminc könyvet, angolul is, magyarul is, egy könyvem walesi nyelven is megjelent, cikkeim magyarul, angolul, olaszul, franciául. A Duna embere vagyok, homo Danubius. Megkíséreltem visszaadni azt a sok élményt, amit dunai fogantatásomtól máig kaptam, egy Duna-trilógia formájában.

Más. 1969-ben vitát indítottam a londoni Timesban, arról, hogy az ENSZ zászlaját is ki kellene tűzni a Holdon. A NASA odafigyelt, a zászlót a második Holdra-szálláskor kitűzték. Bár életem egyik próbája az lenne, mennyire lehettem hazám meg nem bízott kulturális nagykövete angol nyelvterületen, kudarcaim élénkebben élnek bennem, mint kétes sikereim, melyekért Középkorral díjaztak.

1998-ban megállították a szívemet, majd négy ér kicserélése után egy áramütéssel megindították. A sors tehát kölcsönadott még néhány esztendőt.

Kabdebó Tamás

Geszty Sylvia

énekes, koloratúrszoprán (Budapest, 1934. február 28.)

Budapesten születtem, jobban mondva Budán, ahol állítólag a jól nevelt lányok jönnek a világra, értelmiségi, polgári környezetben nevelkedtem. Kiskoromban balettet tanultam és zongorázni. Kamaszkoromban színjátszó csoportban táncoltam és énekeltem, sőt a törökbálinti Tüdőszanatóriumban, ahol édesapám igazgató főorvos volt, balettet is koreografáltam és kis színdarabokat rendeztem az alkalmazottakkal és azok gyerekeivel.

Az érettségi után, 1952-ben a Színművészeti Főiskolán felvételi vizsgát tettem. Ophelia örülési jelenetét adtam elő a *Hamlet*ből. Attettek a Zeneművészeti Főiskolára, mivel egy dalt is énekeltem a felvételin. (Vagy olyan szép volt a dal, vagy annyira rossz az Ophelia.)

Miután egy hónapot tanultam a főiskolán, kaptam egy levelet a Zeneművészeti Szövetségtől, hogy jelentkezsem a Schumann-versennyel kapcsolatban. Azt hittem, lapozni hívnak, de kiderült, hogy a verseny pesti elődöntőjén kell részt vennem. Meglepetésemre az első lettem. Így kerültem az 1. Schumann-versenyre Berlinben, ahol ötödik lettem, mint a legfiatalabb résztvevő. A 2. Schumann-versenyen harmadik díjat kaptam, és szerződést a berlini Staatsoper stúdiójába. Így kezdődött énekesi pályám.

Egy év után átvettek a stúdióból az együttesbe. Kisebb szerepek

után már egy év múlva főszerepeket énekeltem, és az Éjkirálynő szerepével a *Varázsfuvalóban* kezdődött a nemzetközi karrierem. Leghíresebb szerepeim: Zerbinetta (*Ariadne Naxos*), Konstanze (*Szöktetés a szerájból*), Donna Anna (*Don Giovanni*).

A világ 85 nagy színpadán vendégszerepeltem énekeskollégákkal, mint Domingo,

Pavarotti, Carreras, Aragall, Panerai, Taddei, Corena, híres karmesterek vezényletével, mint Leinsdorf, Solti, Levin, Santi, Kleiber.

1975-ben professzor lettem a stuttgarti Zeneművészeti Főiskolán, ahol 22 évig tanítottam. Ugyancsak öt évig a zürichi konzervatóriumban. 1968-ban kamaraénekesi címet kaptam. Sok televíziós adáson vettem részt. Öt filmet készítettek velem, a leghíresebb a *Hoffmann meséi*, ahol mind a három női főszerepet énekeltem. A legtöbbet Walter Felsensteintől tanultam.

1988-ban volt az első Sylvia Geszty Nemzetközi Koloratúr Énekverseny, melyet minden második évben megtartanak. 1998-ban rendeztem Poznańban első operámat, a *Don Pasquale*t.

Németországban élek 1961. január óta. Két gyerekem van: Dr. Christian Duncker, aki onkológus és Ravensburgnál az Onkológiai Klinika igazgató főorvosa. Lányom, Claudia Gross Bécsben él és az ORF-nél szerkesztői

állásban van, megszerezte az egyetememen a magiszteri címet.

Hobbim az állatvédelem.

Gyakran ellátogatok Budapestre, egyrészt húgomat, Witkowsky Erika festőművésznőt látogatom, részben meghívásra megyek haza. Nagyon

szeretek Budapesten tartózkodni, hiszen a város gyönyörű, és a szívem mindig hazahúz.

Februárban tölti be hetvenedik életévét:

2. **JOSZELIANI, Otar Davidovics** grúz filmrendező (Tbiliszi)
3. **TARNAVSZKIJ, Jurij** ukrán költő (Turka, Lengyelország – ma Ukrajna)
7. **FENECH-ADAMI, Edward** máltai politikus (Birkirkara)
HAMVAS Ferenc vízépítőmérnök (Budapest)
RAHIMOV, Murtaza Gubajdulovics baskír politikus (Tavakanovo)
10. **KRAVCSUK, Leonyid Makarevics** ukrán politikus (Velikij Zsytin, Lengyelország – ma Ukrajna)
11. **MASSEY, James Lee** amerikai informatikus (Wauseon, Ohio)
12. **EDWARDS, Kenneth John Richard** brit genetikus
KRUEGER, Anne Osborn amerikai közgazdász (Endicott, New York)
MENYHÉRT Zoltán agrármérnök, növénynevelő (Magyabózsza)
RUSSELL, William Fenton amerikai kosárlabdázó, edző (Monroe)
13. **RATHMANN János** filozófiatörténész, germanista (Sárbogárd)
14. **BALÁZS Lóránt** kémikus, tudománytörténész (Budapest)
WOLFRAM, Herwig osztrák történész (Bécs)
17. **BATES, Alan** brit színész (Allestree, Derbyshire)
18. **CECCATO, Aldo** olasz karmester (Milánó)
21. **GÖTZ Frigyes** orvos, urológus (Fertőszéplak)
SÁTORY Éva gyógyszerész (Szolnok)
TÖRÖK Attila biofizikus (Szeged)
23. **CSILLAG László** fizikus (Budapest)
24. **OCSOVAI Gábor** újságíró (Budapest)
SCOTTO, Renata olasz operaénekes, szoprán (Savona)
25. **PÁPAI Erzsébet** színész (Budapest)
SZABÓ Géza nyelvész (Derecske)
27. **NADER, Ralph** amerikai politikus, jogász (Winsted, Connecticut)

Sziklay Erika

énekművész (Rákospalota, 1934. március 4.)

Muzsikuscsaládból származom. Édesapám zene-tanár volt, Koessler Jánosnál tanult zeneszerzést. Édesanyám zongoraművésznék készült, Aggházy Károly növendéke a Nemzeti Zenedében, de szinte gyermekfejjel férjhez ment, és sorra jöttek a gyerekek. Apám korai halálával nyolc gyerekekkel maradt özvegyen. Hároméves voltam akkor, a húgom másfél. Énektanulmányaimat a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában kezdtem dr. László Gézánál, majd Kapitánffy Istvánnénál, a Zeneakadémián Maleczky Oszkárnál diplomáztam. Eredetileg operaénekes szerettem volna lenni, de amikor a főiskolán megismerkedtem fiatal zeneszerző kollégák munkáival, érdeklődni kezdtem a modern zene iránt. Már diplomakoncertemen 1960-ban Mozart és Händel

mellett elénekeltém Webern Op. 12-es dalait és Bartók öt Ady-dalát is. Az Országos Filharmónia szólistája lettem. Énekeltem operát, Bachot, Mozartot, Schubertet, Brahmsot, de a hatvanas-hetvenes években közel száz kortárs vokális mű bemutatója fűződik a nevemhez, Balassa Sándortól Kurtág Györgyig, Bozay Attilától Maros Rudolfig hosszú és impozáns a névsor. Én szólaltattam meg itthon először Schönberg, Berg, Webern legjelentősebb műveit. Az ország legkitűnőbb hangszeres művészeiből álló Budapesti Kamaraegyüttes énekes szólistájaként számos nagy sikerű turnén énekeltem Európa nagyvárosaiban. Az 1980-as párizsi koncertünk után a francia kritika „a bécsiek kétségkívül legnagyobb szerűbb előadójaként” nevezett. Többször nyertem el a párizsi Grand Prix de disque-díjat (Schönberg; Pierrot Lunaire, a Bartók összkiadás; Húsz magyar népdal, Falun; Kurtág; Bornemissza Péter mondásai). Munkásságomért 1969-ben Liszt Ferenc-díj, 1975-ben érdemes művész, 1981-ben Bartók-émlékérem, 1986-ban Liszt Ferenc-émlékérem, 1996-ban Bartók-Pásztory-díj, 2000-ben a Zeneakadémia 125. évfordulójára Liszt Ferenc-émlékgyűűrű elismerést kaptam.

Az előadó-művészet mellett az azzal egyenértékű pedagógiai munka volt számomra a legfontosabb. „Konzista” korom óta tanítok, előbb egy szakszervezeti zeneiskolában, majd nagyszerű fiatal hangszeres kollégákkal együtt a kitűnő Jászberényi Zeneiskolában. 1964-ben, Rösler Endre halála után, meghívtak a Zeneakadémia ének-főtanszakhoz, itt tanítok azóta is negyven éve, 1993 óta egyetemi tanárként. Számos nagyon tehetséges tanítványom működik sikeresen a pályán, külföldön és itthon, az Operában, a szegedi, győri és pécsi operaegyüttesekben, és nyert díjakat a nagy nemzetközi versenyeken. Néhány név: Kukely Júlia, Kertesi Ingrid, Bátori Éva, Szendrényi Katalin, Bellai Eszter, Szonda Éva, Felber Gabriella, Váradi Zita, Szabóky Tünde, Fekete Attila és Meláth Andrea.

Sziklay Erika

Földes Imre

zenetörténész, muzikológus (Budapest, 1934. március 8.)

Sokan azt mondják, jobb lett volna később megszületni, elkerülni a náci időket, a második világháborút, az ötvenes évek első felét. Mégsem így gondolom. Ha békekészebb században látom meg a napvilágot – bár kétséges, hogy volt-e valaha ilyen –, jóval kevesebb ismeretem lenne arról, mire képes az ember. Hogy tud minden

képzeletet felülmúlóan gonosz lenni, és hogy tud minden eddigi tudományos, és technikai bravúrt messze túlszárnyalni. A XX. század szűgyene a két világháború, a holokauszt, a gulag, ezzel szemben az én időmben lépett először ember a Holdra, győzték le a gyermekparalízist, kísérletezték ki, miként lehet új szívet operálni a régi helyére, találtak rá a televízióra, a számítógépre, a mobiltelefonra, szerkesztették meg a géntérképet.

Szerencsés csillagzat alatt születtem. A retteneteket elkerülve muzikus lettem. Nem zeneszerző, amiről a diplomám szól. Engem már a zeneakadémiai évek alatt az izgatott, hogy miként lehetne másoknak megmutatni, amit szépnek találok. Mint a Zeneakadémia tanára, immár több mint negyven éve, adom a művész- és tanárjelöltek kezébe a zenetörténet valamennyi korszakának remekműveit. És tartottam és tartok előadásokat különféle témákról mindenfelé az országban, a Magyar Rádióban *Mindenki zeneiskolája*, *Zenetörténet mindenkinek* címmel, a zenét nem

művelő, de azt kedvelő embereknek. Hogy hány ezer előadás van mögöttem, nem számoltam, mindenesetre a TIT József Attila Szabadegyetemének keretében 2003-ban hirdetem meg a 43. előadássorozatamat.

A könyvek iránti vonzalmamat anyámnak, anyai nagyapámnak köszönhetem. Anyámat követve már

négy-öt éves koromban rengeteget olvastam. Velem azonos nevű anyai nagyapámat, aki neves drámaíró volt, többek között azért szerettem meglátogatni, mert bevethettem magam a könyvtárába, és bújhattam a könyveit, a lexikonokat. A Pallast! (Máig tudom, mettől meddig tartanak a kötetek: A-ARADMEGYE, ARAFALE-BÉKALEN, BÉKALENCSE-BURGONYVÉSZ és így tovább, és így tovább a kedvencemig, a TÉBA-ZSUZSOKig. Csak egyvalamit nem értettem: miért áll a képek alatt az, hogy ábra, hiszen azok képek?) Aztán magam is elkezdtem könyvet gyűjteni, először csak a Vernéket, aztán persze nemcsak könyveket, hanem – szakmámból kifolyólag – hanglemezeket, CD-ket, videókat, képeslapokat, szóval mindent, ami gyűjthető.

Két saját könyvvel is szaporítottam a gyűjteményemet... A korombeli zeneszerzőkkel folytatott beszélgetéseim a hatvanas években jelentek meg *Harmincasok* címmel. A két utánnyomást megért, Johann Sebastian Bachról szóló kötetem – szerkezetét, formáját tekintve – ma is kedves ne-

kem, ám adatállományát fel kellene frissítenem ahhoz, hogy hozzájáruljak egy újabb kiadáshoz.

Arra nem emlékszem, mikor kezdem múzeumba, kiállításokra járni, de hogy a vizuális művészetek iránti kíváncsiságom mellé némi anyagismeret is járult, azt életem egyik váratlan fordulatának köszönhetem. A Zeneakadémia elvégzése után szinte egyszerre hívtak meg zenetörténetet tanítani zenészeknek és iparművészeknek. Két feladatot kaptam egyszerre.

Meg kellett ismerkednem a zene valamennyi korszakával, olyan területeivel is, amelyekhez addig semmiféle útbaigazítást nem kaptam, a természeti népek, különböző népi kultúrák, a nem európai, az ún. keleti kultúrák zenéjével is, mert az első pillanattól kezdve elhatározott szándékom volt egyetemes és nem csupán európai zenetörténetet tanítani. A másik feladatot az új munkahely kínálta. Hogyan értsek szót az iparművész diákokkal, ha nem vagyok járatos az ő hivatásuk világában? Körülbástyáztam magam művészeti könyvekkel.

Közben az országot, majd egyre távolabbi tájakat járva, elkezdtem fényképezni, hogy megmutathassak épületeket, helyszíneket, műalkotásokat. Az Iparművészeti Főiskolán, a

Zugligeti úton – tizennégy gyönyörű évig – „árultam” a zenét, a muzsikusi ifjakat pedig építészettel, festészettel, szobrászattal bombázom a Liszt Ferenc téren és a Semmelweis utcában – a mai napig.

Hogy a háború után három évig regőscserkész lehettem, a sors ajándékának tekintem. A százsámra megismert népdalok, a népi táncok nyitottak kaput minden népek művésze felé. A hétvégi kirándulások során nyílt ki a szemem a természetre, kaptam kedvet hegyeket mászni. És ott, a Kertész utcai cserkészcsapatban tanultam meg közösségben gondolkodni. Ezért is találok katasztrofálisnak azt a megosztottságot, ami ma körülvesz bennünket. Mindenekelőtt élőlények vagyunk, ezen belül emberek, akik (akaratunktól függetlenül!) más és más kontinensen, országban, más-más nép fiaként, különböző vallást örökölve, eltérő szokású családokba születtünk. Ez egy gúla, amelyen belül bármelyik kisebb vagy nagyobb csoport felsőbbségének hirdetése a másik rovására – képtelenség. Reménykedem, hogy mind többen és többen ismerik föl: különbözőségeinkre rácsodálkozva kell egymás mellett élnünk.

Kulcsár Gergely

atléta, edző (Nagyhalász, 1934. március 10.)

I. Egy kis faluban születtem, Szabolcs-Szatmár megyében, Nagyhalászban, 1934. március 10-én. Apám hentes és mészáros, anyám háztartásbeli. Négyen voltunk testvérek, két lány, két fiú, én a legidősebb.

Hétéves koromban családotul otthagytuk szülőfalumat, Vácra költöztünk. Édesapám gyári munkásként dolgozott, nem a szakmájában. Édesanyám otthon varrogatott női ruhákat. Általános és középiskolás éveimet Vácott töltöttem.

1953 őszén felvételt nyertem a Magyar Testnevelési Főiskolára Budapesten. 1957 tavaszán diplomáztam mint testnevelő tanár.

II. Sportpályafutásom, megismerkedésem az atlétikával és ezen belül a gerelyhajítással 1952 tavaszán kezdődött. Heti két-három alkalommal utaztam be Budapestre a kispesti Honvéd SC-be. Esetenként négy órát utaztam és másfelet edzettem. Első edzőm Rákhely Gyula többszörös válogatott gerelyhajító volt. Már az első évben ifjúsági válogatott lettem 53 méterrel.

A rendszeres, mindennapos edzések a TF-en kezdődtek dr. Koltai Jenő tanárom-edzőm irányításával. 1955-ben lettem felnőtt válogatott először (összesen 56-szor). A sportban a legfontosabb események számomra az olimpiákon való szerepléseim: 1960 – Róma, bronzérem; 1964 – Tokió, ezüstérem; 1968 – Mexikó, bronzérem; 1972 – München, a selejtezőben kiestem.

Mindegyik olimpia csodálatos élményt jelentett számomra. Az olimpiai helyezések mellett kétszer szereztem bronzérmet Európa-bajnokságon. Háromszor vittem a nemzeti lobogót az olimpiai csapat élén a megnyitó ünnepségeken (1964, 1968, 1972). Kb. tízszer javítottam országos rekordot gerelyhajításban. Pontosan húsz éven át versenyeztem az élvonalban.

Edzői pályafutásom csúcsát 1976-ban, Montrealban értem el mint Németh Miklós edzője, aki 94,58 méteres világrekorddal nyerte meg a gerelyhajítást. Így nyertem el a mesteredzői címet.

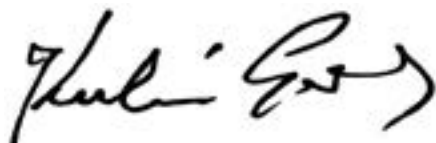
Hét éven keresztül voltam a magyar gerelyhajítók szakágvezető edzője. Az 1980-as moszkvai olimpiai kudarc után sikerült külföldre szerződnöm edzőként Kuvaitba. A sok országos rekordjavítás mellett versenyzőm legjobb eredménye az Ázsia-bajnokságon elért ezüstérem volt.

III. A családi, illetve magánéletemről röviden.

1957 nyarán megnősültem. Feleségem közgazdasági technikumot végzett. Tulajdonképpen feláldozta saját karrierjét azért, hogy az én versenyzésemet ne zavarja semmi. 1958-ban megszületett fiunk, Zoltán, majd 1963-ban lányunk, Adrienne. Feleségemnek igazán nem volt könnyű dolga. Egy évből fél évet nem voltam otthon (edzőtáborok, versenyek). A szép nemzetközi sikereim ellenére

meglehetősen szűkös anyagi körülmények között éltünk. (Akkor még nem voltak pénzdíjas versenyek.) Házasságunk legszebb időszaka a Kuvaitban töltött több mint tíz év volt. Végre nem kellett izgulnunk, hogyan húzzuk ki a hónap végéig a fizetésünkből.

Van öt szép unokánk; négy lány, egy fiú, és éljük a nyugdíjas nagyik boldog életét. Csak a kuvaiti jövedelem hiányzik egy kicsit! A nyugdíjból kicsit nehéz.

Lázár György

orvos (Kismarja, 1934. március 12.)

Édesapám Gyergyó-újfaluban született. A Kolozsvári Orvostudományi Egyetemen elkezdett tanulmányait nem sokáig folytathatta, mert elsőéves medikus korában behívták katonának, és nem sokkal utána orosz hadifogságba került, ahonnan hét és fél év után szabadult. Ma is csodálom keménységét, kitartását (amiből talán és is örököltem

valamennyit), hogy a hadifogság után sem vesztette el kedvét, energiáját, és kitartva eredeti elképzelése mellett, tanulmányait először Budapesten, majd Szegeden folytatta. Abban az időben több erdélyi gyerek került Szegedre, akik próbáltak az anyaországban lábat vetni. A szegedi pedagóguscsaládok támogatásukba vették az erdélyi fiatalokat. Így került édesapám is be a meleg szívű szegediek szeretetébe, és az én eljövendő életem fonalának kapcsolata Szegeddel itt vette kezdetét. Édesapám ugyanis e

kapcsolat révén ismerkedett meg az akkor már tősgyökeres szegedi családnak számító Szilber családban az én leendő édesanyámmal, Ágnessel. Ő lett az én édesanyám, aki abban az időben Szegeden tanított a hajdani alsóvárosi iskolában.

Édesapám az egyetem elvégezése után a Bihar megyei kis faluban, Kismarján kapott körzeti orvosi állást. Én

Kismarján születtem 1934. március 12-én, második fiúként, János bátyám után másfél évvel. Itt éltünk 13 éves koromig nagyon boldogan, amikor is édesapánkat súlyos betegségben – amiben szerepe lehetett a hosszú hadifogság megpróbáltatásainak – elvesztettük. Ezután édesanyánk két fiával együtt visszaköltözött Szegedre, ahol rokoni kapcsolatai voltak.

Mikor Szegedre kerültünk, édesanyám a szegedi piarista gimnáziumba íratott be bennünket. Egy év múltva a gimnázium megszűnt, és a diákokat

két másik középiskolába irányították. A diákok egy része a szegedi Klauzál Gábor (későbbi nevén Radnóti Miklós) Gimnáziumba, másik része – amelybe én magam is jutottam – pedig a Baross Gábor Gimnáziumba került. Egy év múlva a Baross Gábor Gimnázium is megszűnt, és régi osztálytársak újra összetalálkoztunk a Radnóti Miklós Gimnáziumban, ahol 1952-ben érettségiztem. Talán ez a hányatott diáksors kovácsolt össze oly erősen bennünket, hogy ma is összetartunk, és minden hónap első hétfőjén ma is rendszeresen találkozunk valamilyik szegedi kisvendéglőben. Ezek a találkozások ma is vonzóak, és csak nagyon komoly ok miatt mulasztjuk el azokat.

Nagy megbecsüléssel és szeretettel gondolok vissza hajdani tanárainkra, akik között olyanok voltak, mint a szigoráról és nagy tudásáról legendás hírű dr. Visy József, a magyar irodalmat egész életünkre megszerettető dr. Vajtai István, a biológiát oly nagy hozzáértéssel tanító, diákcentrikus dr. Csongor Győző és a sportszeretetet és az élethez annyira szükséges fegyelmet belénk oltó Zsedényi István és Kertész Ferenc testnevelő tanárok. Ma is hálával emlékezem valamennyi kiváló tanárunkra.

Nagyon megviselt, hogy falusi gyerekként Szeged városába kerültünk. Hosszú évekig minden gondolatommal hazavágytam Kismarjára, ahová már vissza sohasem térhettem. Lélekben viszont oly sokat jártam otthon és azt hiszem, ez a hazavágyódás érlelte meg bennem, hogy érzéseimet versben fejezzem ki. Első verseimmel 1949-ben egy országos irodalmi pályázaton vers kategóriában díjat is nyertem, több versem belekerült az 1949-ben megjelent Fiatal Írók Antológiájába, majd a következő évben

megjelent Fiatal Költők Antológiájába, melyekkel már fiatalon bekerültem az irodalmi életbe, tagja lettem az írószövetségnek, meghívást kaptam a Tiszatájhoz. Ezeket a gyerekkori verseimet ma is nagyon szeretem.

Szegedhez való kötődésemet már fiatalon nagyon megerősítette a sport. Testnevelő tanárunk, Zsedényi István tanár úr ismerte fel, hogy igen rugalmas vagyok, elindított egy terematlétikai versenyen, ahol a helyből magas-, távol- és hármasugrásban megdöntve a délkerületi csúcsokat, középiskolai bajnok lettem. Nagy megtiszteltetésnek éreztem, hogy a válogatott magyar bajnok, kiváló atléta, Kun Sándor meghívott a szegedi Postás atlétikai szakosztályába, ahol Zsedényi Pista bácsi is edző volt. Később, amikor Csermák József Helsinkiben kalapácsvető olimpiai bajnokságot nyert, szinte minden magyar fiatal, akármilyen cingár gyerek is volt (mint jómagam), kalapácsvető akart lenni ebben a kis országban. Így lettem én is kalapácsvető és kerültem be a Szegeden igen jó erőkből álló kalapácsvető csapatba. A csapat annak idején többször is dobogós helyezett volt az országos csapatbajnokságon. Sőt egyik évben országos bajnokok is lettünk. A sporttal való kapcsolatomból révén nagyon sok barátot szereztem, akikkel ma is nagyon jó barátságban vagyok, és a sporttal azóta sem hagytam fel, ma is rendszeresen mozgok. Nagy örömmre szolgált, hogy amikor később ösztöndíjasként Montrealba kerültem, montreali főnököm, a stresszelmélet megalkotója, Selye professzor is minden napját úgy kezdte, hogy nyáron körbekerékpározta az egyetemem, ténlen pedig munka előtt úszott egyet a házában lévő uszodában.

Édesanyám szülővárosába kerülve, későbbi sorsom minden lényeges

eseménye már Szegedhez kötődik. A középiskola elvégzése után sokáig töprengtem, hogy milyen pályát is válasszak, mivel egyformán vonzódtam a medicinához és az irodalomhoz. Édesanyám józan gondolkodásának hatására, végül is édesapám pályáját választottam. Miután 1952-ben felvételt nyertem a Szegedi Orvostudományi Egyetemre, hosszú éveig a tanulás komoly évei következtek. Diákkoromban igen korán bekapcsolódtam Jancsó Miklós akadémikus Gyógyszertani Intézetének tudományos munkájába, ahol ötödéves medikus koromban demonstrátori kinevezést nyertem, és Jancsó professzor fél évvel orvosi diplomám megszerzése előtt kinevezett egyetemi gyakornoknak.

A mi fiatalságunk meghatározó élménye volt az 1956-os magyar forradalom. A teljesség igénye nélkül említtem Waltner Károly, Láng Imre, Hetényi Géza, Kelemen Endre professzoraink nevét, akik mindig, mindenben mellettünk voltak. Ma is hálásak lehetünk Korpássy Béla professzorunknak, az egyetem akkori dékánjának, aki funkciójánál fogva óriási felelősséget viselt az egyetemért és az ifjúságért. Én személy szerint hálás vagyok Jancsó Miklós akadémikus professzorunknak, első főnökömnek, akinek köszönhetem, hogy az egyetemen maradhattam. Még csak demonstrátor voltam az intézetben, amikor Jancsó professzort megkeresték az illetékesek, hogy miért engem alkalmaz demonstrátornak, amikor nekem '56-os múltam van. Professzorunkat nagyon felháborította és azt mondta, jegyezzék meg, hogy ő dönti el, kit alkalmaz az intézetében.

A Jancsó Miklós professzor intézetében eltöltött évek végképp elköteleztek az elméleti pálya mellett. Az intézetben közvetlen főnököm, a jó

emlékű dr. Kováts Tibor tanár úr tudományos érdeklődésemet életre szólóan az akkor még Magyarországon nagyon újnak számító tudományág, az immunológia felé irányította.

Nagy hatással volt tudományos érdeklődésem alakulására, hogy később Karády István professzor intézetébe kerültem és hogy ösztöndíjasként egy éven át együtt dolgozhattam Montrealban a stresszelmélet megalkotójával, Selye János professzorral. Életem során sokszor jártam távoli országokban nemzetközi kongresszusokon, és dolgoztam hosszabb ideig jól felszerelt külföldi laboratóriumokban, mindig a meghívó ország által felajánlott ösztöndíjak segítségével – de soha nem fogadtam el a kecsegtető állásajánlatokat.

Tevékenységem és egyben hivatásom is akkor és ma is a jövő generáció tanítása, nevelése. Mint a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem tudományos diákköri tanácsának elnöke közel két évtizeden keresztül irányítottam az Egyetemen folyó tudományos diákköri munkát. Nagyon örültem, amikor 2002-ben a tanács a fiatalok nevelésében kifejtett tevékenységem elismeréseképpen, a Tudással a Hazáért emlékérmet adományozta.

Tudományos munkásságom a kórélettan különböző területével áll szoros összefüggésben. Annak egyik lényeges területe a szervezet úgynevezett nem-specifikus védekező reakciója. Közelebről a szervezet fagocitáló sejtjeivel foglalkozom, mely sejtek működésüket tekintve kétarcú, „Janus-arcú” sejtek. Egyrészt a szervezet védekező reakciójában fontos szerepet töltenek be, bekebelezik, fel-falják (e tulajdonságuk alapján „faló-sejt”-nek is nevezik őket) a kórokozó baktériumokat, idegen anyagokat,

majd a saját maguk által termelt biológiaiilag aktív anyagaikat fegyverként használva, elpusztítják a kórokozó baktériumokat, a rosszindulatú daganatos sejteket, másrészt viszont ezek a „biológiai fegyverek”, a sejtekből kijutva, súlyosan károsíthatják a szervezet saját egészséges szöveteit, sejtjeit is. Munkatársaimmal közösen leírtunk egy módszert, melynek segítségével e sejtek ezen utóbbi, nemkívánatos hatása megakadályozható. A munka hazai és nemzetközi elismerést nyert, és az eljárást a világ különböző kutató laboratóriumaiban széles körben alkalmazzák immunológiai vizsgálatokban, a májátültetéssel kapcsolatos kutatásokban, különböző mérgező anyagok, ill. kórfolyamatokban létrejövő májkárosodások kivédésére. 1974-ben *Adatok a reticuloendothelialis rendszer szerepéhez a fémek metabolizmusában, különös tekintettel a ritka földfémekre és kadmiumra* című munkámért akadémiai pályadíjat nyertem. E kutatásaimnak köszönhetem, hogy 1982-ben az Európai Reticuloendothelialis Társaság alelnökének, majd 1984-ben a Nemzetközi (európai, amerikai, japán és izraeli) Reticuloendothelialis Társaság vezetősi tagjának választottak. 1983-ban a Budapesten rendezett Európai Reticuloendothelialis Társaság és Európai Szövettenyésztő Társaság közös kongresszusának alelnöke voltam.

A Magyar Tudományos Akadémiai szegedi területi bizottságában az

immunológiai munkabizottság elnöki feladatait látom el, a bizottság 1986-ban történt megalakulása óta, amikor is a bizottság elnökének választottak és azóta több időszakra újválasztottak (legutóbb 2001-ban). Nagy öröm számomra, hogy oktató munkámért 1976-ban megkaptam az Oktatásügy Kiváló Dolgozója minisztériumi kitüntetést, és 1977-ben a végzős orvostanhallgatók legjobb oktatójuknak választottak és elnyertem az általuk alapított „Fair Play” díjat és az ezzel járó serleget. 1997-ben a harmadéves gyógyszerészhallgatók legjobb oktatójuknak választottak. Pályafutásom alatt számos egyetemi jegyzetet írtam, melyeket ma is használnak a magyar és angol nyelvű orvos-, fogorvos- és gyógyszerészhallgatók oktatásában.

Az 1956-os forradalomban kimagasló szerepet játszó szegedi polgárral együtt megkaptam a Szeged-1956 Emlékérmét.

1998-ban Széchenyi-ösztöndíjat, oktató és kutató munkám elismeréseként 1999-ben elnyertem a Szent-Györgyi Albert-díjat. A napokban kaptam meg az emeritus professzori kinevezést, mely reményeim szerint hozzásegít ahhoz, hogy munkámat folytathassam.

Németh János

szobrász, keramikus (Zalaegerszeg, 1934. március 16.)

A megyeszékhely Zalaegerszeg 1934-ben poros kisváros volt. Minden módosabb polgárnak, így nagyapámnak, Németh Gábornak is volt hegyi birtoka a Becsali-hegyen, ide járt ki a család vasárnaponként. A városban a házunk földszintes, oromfalas, takaros kis épület volt. A kapubejárat felett óriási festett fatábla hirdette a család mesterségét: „Németh Gábor és Fiai Agyagáru- és Cserép-

kályha-készítők”. Édesapám középmagas, jó megjelenésű ember volt, kitűnő szakember. Tizennyolc évesen az első világháborúban a Pievénál, majd később a román fronton, az Ojtozi-szorosnál katonáskodott. Édesanyám, Kudich Irén kedves, meleg szívű asszony volt, sugárzott belőle a szeretet és a megértés. A Nagykanizsára került Kudich család vasutasfamília volt. A déli vasút megalakulásakor telepedtek itt le valahonnan Szlovákiából. Nagyapám a századfordulón mint tengerész teljesített szolgálatot Pulában. Kínába a boxerlázadás idején a Monarchia két hajót küldött: a Zentát és a Mária Teréziát, ezen szolgált nagyapám mint tengerész. Én voltam ez első unoka, a papa nagyon szeretett.

Németh Gábor nagyapám igazi mesterember volt, családjá Pápa környékéről, Noszlopról származott. Édesapja az 1848-as szabadságharcban kürtösként szolgált, megsebesült. Nagyapám túl sokat nem foglalkozott velem, a mestersége kötötte le, de szeretett és figyelt rám. Szentély volt számára és később nekem is a külön műhely, ahol az úgynevezett esztergált, kerek kályhák készültek. Visszagondolva talán itt fedeztem fel először, hogy minden művészethez a mesterségen keresztül vezet az út. Aki ezt megkerüli, annak minden művészi tevékenysége csak látszat vagy ügyeskedés. Megismerni az anyagot, törvényeit, és ha már birtokunkban van és társunk a tudás, akkor kezdetjük el mondatainkat az anyag nyelvén megformálni. Mindezt alázattal, tisztelettel és sok-sok önfegyelemmel.

Egy alkalommal Szombathelyen élő nagyszüleimnél voltunk édesanyámmal. Talán hat év körüli kisfiú lehettem. Amikor hazaérve beléptünk a kapun, egy nagy Mária-szobrot pillantottam meg a műhely ajtaja előtt. Rohantam oda, és egyből letérdeltem előtte. Nagyon csodálkoztam, vajon ki az, aki ilyen szépet csinálhatott. Édesapám mondta, hogy egy Pataky nevű művész agyagszobrárt égették ki. Űzött a vágy, hogy egy igazi szobrászt láthassak. Ha tehettem, a műhelyben voltam. Beálltam a munkaasztal mellé, a segédek mindig helyet szorítottak, és csináltam a játékaimat agyagból. Lovat, puskát, repülőt, mindenfélét.

A helyzet kezdett rosszabbra fordulni, mert a segédeket behívták katonának. A szomszédunk, Simon bácsiék szép, derék katonafiát, mikor hazajött szabadságra, megcsodáltam. Többet azonban sosem láttam, csak könnyes szemű szüleit. Katonaszökevényeket, szerencsétlen szüleikhez hazatérni akaró

embereket ítéltek el és végeztek ki a piactéren és a megyeházával szemben. Gyermekkorom megrázó élményei ezek.

A helyzet lassan enyhült. A házunktól pár házzal odébb a katonai parancsnokság székelt. Volt ott egy jó lelkű orosz katona, aki néha bejárt hozzánk. Apámék valahogy elrejtettek egy disznót, és ennek az oroszoknak adták egy loért. Egy nap hozta is. Gyönyörű lipicai kanca volt, nyereg, szerszám rajta.

Én még nyolcosztályos gimnáziumban végeztem, a mi osztályunk volt az utolsó. Nem tartoztam a jó tanulók közé, ami nem érdekelt, nem tudtak rászorítani. De voltak azért rajzórák, és volt egy igen kedves, halk szavú rajztanárunk, Kaposi Antal. Egyszer azt mondta, hozzunk agyagot, és mintázzuk meg Munkácsy köpülő asszonyát. Az én szobrom olyan tetszetősre sikeredett, hogy utána nem győztem az osztálytársaimnak is megmintázní. A gimnáziumban azután mintáztam, amit magam körül láttam. Lovakról, kutyákról, emberekről, katonákról készítettem agyagszobrokat.

Az Iparművészeti Főiskola 1953-ban felvételt hirdetett. Az iskolámban nem voltam jó „káder” és jó tanuló sem, így nem is javasoltak volna. A Cserépkályhagyártó Vállalatnál azonban szakmunkás voltam, ez jó ajánlólevél volt a főiskolai felvételihez. A főiskolán akkoriban nagy mesterek álltak a tanszékek élén. Borsos Miklós a „faragatlan” embereket szerette. Ilyen voltam én is: a romlatlan őserő, akit még lehetett alakítani. Neki életre szólóan sokat köszönhettem. A lelkem kezdetben nehéz volt, ezer szállal kötődtem a vidékhez, a zalai dombokhoz, a családhoz.

1956 szeptemberében csak külön engedéllyel lehetett a határsávban közlekedni. Elérkezett sok ember színe változása. A korábbi zászlóvivők bejelentették, hogy Sztálin gazember volt. A forradalom elbukott, sokan igyekeztek Nyugatra. November előtt, egy csendesebb napon egerszegi volt gimnazista osztálytársammal nekiindultunk hazafelé. Két nap múlva nagy kerülővel értünk Zalaegerszegre.

Diplomafeladatomban egy falikút, mellette egy népmesei hős, Hány János ábrázolása volt, borpincecégérvé. A diplomamunkám szakmai bírálatára dr. László Gyula régészprofesszort kérték fel. Meleg szavakkal dicsérte művem. Kitüntetéses oklevelet kaptam és még egy évre ösztöndíjat. Mindig eszembe jutottak Borsos Miklós szavai: „Sok rossz munkát kell csinálni, hogy jót is lehessen.” Első kiállításomat ugyancsak László Gyula nyitotta meg 1961-ben, a Göcseji Múzeumban. Egy szombathelyi lányt, Valera Mária-t vettem feleségül. 1963-ban megszületett Tamás fiunk. Második gyermekem, Tímea kislányom 1968-ban született.

A harkányi domborművek tervezésénél vettem igazán hasznát kályhagyári tapasztalataimnak, hiszen az épületkerámia gyártásánál kidolgozott masszát alkalmaztam, ami a mai napig jól bevált. Amikor megkaptam a Munkácsy-díjat, szegény apám, aki már betegeskedett, nagyon boldog volt. Legalább visszaadhattam neki valamit azért, amit értem tett. A későbbi fontos állomások: Litvánia (Vilnius), Ausztrália (Cambera), Olaszország (Szicília), Szlovénia, Svájc... A művészet eddigi eredményeihez csak azt akarom hozzátenni, ahogy én látom a világot.

Szili Ferenc

történész, levéltáros (Kaposvár, 1934. március 16.)

„Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1952-ben a Táncsics Mihály Gimnáziumban érettségizett. Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folytatta tanulmányait. A bölcsészettudományi karon 1956-ban középiskolai történelemtanári oklevelet szerzett. Azt követően másfél évtizeden keresztül Kaposvárott, az alma materben történelmet tanított. 1973-tól a Somogy Megyei Levéltárban levéltárosként, főlevéltárosként dolgozott, az 1990–1998 közötti években pedig az igazgatói teendőket látta el.

Tudományszervező és kutatómunkájának a főbb állomásai az alábbiak voltak. Kisdoktori disszertációját 1970-ben, kandidátusi értekezését 1985-ben, az akadémiai doktori értekezését pedig 1998-ban védte meg. Regionális kutatása során foglalkozott agráripár-történettel, kandidátusi dolgozatát *A cukorrépa termesztése délkelet-Dunántúlon és a MIR Kaposvári Cukorgyára 1893–1948* címmel írta meg. Ezt követően a *Somogy megye kereskedelme a kései feudalizmus korában 1700–1848* című kötetet tette közzé. Akadémiai doktori értekezése, *Kivándorlás a Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavónországba és Amerikába 1860–1914* című kötetét 1995-ben jelent meg. A kivándorlás témájából 2001-ben *Vidd el a levelem szép magyar hazámba* címmel újabb kötetet jelentetett meg. A második

világháború somogyi vonatkozásaival, a holokauszttal, a hatalom és az erőszak kérdésével is intenzíven foglalkozott. Papp Árpáddal közösen jelentette meg az *A Kapostól a Donig* című kiadványt. Időközben megszerkesztette a *Somogy megye a II. világháborúban* című kötetet, országos rangú történészek részvételével. A

holokausztkötetben a somogyi zsidóság – több szerző részvételével – felemelkedésének és tragikus sorsának útját vázolták fel a XVIII. századtól. A *hatalom és az erőszak természetrajza a XVIII–XIX századi somogyi panaszlevelek tükrében* című forrásközlése ugyancsak érdeklődést váltott ki.

A szerző ez ideig hét könyvet jelentetett meg, de számos kiadványt is szerkesztett, többek között a *Somogy megye múltjából* levéltári évkönyv, a *Somogyi Almanach* köteteit 1991–1997 között. Az *iskola, s levéltár* kiadványsorozatot több mint egy évtizedig szerkesztette, benne számos tanulmányt tett közzé.

2001-től a Kaposvári Egyetemen docensként dolgozik, agrár- és művelődéstörténetet tanít. Ifjúkorában a város egyik legnépszerűbb sportolója volt, több mint egy évtizeden keresztül NB-II-es labdarúgóként szerepelt a Budafok, majd pedig a Kaposvári Kinizsi csapatában. A sport továbbra is érdekli, 1967-ben testnevelő tanári oklevelet szerzett Pécsen a Pedagógiai Főiskolán, edzői oklevelet a

Testnevelési Főiskolán. Nős, felesége gyógyszerész, két felnőtt leánya és öt unokája van.

A rendszerváltás előtti évtizedek tapasztalatait, vélt és valós sérelmeit a Kaposi kiskönyvtár sorozat 15. számában, a *(H)arcok és ál(h)arcok Somogy megyében* című kötetben, 1998-ban jelentette meg. A korábbiakban egyik írása *A vallatások koreográfiája* címmel a *História* 1992. március

2-i számában jelent meg, amelyben 1958-as kihallgatása történetét írta meg. 1990–1994-ben a közéletben pártonkívüliként aktív szerepet játszott Kaposvár képviselő-testületének tagjaként, elsősorban a kulturális és a tudományos közéletben vett részt.”

Suli Teréz

Beke Albert

irodalomtörténész, kritikus (Nádudvar, 1934. március 18.)

A régi nyolcosztályos gimnáziumot Debrecenben végeztem: az alsó négyet a Református Kollégium Gimnáziumában, a felső négyet pedig az állami Fazekas Mihály Gimnáziumban. Magyar szakos tanári diplomát is a debreceni egyetemen szereztem, majd ugyanitt 1959-ben Barta Jánosnál doktoráltam.

Az egyetemet 1956-ban fejeztem be, s egy évet a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnáziumban tanítottam. 1957-től 1962-ig Debrecenben az Egyetemi Könyvtárban dolgoztam. 1962-ben költöztem Budapestre, és ettől kezdve nyugdíjazásomig különböző iskolákban tanítottam. Nyugdíjazásom után meghívtak az akkor megalakult Károli Gáspár Református Egyetem bölcsészkarára, ahol docensként a XIX. századi magyar irodalom második felét adtam elő, de speciális kollégiumot tartottam

Adyról, Gyulai Pálról, a romantikáról és más témakörökből is. Négy év után innen eljöttem, és a Környezetvédelmi Minisztériumban lettem főosztályvezető.

Írásaim 1953 óta jelennek meg. Irodalomtörténeti tanulmányokon és szakműveken kívül írok kritikákat és publicisztikai jellegű írásokat is. Kritikus munkásságomért a Táncsics Mihály Alapítvány 1995-ben Irodalomkritikusi Díjjal tüntetett ki.

Az Ady és barátai új megvilágításban című könyvemmel a debreceni egyetemen 1997-ben megszereztem a PhD tudományos fokozatot.

Írásaimmal sok vitát váltottam ki, amelyek azonban engem soha nem zavartak, mert ugyanazt az életelvet vallom, amit Gyulai Pál: „Magammal akarok békében élni, és nem másokkal.”

Eddig tizenhét önálló könyvem jelent meg, s ezek között vannak publicisztikai jellegű kötetek is. Szakmai érdeklődésem elsődlegesen a Petőfi és Ady

közötti magyar irodalomra terjed ki, de publikáltam elég sok tanulmányt és könyvet a XX. századi magyar irodalom tárgyköréből is. Például könyvet írtam Adyról, Illyés Gyuláról, Szabó Dezsőről, és két kötetet is publikáltam Márairól. (Márai Sándor a magyarságról és a zsidóságról, s a második: Az emigráns Márai Sándor a magyarságról és önmagáról.)

Fiatalkoromban nagyon jó barátságban voltam Latinovits Zoltánnal. Azokban az években, amikor ő Debrecenben és Miskolcon szerepelt, és rendkívül súlyos depressziói voltak, a velem való levelezése tartotta benne a lelket (ezt ő maga írta meg egyik levelében). Ezeket a rendkívül fontos dokumentumokat a Mundus Kiadó 1996-ban önálló kötetben jelentette meg *Magasból a mélybe* címen, s alcíme is van a kötetnek: *Latinovits Zoltán levelei Beke Alberthez*. Ebben a könyvben Latinovitsnak *harminchét* hozzám írt négy-öt oldalas levelét adtam ki, belőlük egy olyan Latinovits-arckép alakul ki, amely egyáltalán nem azonos az-azal, amelyet a kritikátlan rajongói alakítottak ki róla. Éppen ezért a Latinovitsról szóló írások és könyvek ezeket a leveleket s az egész kötetet többnyire meg sem említik, mert nem illik bele a közismert Latinovits-legendába.

Az irodalomtörténészek közül Földessy Gyulát, az ismert Ady-kutatót és Ady személyes barátját, továbbá Komlós Aladárt és Barta Jánost tekintem mestereimnek és példaképeimnek.

Könyveim csak 1994 óta jelennek meg, mert a kommunista rendszerrel mindig szemben álltam: sem az elméletét, sem a gyakorlatát nem tudtam elfogadni. Igaza van Márainak, aki azt írja, hogy a kommunista rendszer aljasabb a náciizmusnál is. Tragédiának tartom, hogy a kommunista pártot a rendszerváltáskor nem tiltották be, ugyanúgy, mint Oroszországban. Ebben az esetben nem ülhetnének a parlamentben egykori kommunisták és kiszolgálóik, s nem prédikálhatnának a demokráciáról.

A legnagyobb emberi bűnnek a gyávaságot tartom, mert a gyáva embert mindenre rá lehet venni. A diktatúrák is csak azért tudtak létrejönni, mert a tömegek gyávák (és vakok) voltak ahhoz, hogy ellenálljanak. Erős nemzeti érzés él bennem, és nem tudom elképzelni, hogy barátságban lehessek olyan valakivel, aki kényes helyzetekben gyáván meghunyászkodik vagy tagja az MSZP-nek. Szilárd meggyőződésem ugyanis, hogy magyar az, akinek fáj Trianon. Az MSZP-nek pedig nem fáj, hiszen ez a párt az internacionalizmus talaján áll.

Református vallású vagyok, s nemcsak azért, mert annak kereszteltek, hiszen családom minden tagja évszázadok óta kálvinista, hanem akkor is az lennék, ha történetesen valamilyen más keresztyén vallásra kereszteltek volna. Meggyőződésem ugyanis, hogy a református vallás a legtisztább igei egyház, és a kálvinisták mindig az igazi nemzeti ügyek mellé álltak. Nem véletlen, hogy szabadságharcaink is mindig református vidékeken robbantak ki.

Az egész magyar irodalomban Vörösmartyt és Adyt tartom legnagyobbaknak, mert ők fejezték ki legtökéletesebben az élet teljességét. De kettőjük közül is Ady a nagyobb, mert neki ehhez elegendő volt egyetlenegy műfaj, a líra, míg Vörösmartynak ehhez több műfajra volt szüksége.

Ónody György

újságíró (Szekszárd, 1934. március 18.)

Szerencsésnek mondhatom magam, mert gimnazista koromtól újságírónak készültem. Akkor már túl voltam az első csalódáson. Magamtól rájöttem ugyanis, hogy sohasem lesz belőlem költő. Összetéptem hát a csapnivaló szerelmes verseket, és tizenévesen felcsaptam Szekszárdon hírlapírónak. Azt hiszem, kevés olyan téma van, amiről akkor nem kellett írnom. Egyszer még futballmeccsről is tudósítottam. Nem vagyok futballrajongó. Ezért az ominózus meccs előtt egy héten át jegyzeteltem a szakkifejezéseket a Népsportból.

Amikor aztán a budapesti bölcsészkaron megnyílt az újságírói szak, búcsút vettem a gyakorlati újságírástól, és szorgalmasan kezdtem tanulni a finn–magyar összehasonlító hangtant, dramaturgiát, néprajzot, irodalom- és sajtótörténetet, majd a Pécselt töltött gyakorlati év után – de ez még 1958-ban történt – okleveles újságíró lettem.

Az igazság persze az, ez az oklevél csak arra jogosított fel bennünket, hogy kapjunk egy széket valamelyik szerkesztőségben, így például én különböző ifjúsági lapoknál... Aztán kezdődhetett az igazi tanulás. Hogy mire gondolok?

Az elemi első osztályától a második diploma ünnepélyes átvételéig vajmi keveset hallottam az arab világról. Márpedig rövidesen erre a témára szakosodtam – Sebes Tibi, a Magyar Ifjúság külpolitikai rovatvezetője biz-

tatására. Mit tehettem hát? Kénytelen voltam újra tanulni a történelmet, de ezúttal már a közel-keleti országok szemszögéből.

A tanulást persze megkönnyítette, hogy a Közel-Keleten szinte egy percre sem volt nyugalom. De ez hozzátartozik a külpolitikai újságíró munkájához. Naponta kell újratanulni a világot, hogy tapasztalatairól rádióriportokban számoljon

be, véleményét pedig kommentárokban fejtsse ki. Így aztán alig ért véget a függetlenségi háború, és már utazhattam Algériába. Akkor még arra is módomban volt, hogy Sidi-bel-Abbes-ben, az idegenlégió hajdani fellegvárában egy obsitos légionistával kvaterkázzak.

Algéria után sorra következtek a többi arab országok. Volt, ahonnan kiutasítottak, mint Abu-Dhabiból. Másutt szívesen fogadtak, s így hírt adhattam a Szezi-csatorna megnyitásáról és a Sínai-félsziget visszavételéről. Tudósítottam háborúkról, polgárháborúkról – úgy, hogy a katonai cenzor melletttem ült az ammani stúdióban, és úgy is, hogy a szír ezredes által Bejrútban megcenzúrázott tudósításom azokra a matematikai dolgozatokra hasonlított, amelyeket még második gimnazista koromban követtem el. (Annyi volt benne ugyanis az áthúzás meg a piros ceruzás javítás.) Közben jelentkeztem Adenből és Khartumból is. Itt stúdió helyett a postatisztviselő székébe ültettek, és telefonáltam Teheránból – az elsötétítés miatt gyertyalángnál.

Kérdeztek is otthonról, hogy miért beszélek olyan szaggatottan?

Hamis lenne persze a kép, amelyet magamról adok, ha a Magyar Rádiónál eltöltött évekről azt a hamis látszatot kelteném, hogy a több mint három évtized csak a „kiküldött tudósító” izgalmas napjaiból állt össze. Kétségtelen, hogy azok voltak a legforróbb hetek. De idehaza is több ezerszer állhattam a mikrofon elé, hogy azt az eseményt, amelyet fél órával korábban adott le a telexgép, élőben és azonnal kommentálhassam. Az elsők egyike voltam, aki megszólalt a palesztinok müncheni terrorakciójáról – annak elítélésével. Temettem Nasszert, és beiktattam Szadatot, aztán ezt az egyiptomi elnököt is eltemethettem – a mikrofon előtt summázva a maguk korában és a maguk helyén jelentős közel-keleti politikusok életpályáját.

És közben szakítottam időt könyvírásra is. Megírtam a palesztinok, majd a közel-keleti olaj történetét, és könyv alakban búcsúztattam a nagy izraeli politikust, Jitzak Rabint is.

S amiről még nem esett szó... Öt éven át állandó tudósítóként jelentkez-

hettem Párizsból, a világ talán legszínesebb és legizgalmasabb városából, ahol olyan személyiségek parádés felvonulását nézhettem végig, mint Gorbacsov, Kohl, Erzsébet angol királynő és a dalai láma. És ott lehettem a zene napján, amit Párizsban rendeztek meg a világon először. Szemtanúja voltam a lovagi tornák majd fél évezredes szünetének véget vető látványos párviadalnak, és utolsó látogatói közt voltam a híres Jeux de Pommes kiállítás sarnoknak, hogy az elsők közt járhassam végig a Musée d'Orsay-t, az egykori pályaudvar épületében berendezett szupermúzeumot.

Szóval évtizedeken keresztül a közelmúlt forró színtereiről, izgalmas és színes pillanatairól írhattam-tudósíthattam. A párizsi kitérőt is hozzászámítva olyan események közvetlen közelébe juthattam, néha a valóságban is, máskor az események kommentátoraként, amelyek néhány hét múltán már történelemnek számítottak.

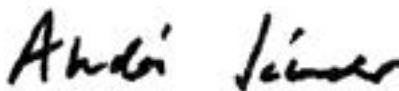

András Sándor

költő, szerkesztő (Budapest, 1934. március 28.)

Harmincöt szó a kért hetven helyett: szeretnék (talán) harmincöt lenni, akkor esetleg nem ugyanazokba az eseményekbe tévednék, amelyekbe sikerült. Mások lennének a körülmények, és abból, ami voltam, más hűzásokat provokálnának, más mozdulatokba engednének. Érdekes lenne.

Márciusban tölti be hetvenedik életévét:

- 3. KURON, Jacek Jan** lengyel politikus, történész (Lwów – ma Ukrajna)
LAGARDE, Paul Georges Louis Marie francia jogász (Rennes)
- 7. JENEY András** orvos, farmakológus, onkológus (Szeged)
LEIBETSEDER, Josef osztrák állatorvos (Linz)
- 8. WOLFF, Christian** amerikai zeneszerző (Nizza, Franciaország)
- 11. DONALDSON, Samuel Andrew** amerikai újságíró (El Paso, Texas)
MARTON Ádám statisztikus, matematikus (Szombathely)
- 12. AYALA, Francisco Jose** amerikai genetikus (Madrid, Spanyolország)
MOLDOVA György író (Budapest)
- 13. KOVÁCS László** orvos, szülész-nőgyógyász, aneszteziológus (Szombathely)
- 14. HANAHA Josikadzu** japán üzletember (Tokió)
KERTÉSZ Magdolna kémikus (Török-szentmiklós)
TETTAMANZI, Dionigi olasz egyházi vezető (Renate)
- 15. ANTAL Sándor** gépészmérnök (Kis-csősz)
LAYARD, Peter Richard Grenville brit közgazdász (Welwyn Garden City)
- 16. NORRINGTON, Roger Arthur Carver** brit karmester (Oxford)
- 21. KÁDÁR Béla** közgazdász (Pécs)
RUBBIA, Carlo olasz fizikus (Gorizia)
- 22. HATCH, Orrin Grant** amerikai politikus (Homestead Park, Pennsylvania)
- 23. FAGGYEJEV, Ljudvig Dmitrijevic** orosz matematikus, fizikus (Lenin-grád)
NAGYSZENTPÉTERI Géza pedagógus (Debrecen)
TÓTH Raymond diplomata (Párizs, Franciaország)
- 24. BORKA József** villamosmérnök (Budapest)
- 25. STEINEM, Gloria** amerikai újságíró, író (Toledo, Ohio)
- 26. HARKÁNYI Endre** színész (Budapest)
- 27. BOWDEN, Russell** brit könyvtáros (Manchester)
CSURKA István író (Budapest)
LIMBACH, Jutta német jogász (Berlin)
MITCHELL, Arthur amerikai balett-táncos, koreográfus, balettigazgató (New York)
- 28. BYAM SHAW, Nicholas Glencairn** brit könyvkiadó (London)
- 29. HORVÁTH Jenő** tanár, matematikus (Mersevát)
- 30. HOLLEIN, Hans** osztrák építész, formatervező (Bécs)
LIGETI Erika szobrász, érmész (Budapest)
- 31. REMÉNYI Károly** gépészmérnök, villamosmérnök (Pestszenterzsébet)
SZAKÁLY Márta színész (Hévíz)

Gömöri György

irodalomtörténész, költő, műfordító (Budapest, 1934. április 3.)

Budapesten születtem, a Szövetség utcai klinikán, értelmiségi-kispolgári családban. Apám újságírónak indult, de végül mint tisztviselő csinált karriert a második világháború után. Anyám (Fehér Rózsa) újságíróként kezdte, majd folytatta, vagy negyven évig volt a *Magyar Nemzet* riportere. Kettejük közül ő hatott rám inkább, ő és a nevelőapám (szüleim 1945-ben elváltak), Medveczky Jenő festőművész. Neki köszönhetően éltem túl, anyámmal együtt, a nyilaskorszakot és Budapest ostromát. A Deák téren, a Medveczky-műteremhez hozzácsapott kis lakásban nőttem fel s éltem egészen 1956-ig.

Iskoláimat Budapesten és Sárospatakon végeztem. Patakon csak egy, de az angoltanulás szempontjából fontos évet jártam 1947–48-ban. Pesten a Református Gimnáziumban kezdtem, utána a Berzsényibe jártam, végül osztályom a Madáchban érettségizett. 1953 szeptemberében három hónapos írószövetségi ösztöndíjjal kijutottam Varsóba. (Közben fölvettem a bölcsészkarra, amit csak 1954 januárjában kezdtem, magyar, később pedig magyar–lengyel szakon.) Az írószövetségi és a lengyel kapcsolat miatt kerültem az események sodrába 1956 októberében, amikor a bölcsészkaron többedmagammal én szerveztem meg azt a pesti diáktüntetést, amiből kirobbant a forradalom. Joggal mondhatom tehát, hogy sorsfordító pillanat volt életemben 1956. október huszonharmadika.

A forradalom alatt szerkesztettem az *Egyetemi ifjúság* című lapot, és tudom, hogy jó pár év börtön garantáltan kijárt volna nekem Kádáréktól, ha otthon maradok. November közepén elhagytam az országot, és Bécsben bekerültem az első angliai magyar menekült diákcsoporthoz. Oxfordban a St. Antony's kollégium felvett kutatódiáknak, első angol könyvem, összehasonlító tanulmány az 1945–56 közötti lengyel és magyar költészetéről, itt íródott (megjelent 1966-ban Oxfordban). Itteni barátom, Max Hayward hatására (ő fordította angolra a *Doktor Zsivágót*) egy fél kötetre való Paszternák-verset is lefordítottam magyarra (a másik felét Sulyok Vince), ez meg is jelent Washingtonban (*Karácsonyi csillag*, 1965). Időközben megjelent két magyar verseskötetem is, mindkettő Londonban; az évek folyamán összesen nyolc magyar verseskötetet adtam ki, ebből hármát már Budapesten, a rendszerváltás után. Angolul eddig csak egy versgyűjteményem van, de két kiadásban: *My Manifold City* (1996, 1998). Költői munkásságomat eddig két díjjal jutalmazták, a Salvatore Quasimodo- (1993) és az Ada Negri-díjjal (1995). Lehet, hogy megkésett „alanyi” költő vagyok egy személyiségválságos korban: ezt gyakran szerepversekkel próbálok ellensúlyozni, amelyekben a magyar és más történelem és irodalom alakjait szólaltatom meg – a saját szemszögemből. A kritikusok divatrecepteken alapuló elismerésénél fonto-

sabbnak tartom, hogy verseimet olvassák, és hogy azon kevesek, akik olvasák, többé-kevésbé meg is értsék.

De visszatérek a sokáig kanyargós életúthoz, ami három év Oxford után egy év Indonéziát jelentett, tanévet a jokjakartai egyetemen és sok utazgatást a nagyvilágban. Megszabadulván „az egzotikum viszketegségétől”, visszatértem Oxfordba, megnősültem, és még pólyásbaba korú gyerekemmel áthajóztunk Amerikába. Először Berkeleyben tanítottam, majd egy évet a Harvardon kutattam, utána vissza Angliába, ahol négy év birminghami kutató-könyvtárosi állás után kikötöttem Cambridge-ben. Ezen az (állítólag legjobb) angol egyetemen tanítottam először csak lengyelt, azután lengyelt és magyart 32 évig. A Darwin College-nak vagyok – most már nyugalmazott – igazgatósági tagja (vagyis Fellowja).

A már említett nyolc versesköteten kívül megjelent még vagy harminc könyvem: irodalomtörténet, esszék, műfordítások. Írtam a hetvenes években egy könyvet angolul Cyprian Norwidről, ezt még ma is használják amerikai egyetemeken. Megjelent egy esszékötetem a XX. századi lengyel irodalomról (*Magnetic Poles*, London, 2000). Magyarra fordítottam számos modern lengyel költőt, köztük Czeslaw Miloszt és Zbigniew Herbertet, de fordítok angolra is Clive Wilmer barátommal magyar költőket: Radnóti Miklós (1979, 2003) és Petri György (1991, 1999) verseiből köteteket adtunk ki. 1996-ban George Szirtessel szerkesztettem egy modern magyar költői antológiát, amely meglepően jó kritikákat kapott (*The Colonnade of Teeth*, 1996). Ráadásul közel harminc éve foglalkozom a régi angol–magyar kapcsolatok kutatásával is – kihasználva helyzeti előnyömet végigkutattam számos angol és európai könyvtárat és archívumot. Kicsit szenvedélyemmé is vált újabb hungarikák keresése, aminek sikerét számos hazai publikáció és három könyvem jelzi.

Első, osztrák feleségemtől elváltam még 1978-ban, 1981-ben a Londonban felnőtt magyar-angol Mari lett a feleségem. Első házasságomból két lány, a másodikból két fiú született, meg van még egy nevelt fiam, aki most ügyvéd-bojtár Londonban. A rendszerváltás óta gyakran járok haza Budapestre, számos helyen tartottam előadást és szerzői estet. Mégis úgy érzem, a „nyugati” magyar irodalom teljes befogadása még mindig nem történt meg, mintha a hazai közvélemény húzódozna attól, hogy a külföldön élő magyar szerzőket a hazaiaknak kijáró figyelemmel kísérje. Pedig, bár Cambridge-ben élek, elég sokat gondolok Budapestre.

Pálos Tamás

újságíró (Budapest, 1934. április 13.)

Körülöttem mindig történik valami. Így volt ez hetven évből – eddig – ötvenkét éven át, s remélem, így lesz mindaddig, míg sorsom homokórája lepereg.

E bevezető sorok magyarázatot igényelnek. 18 éves koromig is eleven életet éltem, de a történések mint egyént érintettek: szülői szeretet, jó iskolák, hirtelen háborús borzalom, apám halála, családi újrakezdés, érettségi. Hogyan tovább? Elindultam egy sajtópályázaton, megnyertem, és felvettek a Magyar Távirati Irodába gyakornokként. Nos, innen számítom életemnek azt a több mint ötíkszes szakaszát, amelyben hömpölygött körülöttem a világ, és én, a hírvívó figyeltem, tudósítottam, kommentáltam, értékeltem itthon és külföldön, békés diplomáciai tárgyalásokról éppúgy, mint forrongó utcákról.

Az MTI-ben dolgozni – szerintem – az egyik legszebb újságírói munka. Mert az emberek legalapvetőbb igényét, a kíváncsiságot, az érdeklődést, a tudni akarást elégtéged ki a híradás, a hírszolgálat, a tájékoztatás, a nyilvánosság igen gazdag eszközrendszerével. Egy hírügynökség az újdonságok vására, kapható ott szenzáció, megbízható információ, félhivatalos értesülés, felröppent kacsa és sok-sok hihető meg-hihetetlen történet. Úgy érzi az ember, hogy ott ül ország-világ közepén és mindenről tud, legalábbis azt hiszi.

Ügyeletes külpolitikai szerkesztőként én értesültem először az Indira Gandhi elleni merényletről, és az

én kezemen ment át először a hír az első szputnyik fellövéséről. Talán szerénytelennek tűnök, de igaz: én voltam az MTI legfiatalabb külföldi tudósítója, huszonöt éves koromban kerültem ki Varsóba, ahol négy évet dolgoztam, majd hosszabb-rövidebb ideig más országokból küldtem a híreket.

A Magyar Távirati Iroda számomra a boldog pályakezdés és a kiteljesedő szakmai fejlődés színtere volt. Ott, ahol kezdtem pályámat, eljutottam a legmagasabb posztig. Ez ritkán adatik meg egy embernek.

Nagy szerencsém, hogy még mindig a hírek forgatagában élek, bár már nem az MTI-ben. S munka közben megfogalmazódnak bennem azok a tapasztalatok, amelyeket szívesen átadok embertársaimnak. A legfontosabb: legyünk nagyon kíváncsiak. Akarjuk tudni, mi és miért történt, kik mozgatják az eseményeket és mit képviselnek, milyen érdekek csapnak össze, és ezek harcában hol a mi helyünk. Éljük a tájékozódáshoz való jogunkkal, mert minden cselekedetünk rugója: az információ.

A szokás nagy úr. Amikor hazamegyek, még ma is sokszor tudósítom a családot, mit tudtam meg hazai és külföldi történésekről. Felkészültnek kell lennem, mert kritikus a közönség: mind a hat unokám.

Pálos Tamás

N. Goller Ágota

irodalomtörténész (Budapest, 1934. április 19.)

Hihetetlenül hangzik számomra, hogy hamarosan betöltöm a hetvenedik évemet. Valószínűleg azért csodálkozom, mert lélekben nem az emlékeimmal foglalkozom, hanem többnyire valami tennivaló vagy elgondolás foglalkoztat. Esetleg mégis itt lenne az ideje az összegzésnek, és talán néhány mozzanat az életemből számot tarthat mások érdeklődésére is?

Az ötvenes évek önéletrajzaiban úgy írták: munkáscsaládból származom – később első generációs értelmiségi lettem. Mai napig büszke vagyok édesapámra, aki több mint ötven évet ugyanazon a munkahelyen nyomdásztként dolgozott. Tőle tanultam a rendszereteket és a pontos

munkavégzést. Édesanyámmal együtt a szociális érzékenységet is belém nevelték. Mindketten meggyőződéses szociáldemokraták voltak. Megúsztuk a kitelepítést és a Rákosi-korszakot, talán azért, mert „sváb” apám mindig magyarnak vallotta magát, és anyámmal ellentétben, aki ritka szabadszájú asszony volt, az úgynevezett pártegyesüléstől kezdve még kevesebbet beszélt, mint addig.

Szerencsés voltam, mert 1944-ben a hitoktató tisztelendőm rábeszélte szüleimet, hogy ne polgáriba, hanem gimnáziumba írassanak. Így kerültem egy magániskolába, az Új Iskola leánygimnáziumba. A budai ostromot túlélve itt öt osztályt végezhettem el, 1949-ben iskolánkat megszüntették, minket különböző helyekre zavartak szét. Tanáraink értékközpontú, szabad szellemiségű, toleranciáját nem túrhették tovább. Ez az öt év meghatározó volt személyiségem alakulására. Az angol, a német és a latin nyelv mellett megtanultunk kérdezni, véleményt formálni és gondolatainkat szabatosan szóban és írásban kifejezni. A középiskolai tanítóképző három éve alatt Radnai Béla és Buzás László tanáraink bevezettek az emberformálás rejtelmeibe.

Mindig tanár akartam lenni, így bölcsészkarra jelentkeztem. Minden tiltakozásom és kétségbeesett kísérletem ellenére, hogy magyar szakra kerüljek, a Lenin Intézet orosz szakára irányítottak. Az erőszak ellenére ezt nem bántam meg, mert voltak ott jó tanáraink is, és egy életre kialakult a kötődésem az orosz irodalomhoz és kultúrához. A második erőszakot diploma után követték el rajtam: hiába tiltakoztam, kitüntetéses diplomámmal egy vasútállomás nélküli községbe, általános iskolába helyeztek. Ezt ugyan 1956 decemberében otthagytam, és 1957 februárjától Turóczy-Trostler professzor felvett az ELTE nappali tagozatának magyar–német szakára, második évre. Két és fél év alatt végeztem.

Több munkahelyem volt, amelyek közül életre szóló lehetett volna a Szépirodalmi Könyvkiadó Illés Endre értékközpontú vezetésével. Ezt a lehetőséget huzamos külföldi tartózkodásom miatt szalasztottam el. A többi munkahelyem inkább kötelelességteljesítést jelentett, kivéve debreceni másodállásomat és pesti óraadásomat, mindkét egyetemen orosz és szovjet-orosz irodalmat ta-

nítottam. Kétszer négy évet első férjemmel Moszkvában éltem. Ezek az évek, a nyelvi-kulturális pozitívumok mellett, gyerekszülés utáni súlyos betegségem és más dolgok miatt külön történetet alkotnak. Munkásságom betetőzéseként nem várt lehetőséghez jutottam: elnyertem a Zágrábi Egyetem magyar irodalom vendégprofesszori állását. Ekkor már volt tudományos fokozatom, publikációim és magyar irodalmi oktatási gyakorlatom is. A zágrábi öt és fél év alatt sikerült a kollégáimmal együtt egy jól működő hungarológiai tanszéket szerveznünk. Ez volt az egyetlen munkahelyem, ahol minden téren a legnagyobb megbecsülésben részesültem. Identitásom az orosz után a horváttal gazdagodott és halvány emlékként valami „magyar–sváb” kapcsolat is él bennem. Második férjemtől a maga gazdagságában tanultam meg a magyar történelmet, és a „szovjet” évek némi kurucos visszahatása helyett reálisabb szemlélettel tudtam a magyar kultúrát képviselni.

Egyoldalú lenne a felrajzolt kép, ha nem említeném, hogy a Lenin Intézet szélsőséges szelleme hatással volt rám. 1974-ig az MSZMP tagja voltam, amit életem nagy tévedései közé sorolok, mint még néhány egészen magánjellegű lépésemet is. Bár kételyeim 1956-ban kezdődtek, a moszkvai évek alatt mélyültek, szellemi „felszabadulásom” később következett be. Mára megbékéltem tévedéseimmel, mert azokkal komolyan senkinek se ártottam. Remélem, hogy némi haszna származott munkámból a szűkebb és tágabb közösségeknek, amelyeknek tagja voltam.

N. Goller Ágota

Szabó Ildikó

színész (1934. április 23.)

„Tehetségesnek lenni nem elég, az engedelmek is kell hozzá, ugye felebarátaim!”

(Jászai Mari)

Mi a legdöntőbb alapélményem az életemmel, pályafutásommal kapcsolatban? A teljes sikertelenség. Kudarccal kudarccal hátán. Ez olyan fokon sikerült – mármint sikertelennek lenni –, hogy erre már majdnem büszke vagyok. Ez az elképesztő mellőzöttség és lefokozottság szinte

kiemel a többi ember – pályatársaim – közül. Felér egy kitüntetéssel. Egy Kossuth-díjjal akár. (Gépelés közben riadtan számolom a sorokat, mert életrajzomat hetven gépelt sorba kell – kérés szerint – belegyömöszölnöm. Ez nem szemrehányás, hiszen hálás vagyok, hogy egyáltalán megszólítottak és megszólalhattam.)

Komolyra fordítva a szót: amire én büszke vagyok, az természete-

sen nem életem sok suta sikertelensége és visszhangtalansága, hanem hogy mindezt bizonyos méltósággal és kiegyensúlyozottsággal viselem. Ez nem azt jelenti, hogy soha nem rendülök meg. De kisebb-nagyobb, hosszabb-rövidebb kilengés, megintgás után, mint egy keljfeljancsi, visszaállok, visszapattanok a nyugalmi pozícióba. „Sors, nyiss nekem tért!” – mondja Petőfi. Nem nyit? Keresek egy másik teret! – mondom én. Hála Istennek, mindig vaaan má-á-á-á-sik! – ahogy a nagyszerű bohóc mondja, miközben minden elvett hangszer helyett új hangszeret húz elő. Az igazi tehetség – és én az vagyok, ezt a hitet az elmúlt hetven év alatt még nem tudták elvenni tőlem – több műfajban, több területen is ki tudja fejezni magát. Ha van mondanivalója.

BRÓDY SÁNDOR: A DADA
DEBRECEN, 1958

Nekem van. És mindig is volt. Nem kapok szerepet? Csinálok önálló előadóestet. Arra sincs a továbbiakban lehetőségem? Lerajzolom, amit nem hagytak elmondani a színpadon vagy a pódiumon. Vagy megírom versben. Vagy vidéki házunkban lányaimmal nyári színjátszó táborot csinálok gyerekeknek, telente pedig karácsonyi műsort és betlehemezést a falunak. Vagy mesélek, énekelek az unokáimnak.

Énekelni egyébként nagyon-nagyon szeretek. Ezt édesanyámtól örököltem, aki felkelni már évek óta nem tud, de 93 évesen még mindig nagyon szép hangon és nagy átéléssel énekel, otthonbeli társai és gondozónői nagy öröme. Életemben egyetlenegyszer – pályakezdő színésznőként – a debreceni Nagyerdőn húszezer embernek énekelhettem. Azt a boldogságot – a repülés boldogságát – soha nem felejttem el. Most már évtizedek óta csak a magnókazettáimra énekelek és mondok verseket. Talán akad majd valaki, aki megtalálva és lejátszva örömet lel benne. Esetleg választ kap valamilyen kételyére, kérdésére.

Rajzaim közül – sokak szerint – a *Csellós bohóc* a legsikerültebb. Babits Mihály írja egyik versében, hogy a művész a bányászhoz hasonlítható, mivel mindketten nagyon mélyről – életük, egészségük kockáztatásával – hoznak fel kincseket. Legkedvesebb hangszerelem, a cselló a tudat, a lélek legmélyebb tárnáiból küld fel érzéseket, indulatokat, szenvedélyeket – fájdalmakat és örömeiket. Ezért szeretem.

Legnagyobb példaképeim – furcsa módon – mégsem művészberek voltak. Kőrösi Csoma Sándor, Széchenyi István, Bolyai János, Domoikos Pál Péter – rájuk mindig csak a legnagyobb tisztelettel és csodálattal gondolok. Hogy mi köti össze őket a szívemben, ezt most nem akarnám

kifejteni, mert esetleg fellengzősen vagy talán már nevetségesen is hangzana egy ilyen önző és sikercentrikus világban. (Meg aztán félek, hogy túl lépem a megengedett hetven gépelt sort.) Tehát a megfejtés önökre vár! Könnyítésképpen annyit, hogy – bár ő művész – Csontváry Kosztka Tivadar is közéjük tartozik.

...Még néhány sor csak kikíváncsok belőlem saját életutammal kapcsolatban. Az elmúlt nyáron, 2003-ban – tizenöt évi teljes némaság után – a zsámbéki szabadtéri fesztiválon beugrásképpen eljátszhattam – lehet, hogy utolsó szerepként életemben – Csehov *Három nővérében* Anfiszát, az öreg dajkát. Pályám első szerepe Debrecenben, 1958-ban egy fiatal dada, Bolygó Kis Erzsébet volt Bródy Sándor *A dada* című darabjában. Na már most: ha va-

laminek van kezdete és vége, s a kétőnek valamilyen módon – lényegében – köze is van egymáshoz, akkor kell hogy legyen közepe is. S akkor talán mégsem olyan töredék-élet az enyém. Akkor van íve. Mint egy szívárványnak.

Szabi Yedre!

P.s.: Most kaptam az örömhírt, hogy megszületett negyedik unokám, Benedek! Isten éltesse őt sokáig, erőben, egészségben, alkotókedvben – lehetőségekben! Mert minden munka alkotás, ha hagyják és engedik, hogy az legyen. Sors, nyiss nekik tért! Rékának, Csengének, Misinek és Benedeknek. Úgy legyen!

Licskó György

filozófus (Budapest, 1934. április 24.)

Kisgyermekkorom bájos emlékeinek talán legszébbike annak a napnak a reggele, amelyen anyám először kísért az iskolába. Az akácfalombos zuglói utcán a pékkel találkoztunk, akinél mindennapi kenyérünket vásároltuk. Nagy puttonnyal a hátán, biciklin, éppen vitte megrendelőinek a reggelihez valót. Amint közelünkbe ért, megállt, kivett puttonyából egy kiflit, és jóságos mosollyal kezembe adta. Ennek a ropogós, friss, meleg kiflinek a fenséges illata és íze, a pék természetes, kedves gesztusa szimbolizálja emlékeimben azt a szegénységben is boldog békeidőt, amit hamarosan homályba burkoltak és megcsúfoltak a háborús fejadagok, a kenyérje-

gyek, az éjszakai légiriadók utáni ólomsúlyos reggelek, a gyerekfejvel még meg nem értett, de valami baljós sejtelmet keltő ordas eszmék harsogó hangjai.

Tanáraim (kevés kivétellel) igazi pedagógusok voltak. Meg tudták szeretteni az iskolát, fel tudták kelteni a nebulókban a tudás iránti igényt. Engem az általános iskolában a csillagászat ragadott meg, a gimnáziumban először az irodalom, majd a filozófia, amit az ötvenes években a hivatalos ideológia elit

tudományaként oktattak az akkor mesterségesen létrehozott Lenin Intézetben. 1956 végén a filozófia szakot visszahelyezték az ELTE BTK-ra, ott diplomáztam belőle 1958-ban (majd magyar nyelv és irodalom szakon 1960-ban). Az egyetemen legtöbbit Heller Ágnes előadásából tanultam. Nagy hatással voltak rám az erkölcs és politika viszonyáról, a cél és eszköz etikai értelmezéséről szóló, az idő tájt ugyancsak renitensnek számító fejtegetései (1958-ban el is tiltották őt az egyetemi katedráktól). Mi tagadás, marxista voltam, de nem az életmű osztályharcos tirádái érdekeltek, hanem annak az elidegenedést, az emberi önmegvalósulást, a személyiség kibontakozását taglaló filozófiai részletei. Meggyőződésszerűen hittem ezekben az illuzórikusan szép gondolatokban – amelyeket a hivatalos ideológia gondosan mellőzött. E hit sokáig akadályozta, hogy lássam: a marxi tanokra épülő politikai mozgalmak is ordas eszméktől terhesek.

Az '56-os forradalmi napoknak csupán szerény közkatónája voltam; a forradalmi diákbizottság néhány egyszerű megbízását (kapcsolatfelvétel az üzemi munkástanácsokkal) teljesítettem. Utána azonban képtelen voltam mindent megtagadni vagy „elfelejteni”, aminek következménye az lett, hogy tizennégy évig (bár közben kandidátusi disszertációm is megvédtem) nem tudtam a szakmámban elhelyezkedni. Csak 1972-ben lehettem a Budapesti Műszaki Egyetem filozófia tanszékének adjunktusa. Ez a tanszék viszont jó munkahelynek bizonyult. Oktatóinak egy része arra törekedett, hogy megtörje a dogmatikus „dial-mat”-centrikus oktatás uralmát, s el is érték, hogy speciális kollégiumokat hirdethessenek meg.

Tudományos érdeklődésem mindig szerteágazóbb volt annál, semmint hogy valamely szűk, speciális téma kutatására korlátozódjam. Így hát inkább elsajátított ismereteim és belőlük keletkező saját gondolataim közvetlen átadására, az oktatásra koncentráltam erőmet. 1977-ben sikerrel pályáztam meg egy olaszországi ösztöndíjat, amelynek révén négy hónapot tölthettem a *Citta Eterna* könyvtáraiban. (Tréfásan szólva: a tudományos kutatásban meg is valósítottam az olasz baloldal akkori jelszavát, a *történelmi kompromisszumot*: állandó belépőm volt egyrészt a Vatikán, másrészt a Gramsci Intézet könyvtárába.) Tapasztaltam, hogy a nyugati világ hatalmas gazdaság- és technikatörténeti irodalmat alkotott és halmozott fel. S ekkor döbbszemtem rá az egyébként nyilvánvaló tényre: *a Budapesti Műszaki Egyetemen nem oktatnak technikatörténetet*. Ezután tehát minden igyekezetem arra irányult, hogy beledolgozzam magam e témakörbe, ami sokéves programot jelentett. Az 1980-as évek második felére azonban törekvésem eredménnyel járt. Dr. Németh József történész kollégámmal együtt kidolgoztuk egy technikatörténeti kollégium tananyagát (ő a magyar műszaki-mérnöki, én az egyetemes technikatörténeti részt), amit az évtized végén, az oldódó politikai és ideológiai viszonyok között meg is hirdethettünk. Szabadon választható kollégiumunknak igen nagy sikere volt, a hallgatók tömegesen jelentkeztek rá. (Az ezt követő években több kollégánk is kidolgozott különféle technikatörténeti-technikaelméleti tananyagokat, aminek eredményeként az ezredfordulón megalakulhatott az *Innovációmenedzsment és Technikatörténet Tanszék*.)

A dolgok ilyenén alakulása arra ösztönzött, hogy egy merész lépéssel továbbmenjek. Mindig szenvedélyesen érdekelték az úgynevezett ókori magaskultúrák, az ókori városok csodálatos teljesítményei. Azokat a nagyszerű kez-

deteket értékelem bennük, amelyekkel a több ezer évvel ezelőtti városépítők az emberi képességek sokrétű kifejlesztésének tág lehetőségeit teremtették meg. Köztük is kitüntetett szerepet tulajdonítottam az antik görög–római korszaknak. Az európai kultúra bölcsőjének szakszerű megismerésében pótolhatatlan segítséget jelentett igen korán, életének 51. évében elhunyt feleségem – Szentmarjay Margit –, aki klasszika-filológus és történész volt.

Az 1990-es évek elejére sikerült összeállítottam egy (időrendben) Mezopotámiától Rómáig vezető vázlatos tananyagot, aminek hosszas töprengés után a *Mit tudtak a régiek?* címet adtam. Talán kissé vakmerőnek tűnő szándékom az volt (és ma is az), hogy a műszaki pályára készülő fiataloknak olyan jellegű történelmi műveltséget mutassak fel, amely szemléletükhöz is közel áll; megérteti velük, hogy az ókori világ kifejlesztett és felhalmozott ismeretei és képességei milyen sziklaszilárd alapokat képeztek az újkori tudomány és technika létrejöttéhez – akár oly módon is, hogy az újkori tudományos szemlélet sok tekintetben éppen az ókori felfogással ellentétes elveken alapszik, mert akkor már volt *valami*, aminek ellentmondhattak. Nos, kissé szorongva, ugyancsak szabadon választható kollégium kísérleteként, az egyetem Építészmérnöki Karán hirdettem meg először a tárgyat. Ebben az első kísérleti félévben tizennégy hallgatóm volt. Az érdeklődés azonban csakhamar, számomra is meglepően, minden várakozásomat felülmúlta. Ma, amikor már (vagy inkább *még*) nyugdíjasként tartom előadásaimat, legnagyobb gondom, hogy elég nagy előadótérmet kapjak, mert a kollégiumra jelentkezők száma immáron a négyszázat is meghaladja. Azt hiszem, ez a pedagógusi életút igazi célja és jutalma.

Áprilisban tölti be hetvenedik életévét:

2. **BERÉNYI Mihály** kémikus, analitikus szakmérnök (Kispest)
NAGY György orvos, belgyógyász (Debrecen)
3. **GOODALL, Jane** brit etológus (London)
4. **HALÁSZ Sándor** villamosmérnök (Moszkva, Szovjetunió – ma Oroszország)
5. **HERZOG, Roman** német jogász, politikus (Landshut)
6. **GEESINK, Antonius Johannes** holland cselgáncsozó (Utrecht)
KIRSCHNER István fizikus (Nagykanizsa)
7. **HOLICS Klára** orvos, gyermekgyógyász (Salgótarján)
8. **KUROKAVA Kiso** japán építész (Aicsi prefektúra)
10. **JÁKÓ János** orvos, belgyógyász, immunológus, hematológus (Szentest)
KRUJ Iván birkózó, edző (Felsővadász)
13. **FARKAS Imre** élelmiszeripari mérnök (Zalaegerszeg)
MÁRKUS György filozófus (Budapest)
15. **BODROGI Gyula** színész, rendező (Budapest)
16. **KÖRMENDY Béla** állatorvos (Gyula)
17. **BARKÓCZY Sándor** balettművész, koreográfus (Szolnok)
KERESZTI Gedeon orvos, fül-orr-gégész (Budapest)
18. **MOSCHYTZ, George S.** svájci villamosmérnök (Freiburg im Breisgau, Németország)
19. **ERDŐSI Ferenc** geográfus (Pécs)
21. **McDONOUGH, William J.** amerikai bankár (Chicago)
24. **KESSERŰ Zsolt** bányamérnök (Miskolc)
MacLAINE, Shirley amerikai színész, író, rendező, producer (Richmond, Virginia)
25. **SZIGETI Endre** közgazdász (Budapest)
26. **ERDÉLYI Lajos** biológus (Nagykőrös)
27. **BALOGH Albert** alkalmazott matematikus (Budapest)
29. **PIRES, Pedro Verona Rodrigues** zöld-foki-szigeteki politikus (Sant'Ana, Fogo)
30. **BOGISICH Ferenc** lelképásztor (Budapest)

Frenkl Róbert

orvos (Budapest, 1934. május 24.)

Korán felismertem, hogy eklektikus alkat vagyok. Másként kifejezve kompromisszumkész, diplomatikus. Képes elfogadni, integrálni látszólag ellentétes értékeket, sőt érdekeket.

Vélem, mindezt felerősítette bennem a lutheránus nevelés. Elemi iskolába a Deák térre, (1940–44), gimnáziumba a Fasorba (1945–52) jártam. Meghatározta életemet a cserkészlet, a 16-os csapat, ahol őrsvezetőm Moravcsik Gyula volt, majd rövid ideig a későbbi néprajztudós, Martin György segédőrsvezetője lehettem. Evangélikus kötődésemben még lényegesebb volt a negyvenes évek végén a protestáns egyházakat

megrázó ébredési mozgalom, melynek hatása sajátosan erősítette bennem a Deák téri mártír lelkészek – Ordass Lajos püspök és Keken András igazgató lelkész – köréhez tartozást. 1950–54 között a Deák téri ifjúság vezetője voltam. 1957-ben az Evangélikus Élet ifjúsági oldalát szerkesztettem. 1958, Ordass Lajos ismételt eltávolítása után nem vállaltam közegyházi funkciót, de Deák téri gyülekezeti aktivitásom folyamatos volt. (1963-ban presbiterré, majd jegyzővé, végül másodfelügyelővé választottak.)

Édesapám – aki Galilei-körös, szociáldemokrata-szimpatizáns ügyvéd volt – tudatos döntése alapján lett a zsidó család evangélikussá, ő vitt a Deák térre, 1944 áprilisában a németek elhurcolták, nem jött vissza. Távozása nem pótolható, ki nem heverhető veszteség volt számomra. Apám emléke, a cserkészlet és Keken András intellektuális és morális hatása együtt alakították ki két alapvetem: nem hódolok be a diktatúrának és nem hagyom el hazámat.

Ezek motiválták pályaválasztásomat, melyben erőteljes indok volt az orvos viszonylagos függetlensége. Teljesítményorientált gondolkodásom tudomásul vette, hogy körön kívülként háromszoros teljesítménnyel juthatok csak előre.

Életem nagy ajándékaként tartom számon, hogy tizennyolc éves koromtól egyetemen élhettem. Mindig vállaltam a gyógyító orvosi mundért, sokat helyettesítettem körzetben, vállaltam éjszakai ügyeletet, kórházi laboratóriumi munkát. De fő hivatásom az oktatás, kutatás volt. Először a budapesti Kórélettani Intézetben, ahol Sós József megelőzte korát, értékelve a társadalmi érzékenységet, az ennek megfelelő alkalmazott kutatást, és engedte, hogy azonnal másodállást vállaljak a TF-en. Így hát az egyház és a felsőoktatás mellett a sport lett a harmadik leginkább meghatározó kulcsszava életemnek. Az elmélet – sportéletlen oktatás, kutatás – mellett mint az 1957-ben alapított OSC (Orvosegyetem Sport Club) vezetője a napi sportgyakorlattal is mindig kapcsolatban álltam. Ezért is ért a jogos kritika, hogy szétszórom, elaprózom magam, de ezért is – és ez fontosabb volt számomra – tudtam naprakész, hatékony lenni az elméletben.

Sokat kaptam az egyetemtől, erkölcsileg és szakmailag is kötelezve voltam a viszonzásra. Így lettem kandidátus, majd az orvostudomány doktora a sport

és stressz kérdésének tisztázásával, valamint a májműködés edzésadaptációjának és sportolók gyógyszerérzékenységeinek a leírásával. Ehhez tartozott a doppingkérdés is.

Sokat köszönhetek a sportnak is, ahol tág volt a mozgásterem és megalakulás nélkül szolgálhattam a sportszakember-képzést, beleértve a sportorvosképzést is, és építhettem a fiatal sporttudományt.

Mindennek megvolt a nemzetközi vetülete is, dolgozhattam a FIMS (Nemzetközi Sportorvos Szövetség) és a FISU (Nemzetközi Egyetemi Sportszövetség) végrehajtó bizottságában, rendezhettem számos eseményt.

Fontos az utókor ítélete, de felfogásom szerint egy élet értékét elsősorban az határozza meg, hogyan befolyásolja kortársai, főként a vele találkozók sorsát. Harminc évig – 1971–2001 – vezettem a TF Orvostudományi (későbbi nevén Egészségtudományi és Sportorvosi) Tanszékét, az utolsó ciklusban, az intézetesítés után a Kineziológiai és Sportorvosi Intézetet. Ebben kapott helyet a menedzseléssel létrejött első hazai Mentálhigiénés Tanszék is. Huszonegy éven át – 1981–2002 – voltam a Magyar Sportorvos Társaság elnöke.

Jó érzés, hogy egy antihumánus korban, majd a rendszerváltozás forgatagában sikerült mindenütt, ahol meghatározó szerepem volt, a humánusot, az előítélet-mentes alkotó légkört, a kollegialitást értékké tenni, érvényre juttatni. Vonatkozik ez az evangélikus egyházra is, melynek szűkebb vezetőségébe 1987-ben választottak be, 1989 óta pedig – hosszú idő után ez volt az első demokratikus választás az egyházban – országos felügyelőként a legmagasabb világi tisztséget tölthetem be.

Az utolsó kulcsszó, ami meghatározott, az egészség, ebben a többi is összegezhető a szó teljes értelmében. Szolgáltam egyének és a társadalom egészségét egész konkrétan, megalapítva a Nemzeti Egészségvédelmi Intézetet, dolgozva elsősorban a prevenció képviselőjeként, a tb-önkormányzat elnökségében.

De teljes munkássággal, egyetemen, tudományban, társadalomban, egyházban... mindig az egészséget, a normálist – a szó erkölcsi, szakmai, életvezetési értelmében – kívántam szolgálni.

Ezért is választottam, már medikus koromban, ehhez az írást, a publicisztikai, közírói tevékenységet, írtam a tankönyvek, jegyzetek mellé esszékönyveket, cikkeket, vállaltam főszerkesztői, szerkesztői pozíciót itthon és külföldön. Az évek múltával ez a szenvedélyem fokozódott, de le is tisztult, mindenesetre katartikus élményem maradt. Írásaimban ellenőrizhető vagyok, az írás morálisan is felszabadított, a múltban is.

A magánéletben a toleráns, liberális gondolkodás vezet, vallom, hogy bizonyos konzervatívnak mondott értékek nélkül nincs stabil társadalom, és csak a folyamatosan megújuló baloldalinak nevezett eszmerendszer szolgálja a progressziót. Eklektikus vagyok.

Nagy Károly

szociológus, egyetemi tanár (Nyíregyháza, 1934. május 24.)

A német megszállás alatt lettem tízéves, a szovjet megszállás és a kommunista diktatúra évei alatt telt serdülőkorom, az 1956-os forradalom tett felnőtté, majd negyvenhét amerikai év magyar küldetésé művelése érlelte a további életemet.

Vármegyei tisztviselő apám felmenői vasutasok és gazdálkodók voltak, anyáméi evangélikus papok és tanítók.

Az általános iskola elvégzése után egy évig Budapesten a Fasori Evangélikus Gimnáziumba jártam. 1953-ban Nyíregyházán, a Tanítóképzőben érettségiztem. Két évig a benkőborkori általános iskolában tanítottam, a képesítő vizsga letétele után, 1955-ben kaptam meg a tanítói okleveletemet. 1956 szeptemberétől a Baranya megyei Erdősmecke faluban voltam tanító.

Erdősmecke Forradalmi Nemzeti Tanácsa elnökévé választottak 1956. október 29-én. A forradalom leverése után a járási székhelyről indított ÁVO-s dzsip elöl menekülve hagytam el a falut, november 13-án léptem át a magyar határt Ausztriába, karácsonyra értem az Egyesült Államokba.

Többféle munkát vállaltam, majd 1958-ban beiratkoztam New Jersey állam Rutgers Egyetemére. 1962-ben kaptam meg pszichológia szakon a B. A. diplomámat. New Yorkban a New School for Social Research Egyetemen folytattam tanulmányaimat, 1966-ban M. A., 1970-ben Ph.

D. diplomát szereztem szociológia szakon.

1965-től 1994-ig tanítottam részidőben a Rutgers Egyetemen, 1968 óta vagyok a Middlesex County College főállású tanára, 1975 óta professzora. Tanítottam a Montclair Egyetemen is, és egy-egy tanulmányi félévet Magyarországon a Janus Pannonius (1994) és a Debreceni Egyetemen (2003) is.

1960-ban egyik alapítója és huszonöt évig egyik tanítója voltam a Magyar Öregdiák-szövetség New Brunswick-i Hétvégi Magyar Iskolájának. Egyik kezdeményezője voltam az 1970 óta működő Anyanyelvi Konferenciának (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága), jelenleg társelnöke vagyok.

Angol és magyar nyelvű tanulmányaim, cikkeim 1965 óta jelennek meg. 1977-től 1997-ig szerkesztettem a Magyar Öregdiák-szövetség – Bessenyei György Kör *Tanúk korokról* című szóbeli történelem (oral history) előadás- és nyolckötetes kiadványsorozatát a Rutgers Egyetemen.

Tanítsunk magyarul (1977); *Magyar szigetvilágban ma és holnap* (1984); *Szigetmagyarság és szolidaritás* (1988); *Küldetésben* (1996) és *Emigránsok küldetésben* (2000) című könyveimben a magyar nyelv és kultúra külföldi fenntartásának, művelésének módozatait, a küldetészerűen vállalt kettős kultúrájúság jelentőségét elemzem. Szerkesztésemben

1991-ben angolul először jelent meg Bibó István legfontosabb tanulmányainak, írásainak 591 oldalas kötete: *István Bibó: Democracy, Revolution, Self-Determination* címmel.

A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja vagyok. 1976-ban a párizsi Kassák Lajos-díjjal, 1981-ben a Bárczi Géza-emlékéremmel, 1993-ban a Nagy Imre-emlékplaket-

tel, 1999-ben a Magyar Köztársaság Érdemrendjével tüntettek ki.

Az életutam történetét összefoglaló, dokumentumokkal, fényképekkel illusztrált könyvemet 2003-ban adta ki a Csokonai Kiadó e címmel: *Járatlan utakon – korfordulók világában*.

Incze Judit

szobrászművész (Budapest, 1934. május 29.)

Azt mondják, a gyermekkorban átélt események maradandó nyomot hagynak a felnőttkor évein.

A nyarat éveken keresztül egy Duna melletti faluban, Zebegényben töltöttem szüleimmel és testvéreimmel. Egy patakparti parasztház egyik felében laktunk. A ház szőlőlugasos tornácán reggelente a háziak friss, hideg tejet adtak. Itt szabadon kóborolhattam a faluban; hajnalban a háziakkal szekéren mentünk ki a határba. Ők a földjükön dolgoztak, én pedig segítettem nekik, amiben tudtam. Ez a falu jelentette számomra a boldogságot, éreztem a természet közelségét, és megtanultam becsülni az itt élő emberek dolgos egyszerűségét. A kitörölhetetlen élmények a főiskola után megjelentek a szobraimban is.

Főiskolás éveimben Borsos Miklós volt a mesterem. Kiváló egyénisége, ízlése, érzékenysége

és igényessége a formázásban komoly útravalót adott a pályám során. A főiskola elvégzése után a fát választottam eszközül gondolataim kifejezésére.

Korábban Laborcz Ferenc segítségével ismertem meg ezt az anyagot, a benne rejlő lehetőségeket. Ez a tanárom adott módszert arra, hogyan bontsam ki egy látszatra élettelen farönkből a készülő *szobrot*. A diófát szerettem meg, mert szép színű, tömör, jól munkálható anyag, noha nagyon kemény. A fa maga segített megteremtteni azt a groteszk világot, amelynek kialakításában tömör megformálásra törekedtem. Az idő múlásával a részletek egyre finomabb és gazdagabb kidolgozásban jelentek meg szobraimban.

Egy hosszabb külföldi tartózkodás új élményeket adott számomra, melyek tovább tágitották művészetem világát. Párhuzamosan a faragás mellett nagyon szerettem textilképeket festeni és kisméretű grafikákat készíteni.

Minden új szoborral próbáltam gondolatvilágom alakulását, gazdagodását megfogalmazni: kinyíltak a zárt formák, áttöréseket alkalmaztam a fában, le-

vegősebbek lettek a szobrok. A figurális szobrokat felváltották az organikusabb formák.

Sokat dolgoztam, nagyon szerettem faragni; ma már inkább festek és rajzolok.

Főbb egyéni kiállítások: 1977 – Varsó, Krakkó, Przemysl; 1979 – Hamburg, Boglárlelle; 1980 – Budapest; 1986 – Debrecen; 1995 – Budapest.

Főbb csoportos kiállítások: 1965–85 – Kisplasztikai Biennálé, Pécs; 1978 – Szobrászati kiállítás, Budapest; 1979 – Faszobrászat 79, Budapest; 1980 – Hamburg; 1981 – Amszterdam, Veulo; 1987 – Dortmund; 1988 – Faszobrászati Biennálé, Nagyatád; 1994 – Szövetségi Kiállítás, Budapest.

Jucse Judit

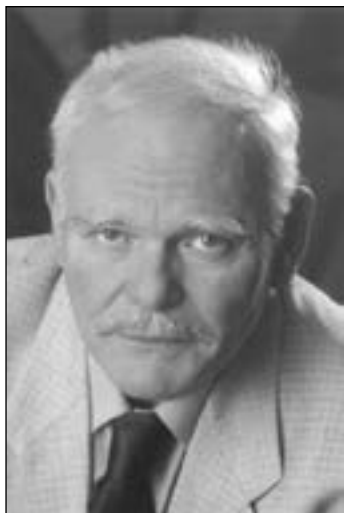
Májusban tölts be hetvenedik életévét:

- GRANDI, Bruno** olasz sportvezető (Forli)
1. **BETTI, Laura** olasz színész (Bologna)
  - CÁRDENAS SOLORZANO, Cuauhtémoc** mexikói politikus (Mexikóváros)
  5. **SWEENEY, John Joseph** amerikai szakszervezeti vezető (New York)
  6. **ROJO, Luís Angel** spanyol közgazdász (Madrid)
  8. **BALOGH Zoltán** orvos, reumatológus (Barabásszeg)
  - GLITS Márton** agrármérnök (Pécs)
  11. **BÍRÓ-SEY Katalin** numizmatikus (Nemtibánya)
  - FONYÓ József** színész (Dunakeszi)
  - JEFFORDS, James Merrill** amerikai politikus (Rutland, Vermont)
  13. **MUSCHG, Adolf** svájci író, irodalomtörténész (Zollikon)
  14. **AGGOD József** politológus (Karcag)
  - FRISNYÁK Sándor** geográfus (Szikszó)
  - TÖRÖK Sándor** politikus (Jászkisér)
  15. **HEGEDŰS Béla** ipari vezető (Rédics)
  - KEEGAN, John Desmond Patrick, Sir** brit hadtörténész, újságíró (London)
  16. **MORGAN, Lord** brit történész (Wood Green)
  17. **PAMUK Sándor** diplomata (Bugyi)
  18. **PITTNER, Ladislav** szlovák politikus (Malacka)
  19. **JOHN Ágoston** textiltervező (Budapest)
  21. **PÁLLA Gabriella** fizikus (Szany)
  - SAMUELSSON, Bengt** Ingemar svéd biokémikus (Halmstad)
  22. **FÁBIÁN Tibor** fogorvos (Salfa)
  - RÉZ László** gépészmérnök, gazdasági mérnök (Szeged)
  23. **SZTARICSKAI Ferenc** kémikus (Békéscsaba)
  24. **MOLNÁR Béla** geológus (Kiskunfélegyháza)
  26. **GRAY, Jeffrey Alan** brit pszichológus (London)
  27. **ELLISON, Harlan Jay** amerikai író (Cleveland)
  - SICILIANO, Enzo** olasz újságíró, író (Róma)
  29. **STRÉM Kálmán** zeneszociológus, hangversenyrendező (Nagykanizsa)
  30. **DRONKE, Ernst Peter Michael** brit filológus

Lóte Attila

színész (Szeged, 1934. június 13.)

Akkoriban az a *kisfiú* még nem tudta, mi az, hogy példakép. Nem tudta, hogy az nem baj, sőt jó dolog, ha valaki valakire fölneéz. Ha szeretne olyan lenni, mint az a másik ember, aki az életben pozitív töltésekkel rendelkezik, aki meg tudja valósítani céljait, elképzeléseit, és karizmatikus kisugárzásával, testi vagy lelki teljesítményével jó irányba tudja vonzani sok más ember életét.

Később az a *fiatalember* sem nagyon értette ezt a dolgot, amikor vakáció idején hazalátogatott a szülői házba.

Azt hiszem, naiv, tiszta lelkű emberke lehetett, aki előbb Winettou-ért, az indiánért, majd a híres futballistáért lelkesedett, aki nemcsak gyönyörű gólokat lőtt, de érettségizett ember lévén a legszebb emléke (az újság szerint) egy Mexikóban látott ősi indián templom volt.

Később ez a *fiatalember* tanáraért, a híres színészerért rajongott, vagy a filmsztárért, aki lenyűgözte egyénisége erejével és a jó emberekért küzdő szerepeivel. Természetesnek vélte, ha Apával végigment a vidéki városka utcáján, az emberek szeretetteljesen köszöntek Apának. „Jó napot, doktor úr, üdvözlöm, kezit csókolom, doki bácsi, hogy tetszik lenni, már meggyógyult ám a kislányom!” Apa nagyon jó diagnosztika volt, higgadt, kedves, empátikus vidéki orvos, mindenki nagyon kedvelte. Hányszor keltették fel éjszakánként, hány-szor kellett beteghez mennie szokatlan időben, munkaidő után! Ki tudná megmondani? Az ötvenes években, az orvosperek idején – bizonyítottan ártatlanul –, börtönben töltött soha vissza nem hozható időt, ami idő bizonyára szörnyű hatással volt további fizikai és lelki életére, de a későbbiekben is megmaradt lelkiismeretes, becsületes embernek, aki kizárólag családjának élt, és bizonyára soha nem tudta, hogy más emberek példaképe is lehetne.

Az a *fiatalember* – aki most már szinte *öregember* lett – csak később ébredt tudatára, hogy ki lehet az igazi példakép, aki rövid életünk időtartamára megadhatja az igazi célt és tartalmat, aki lelkiségét továbbadhatja utódainak és másoknak is. Gyakran álmodom apámról, még most is – szinte hihetetlen, hogy az agy hogyan fogalmazza keresztül-kasul az élet és halál helyzeteit.

Almomban nagyon boldog vagyok, hogy apa még él; az öröm, hogy ő még mindig itt van velünk, nem is tudom, hogy van ez, de felébredve mégis marad valami higgadt megnyugvás bennem. Talán a lélek valami furcsa továbbélése, amit érzek, a reménynek és jóérzésnek valami furcsa keveréke, s indítatva érzem magam, hogy megpróbáljak tisztességesen, korrektül élni tovább, munkámat, hivatásomat képességeimhez mérten maximálisan teljesíteni, és mindig fogékonyak maradni a jó iránt.

***

Szeged. Szülészeti Klinika, 1934. június 13. Középosztálybeli, „úri” neveltetés. Az önmotogató első jele, kényszere hat-hét évesen: a rádióban szól a „tángebóleró”. Táncolás, majomkodás, saját rögtönzött koreográfiára. A vendégek tapsolnak. Mulatságos a gyerek. Csengő énekhang, nagymama zongorán kísér. Fellépés a várpalotai Bányász Körben. „Hazámba vágyom, Duna-Tisza partja vár.” Háború, bunker, nyomor, már tízéves vagyok. Anyám kitaró fergeteges pressziójának eredménye: Budapest. Lónyay Utcai Református Gimnázium. Nyitott szellemű, színvonalas iskola, meghatározó egyéniségű pedagógusok, zene-, opera-, hangversenybérlet, internátus, szavalóversenyek első díja, irodalmi kör, a *Liliomfi*, a *Hazug* címszerepe. Közben persze dzsessz és rock and roll, kamaszkor, rajongó szerelem. 1952. Érettségi, utolsó latinus évfolyam. Nem vesznek fel a Színművészeti Főiskolára. Hónapokig plafonbámulás, világfájdalom. Beloiannisz gyár, segédmunka, majd küldönccé avanszálás. Közben énektanulás a Konzervatóriumban, szédülések az alultápláltságtól. 1953. Úgy látszik, minőségi változáson mentem át, ismét felvételi, Básti, Gellért Endre a legjobb minősítéssel vesz fel. Lehet, hogy színész leszek? 1957. Negyvenháromból hatan végzünk. Sikeres vizsgaelőadások, „Amphitryon”, „Incidens az Ingeborg hangversenyen”. Szó van róla, hogy a Nemzeti, a Madách vagy a Vígszínház szerződtet. Végül is Debrecen, Csokonai Színház. Hasznos két esztendő, a szakma, a színházi milió gyakorlati tapasztalatai. 1959 augusztusától Budapest, Madách Színház.

Sorsom forró napfényei és jéghideg holdfényei sugároznak felém a múltból. Oh, ez a június, ez az Ikrek csillagkép, ez a szélsőséges amplitúdókilengés, ezek a nagy csillogások, meglódulások – és fájdalmas borongások, szenvedések –, ezek a kegyetlen ellentétek, amik viharzanak és elcsitulnak, mint a tenger hullámai. Hogy szállana az ember fel a magas kékségbe, röppen is néha jó magasra – de aztán mintha valami föbe koppintaná, vigyázz, te kis emberke, ereszkedj csak lejjebb, alá a föld felé vissza –, majd megint fel és megint le.

Azt hiszem, hálát kell adnom a sorsnak, végzetnek, vagy Istennek, a gondviselésnek, hogy a Madách Színház egyik nagy korszakának cselekvő részese lehettem. Egészen rendkívüli, káprázatos színész- és rendező-egyénségek, személyiségek alkották a társulatot. Mindig elcsodálkozom, ha számba veszem néhai csodás partnereimet és partnernőimet. Nagy szerepek, címszerepek, karakter szerepek, kb. 1985-90 – minden műfajban. Nagy sikerszériák Csehovtól

CSEHOV: CSERESNYÉSKERT
(TROFIMOV SZEREPÉBEN)
MADÁCH SZÍNHÁZ, 1960

Shakespeare-ig, Szophoklésztől Dürrenmattig, Shaw-tól Szép Ernőn, Bródyn, Molnár Ferencen át napjainkig, Görgeyig, Szakonyiig, Gyurkovicsig. Vendégszereplések, Irodalmi Színpad, Gyulai Várszínház, régi Győri Nemzeti Színház, Margitszigeti Szabadtéri Színpad.

Közben filmezés, többnyire televíziós produkciók, huszonöt nagy szerep, huszonöt egyéb feladat. 1964-ben Várkonyi Zoltán hív át a Vígszínházba, de úgy látszik, húséges vagyok – azóta is –, maradok az Ádám Ottó-féle Madách Színházban.

1973-ban Jászai Mari-díj.

Van mire emlékezni. 1994. Nyugdíj. Jelenleg öt szerepet játszom a Madách Színházban.

Azt hiszem, ma is munkálkodik bennem valamiféle ellentmondás. Néha úgy érzem, ki kell egyeznem a múlt idővel, sorsommal. Nem kell mindig hangoskodni, alkotó lázban égni, harcolni képzelt hegemoniákért. Halkan, az árnyékban is lehet gazdagítani, gyarapítani a lelket, csöndben figyelni, és megérteni a világot, az embereket, a folyamatokat és változásokat.

Néha úgy érzem, volna még erőm nagy feladatok megoldására.

De hát végül is az ember, a színész teszi a dolgát, és ha néha sikerül valami igazat, valami hiteleset létrehozni az életben és a színpadon – az egy kis boldogságot is ad –, mert „ami az emberben visszamarad – az viszi előre”.

Vajda Vilmos

Vajda Vilmos

kenuzó, edző (Budapest, 1934. június 16.)

A hetvenedik év küszöbén visszatekintve a múlt történéseit szembetűnő társadalmi, politikai és gazdasági változások jellemezték. A XX. évszázad 34. esztendejében született kortársak életútját e történelmi határok befolyásolták. Az életutakat jelképesen egy képzeletbeli *sorsvonal*

fárasztó, mindenki számára kimerítő, sokaknak végzetes utazásához lehet hasonlítani. A szerelvényt a sors rendezője állította össze. Volt, akinek luxuskocsi, másoknak külön fülkés

másodosztály vagy egyterű, fapados vagonokban jutott hely. A sorsvonalat zárta az áruszállító kocsik sora. Ide azonban nem tárgyakat, hanem sorsüldözött, igazságtalanul megkülönböztetett embereket zsúfoltak össze. A hosszú – hetven éven át tartó – utazás fordulópontjai a változó

társadalmi viszonyok, sok esetben kényszerítette kocsik- és helycserére utasait. Voltak és sajnos vannak, akik a komfortos helyről kiszorulva az alacsonyabb osztályú kocsikba kerültek.

Vagy fordítva, kocsit váltva javult utazásuk helyzetük. E korosztály tagjainak nem volt szüksége úgynevezett túlélő próbatételre beiratkozni. Ezt számunkra az élet szervezte az eltelt évtizedek embert próbáló megmértetéseivel.

E sorok írója, a „sorsvonat” hasonlatával példázva, gyermekkorát a külön fülkés, másodosztályú kocsiban élte. Az igen kispolgári család biztonságában, a dolgozó apa és a családra gondot viselő, szerető anya egyetlen gyermekeként. A kisgyermekkor, a szeretettel teli család légkört még a háború borzalmai sem tudták beárnyékolni. Tizenkét évesen már különös vonzalmat éreztem a sport iránt. Ez egybeesett a serdülő és korai ifjúkor tanulás, szakma- és pályaválasztás időszakával. Az elsajátított elméleti, gyakorlati ismeretekkel egy világhírű elektronikai gyár szakembereként kezdtem dolgozni. A szülői ráhatás a természet szeretetére nevelt. Különös, hogy a nagy víz, a Duna vonzott és volt rám nagy hatással. Ez vezetett egy patinás sportklub kajak-kenu szakosztályába. A kenusportot választva nagyszerű mesterem oktatásával, felkészítésével edzettem és versenyeztem, valamint csodálatos élménydús túrákon vettem részt. A versenysport „ki mit bír” egyenlősége alapján formálódott ifjúkori életem, szilárdult erkölcsi, akarati tulajdonságom. Mindez összehangolva a munka, a sport tökéletes harmóniájával. Ezt a folyamatot törte meg a 25 hónapos sorkatonai szolgálat. Az ötvenhatos nemzeti forradalom vetett véget a kieroszakolt, idegen nemzet egyenruhájában és kiképzésében eltöltött drága időnek.

A polgári légkörbe visszatérve ismét a korábbi munkahelyen és az anyaegyesületnél folytatódott az életem. A tizenöt évét átfogó aktív

A CSAPAT A VEZÉREVEZŐS SORRENDJÉBEN:

LEIKEP GUSZTÁV, SZABÓ ATTILA,
VARGA II. ZSOLT, TAKÁCS GÁBOR

versenyzéstől visszavonulva edzőm, mesterem irányításával segítettem a fiatal sportolók képzését. Ezzel egy időben kezdtem meg tanulmányaimat az akkori Testnevelési Főiskola alap- és középfokú kétéves edzői tanfolyamán. Utána következett a hároméves szakedzői kurzus, melynek sikeres államvizsgálója pályamódosításra kínált számomra lehetőséget. Ezután főállású edzői munkát végeztem, és saját nevelésű sikeres versenyzőimmel készültünk az ifjúsági válogatott keretbe, én mint a kenus szakág vezetője.

1972-ben ismét pályamódosítás következett. A kajak-kenu szövetség szakfelügyelői feladatkörét láttam el. A sokoldalú feladat kiterjedt az új szakosztályok létrehozására, a sportági sajtó szerkesztésére, továbbá publikálás, szakcikkek, módszertani kiadványok írására, szervezés, szakmai továbbképzés, valamint az ifjúsági válogatott szakfelügyeletére. Mindezt kiegészítve a TF felsőfokú edzőképzésének szakvezetői feladataival.

Ezzel egy időben került sor család-alapításra, melyet lányom születése tett tökéletes, biztos háttérbázisomnak, otthonomnak.

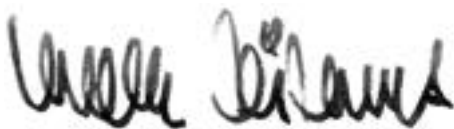
Tizenhét éves szakfelügyelői munkámat 55 évesen a szövetségi kapitányi jelölésem követte. Két olimpia – a

barcelonai és az atlantai –, meg a közbeeső hat világbajnokság jelentette teljes elfoglaltságomat. Ehhez kapcsolódott négy évig a maraton válogatott vezetésének feladatköre. A fárasztó, időnként idegölő munkát feledtette a nagyszerű versenyzők olimpiai, világbajnoki győzelme, helyezései. Ide tartozott a kudarcok okozta gondok, problémák megoldása, kezelése.

Az atlantai olimpia után, 62. évemben vonultam vissza az aktív tevékenységetől. Az elismerést díjak, kitüntetések, MOB-érdemrend, majd szövetségi életműdíj jelentette. A szakmai elismerést a mesteredzői cím, az oktatásban a címzetes főiskolai docens megtisztelő kinevezése adta.

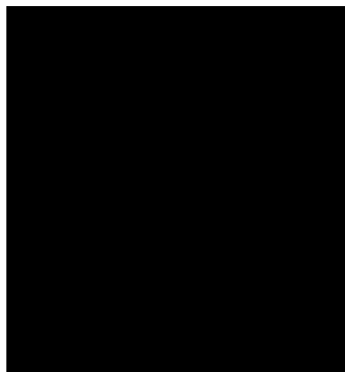
Végül nyugdíjasidőmben két évig a horvát szövetség edzőképzését vezettem, és az ottani Testnevelési Főiskola felkért óraadó feladatait végeztem. Itthon a nemzetközi és hazai középfokú szakemberképzésében tartok szakelméleti órákat.

Zárva hetvenéves visszatekintésem, remélem, hogy sorsvonati helyemet még egy ideig elfoglalom. Bízva, hogy a közeli jövőben a szerelvény egy jobb, gazdagabb Európa közeli világba viszi utasait.

Pusztai János

író (Szatmárnémeti, 1934. június 19.)

Budapest, 2003. nov. 22.

LXX. évfolyam.

Írói vállalkozás helyett

ÍRÓI NYILATKOZAT ÉS KIVÁNSÁG

A Napiút „megkezesített” („Akkoritt!”), közlöm, hogy olyan („Magyar?”) országban, ahol „megkezesített” („Magyar!”) ÍRÓ műveit nem adják ki, nem forgalmazzák, nem díjazták, ott a „megkezesített” („Magyar!”) ÍRÓNAK írói vállalkozásának kapcsoltoldala létbiztonság.

Információm az „megkezesített” ÍRÓNAK mitől éppen meggett is, illant elviharzott ~~szó~~ mind a LXX. évfolyamra, a „megkezesített” ÍRÓ magánügye.

ÍRÓI NYILATKOZATOM ÉS KIVÁNSÁGOM közlésén belül, arcméltóan helytől egyeztetve nyugodtfejjel- fekte felülletit kérés KIVÁNSÁG.

Pusztai János

Júniusban tölti be hetvenedik életévét:

2. **DEUBNER, Franz-Ludwig** német csillagász (Berlin)
3. **BEYME, Klaus von** német politológus (Sarau)
HÁMOR Géza geológus (Kecskemét)
SYLVESTER Lajos újságíró, író (Alsó-csernáton, Románia)
5. **DÖMÉNY János** diplomata (Pécs)
MOYERS, Bill D. amerikai újságíró (Hugo, Oklahoma)
6. **ALBERT, II.** belga uralkodó (Laaken, Büsszel)
RÉVÉSZ Pál matematikus (Budapest)
7. **ENTREMONT, Philippe** francia zongoraművész, karmester (Reims)
KASZATKINA, Natalja Dmitrijevna orosz balett-táncos, koreográfus (Moszkva)
KOLLÁNYI László kertészmérnök (Ipolyág, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
8. **AOKI Mikio** japán politikus (Taisa)
FROWEIN, Jochen Abraham német jogász (Berlin)
SCHARP, Anders svéd üzletember
SIEVERTS, Thomas C. W. német építész (Hamburg)
10. **MOCK, Alois** osztrák politikus (Euratsfeld, Alsó-Ausztria)
12. **NAGY Gábor** diplomata (Balmazújváros)
13. **RÁCZ László** villamosmérnök (Budapest)
14. **PÉNZES Bethen** biológus (Budapest)
15. **BILLES Ferenc** vegyészmérnök
16. **ARANYOS Zoltán** teológus (Debrecen)
SHARPE, William Forsyth amerikai közgazdász (Cambridge, Massachusetts)
17. **VENCSELLEI István** fotóművész (Nyírábrány)
19. **KÁSA Péter** orvos (Újkígyós)
ROWLANDS, Gena Catherine amerikai színész (Cambria, Wisconsin)
20. **LICHTENTHALER, Hartmut** német növényfiziológus (Weiheim, Baden)
LUBIK Hedvig hárfaművész (Budapest)
21. **CSERHALMI Imre** újságíró, író (Budapest)
22. **HALADI József** pedagógus (Mezőhegyes)
LACISZ, Otto Rudolfovics orosz újságíró (Moszkva)
23. **FREGONI, Mario** olasz szőlész (Milánó)
NEPP József rajzfilmrendező (Csepel)
25. **CSOHÁNY János** egyháztörténész, lelkes, tanár, újságíró (Hajdúnánás)
KAMARÁS István bíró (Bácsalmás)
RADÓ Gyula tv-rendező (Budapest)
26. **POMÁZI Lajos** gépészmérnök (Nyíregyháza)
28. **LAKOSI László** fizikus (Badacsonytomaj)
28. **LEVIN, Carl** amerikai politikus (Detroit)
30. **RAO, Csintamani Nagesza Ramacsandra** indiai kémikus (Bangalor)

Bényei József

újságíró, író (Tiszaladány, 1934. július 7.)

Amikor születtem, béke volt. A szegényparaszti család is meg tudott élni nagyon kemény munkával. Apám tán vagyongyarapító parasztnak szánt, anyám már akkor is álmodott. Neki segítettem, véznaságom s alkalmatlanságom a mezei munkákra, így szorgalmasan tanultam. Egy földrajzilag, vallásban, gazdálkodásban is zárt, tiszta kálvinista faluban, Tiszaladányon. Itt tanultam a normát, az erkölcsöt, a közösséget.

És miután a népi írók hatéves koromban gyakori vendégek voltak a falumban, tőlük tanultam a szolgálatot. Sinka István, Veres Péter könyvei

számomra mindennapos bibliai olvasmányok voltak, és az első remény – a tanulás lehetősége – a háború ellenére is megmaradt bennem. Aztán jött 1945, és természetessé vált, hogy tanulhatok. A nagyon mélyről jöttek mohó szomjúságával vettem magam a könyvre, s a magyar oktatáspolitikai kanyarjaihoz alkalmazkodva jártam elemi iskolába, polgáriba, általános iskolába. Nyíregyházán érettségiztem, s elsőre felvettek Debrecenbe a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–történelem szakára, ahol 1958-ban szereztem „vörös” diplomát.

Az igazi reménység ez volt. A tanulás. Megszállottan igyekeztem gyűjteni az ismereteket, a tanári diploma mellé társult a könyvtárosi, majd az MSZMP politikai főiskoláján az etika–esztétika szakos diploma. És a bölcsészdoktori titulus a XX. század irodalmából, történelméből. A reményeimet szétszaggatta hangszalagom súlyos betegsége. Tanárnak készültem, de nem lehettem az. Katedrát kellett mégis keresnem, hogy a falusi tanítók törvényei szerint szolgálhassak. A legsúlyosabb időket diákként éltem meg, nem voltak politikai konfliktusaim sem nekem, sem szüleimnek. Mire egyetemista lettem, a Nagy Imre-korszak, majd a forradalom adott reménységet. A diploma után a megígért, de meg nem adott egyetemi állás sodort új helyekre, lettem könyvtáros, népművelő, majd újságíró 1962-ben. Itt találtam meg azt a katedrát, amelyről néptanítói módon szólhattam az emberekhez. Szolgáltam a rendszert, mert reménykedtem egy emberarcú szocializmus lehetőségében, és mert családot kellett teremteni, fenntartani. Közben három évre egy színház élére is sodort a sors, de számomra az újságírás, az írás maradt a reménység.

Megjelent kb. ötven könyvem. Ebből tíz verseskötet, a legtöbb kultúrtörténet. Közöttük olyan kiemelkedő sikert aratott munka, mint pl. *Rigmusköltészet az ötvenes években*. Megszállottságom gyűjtőszendevéllyel párosult, és gyűjtöttem a magyar költők azon verseit, amelyek a magyar szellem jeles képviselőihez kapcsolódtak. Ezekből antológiákat szerkesztettem, s ki is adtam Csokonai, Kölcsey, Krúdy, Szabó Lőrinc, Móricz, Váci, Ratkó, Sinka, Tompa, Bartók, Kodály, Liszt, Kossuth, Széchenyi költői visszhangját önálló kötetekben. Tematikus kötetként a Debrecenhez, Hajdúsághoz, a vasúthoz, a sporthoz

kötődő verseket is. Mellesleg készítettem öt anekdotáskönyvet és sok minden mást is. Katedrát kerestem és ezekben is megtaláltam.

Egy kritikus barátom mondta egyszer: ha arra szánom az életem, talán jelentős költő is lehettem volna. Ám én mindig olyan gyertya voltam, amelynek több vége van, és mindegyik lobogni akar. Vezettem irodalmi színpadokat sikerrel, szerkesztettem városi lapot, szerveztem értelmiségi kört, voltam dramaturg a színháznál, sőt még igazgató is, vezettem az írószövetség kelet-magyarországi csoportját hosszabb ideig. Mindent akartam, sokat vállaltam, hamar elégttem. 1988-ban lényegében megvakultam, majd egyik szemem megmentették, és rokkant lettem. Azóta is írok, írok, és ráadásul újságíró-iskolát szerveztem, vezetek ma is. A nyugtalanság itt lakik bennem, ezért vagyok már tizennegyedik éve elnökségi tagja a Magyar Újságírók Országos Szövetségének. Elismerést főlösen kaptam, legnagyobbnak azt tartom, hogy szülőfalum 2003 augusztusában díszpolgárává választott.

Számomra a XX. század a történelmi és emberi remények százada volt. Megéltem születésüket, és megélem hamvadásukat is. Mi maradt a reményből? Illyés Gyulával szólva: a jó halál és semmi más. És az a hit, hogy lehet élni örökös szolgálatban, megújulni és remélni kudarcok, bukhatók között is. Ennyi a fontos az életemből. És két gyermekem, akiknek sikerült megtanítani a legfontosabbat: becsületes emberek maradtak.

Rajnai András

tévérendező (Budapest, 1934. július 7.)

„Rajnai András rendező egész életét a video művészetének, a művészeti lehetőség kutatásának szentelte. Ő honosította meg hazánkban a chroma key (blue box) technikát, ennek drámai alkalmazását, a videóra vett bonyolult, összetett képek vágását, világítását, keverését, utószinkronját, zörejezését, a kék térben történő színészi játék módszereit, rendezési elveit és dramaturgiáját. A nehézkes stúdiókamerák merev felvételeiből fokozatosan alakította ki a ma már teljesen filmszerű, videóra vett drámák és történetek

technikai és művészeti eljárásait.

1974-ben elektronikus kutatócsoportot, 1982-ben video innovációs szerkesztőséget szervezett a video elektronikus, majd digitális lehetőségeinek kutatására. A nemzetközi szakma igen nagy figyelmet szentelt kutatásainak. Videofilmjei, videodrámái Európa-díjat, a Prix Ondas

nemzetközi fődíját, a Prix Futura különdíját és más elismeréseket kaptak.

1982-ben Monte-Carlóban együtt tartott előadást Antonionival, Avertyvel és más alkotókkal a video segítség-

gével készíthető játékfilmek lehetőségeiről és problémáiról. Meghívták Firenzebe, Bolognába, Velencébe, Salzburgba, Milánóba, Baden-Badenbe, Washingtonba, Liège-be, Londonba stb., hogy kutatási eredményeiről személyesen beszámoljon. A televíziós kutatószervezetek (CIRCOM, INPUT) elnökségének tagjává választották, ezeket a tisztségeket tíz évig látta el.

1978-ban 17 ország 36 videokutatója jött Budapestre, hogy az itt tartott egyhetes nemzetközi konferencián kutatásait tanulmányozza. A Velencei Biennálé video-bemutatóján a Palazzo Fortuny Múzeumban egy hónapig vetítették a műsoraiból készített 30 perces montázst.

Ugyanezt a montázst bemutatta a Belga Televízió Liège-ben, az olasz RAI, az amerikai Kitchen of New York, a francia kutatószervezet: az INA, és

RENDEZŐI INSTRUKCIÓ
(KALAF ÉS TURANDOT)

VELENCZEY ISTVÁN, BÉRES ILONA,
RAJNAI ANDRÁS, HOLLAY KÁLMÁN

bemutatta a francia televízió főidőben. A nyugati és keleti országok sorozatban mutatták be műveit. A Video Róma fesztivál egész napos bemutatót és vitát szervezett, hatórányi anyagot mutatva be a munkáiból. A világ irodalmának sok jelentős alkotását, mitológiák, mesék és drámák sorát rendezte meg. Ötven egész estét betöltő videodrámát, videofilmet rendezett. Dante Infernóját, Swift Gulliverjét, a Münchhausent, a Don Juant, a mezopotámiai Gilgamest, az óegyiptomi Szetnát, az indiai Mahabharátát bemutató Szávitrit, az inka Ollantayt, a délkelet-ázsiai Fejenincs Írástudót, Kalaf és Turandot történetét, az Ezeregyegyészakát, Arisztophanész, Brecht és Dürrenmatt drámáinak videováltozatát. A Szindbád nyolcadik utazása című tizenkét részes sorozatát 17 ország számára vásárolták meg.

1994-ben mutatták be a görög mitológiából készült hatrészes sorozatát és a Szent Gellért legendáját.

A tévéjátékgyártás megszűntetése után, napjainkig, írókról, költőkről, budapesti és vidéki irodalmi folyóiratokról készit dokumentumfilmeket.

A rendező összegezése: »Örülök, hogy olyan korszakban alkothattam, amikor ezek a művek még megszülethettek. Sajnálom, hogy komoly alkotásokban a televíziók ma nem alkalmazzák ezeket az egyre fejlődő lehetőségeket. Keserűen látom, hogy a művészeti munkatársak eltűntek a stúdiókból. A pénz, a kapkodás, az összezapottság, a felelőtlenség korszaka ez. Meggyőződésem, hogy a XXI. század alkotói visszatérnek majd a virtuális térben teremtett művekhez és színpompás drámák sokaságával kápráztatják el nézőiket.«

Rajnai András

Halbauer Ede

festő, grafikus (Újpest, 1934. július 14.)

„Nős, felesége Béry Anna. Tagja a Magyar Alkotóművészeti Alapítványnak, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Festők Társaságának, a Magyar Grafikusművészek Szövetségének.

Elsők között alkalmazott grafikai művei megalkotásához Magyarországon modern, elektronikus eszközöket, melyekkel csak rá jellemző képi világot hozott létre. Az így készült műveket először 1982-ben az Óbudai Pincegalériában, majd 1983-ban a Helikon Galériában rendezett egyéni kiállításain mutatta be, jelentős szakmai elismerést és sajtóvisszhangot kiváltva.

Legfontosabb grafikai sorozataiban az önmagát sokszorosító művész saját lenyomatát, mementóját alkotja és reprodukálja. Művészetét

a folyamatos önkikérdezés és autoterápia jellemzi (*Létélményeim, Rejtett determinánsok, Önexploráció*).

Grafikai munkásságát a mai napig folytatva, festészetben is jelentős műveket alkot. Festészeti sorozatait az erőteljes, expresszív, gesztuális ecsetkezelés jellemzi. *Genezis* című sorozatát, melyet 1997-ben a Vigadó Galériában mutatott be, Munkácsy-díjjal ismerték el.

Ars poeticáját így összegezi:

»Műveimben az élet, a létezés kérdéseit boncolgatom. 'Létélményeim' címet viselő sorozatom darabjaival megpróbáltam bemutatni, hogyan látok rá a létre, hogyan értem és ragadom meg az élet értelmét, mint létező, aki a kérdés lehetőségével rendelkezik.

Mint Heidegger írja: 'A lét értelmére irányuló kérdést fel kell tenni. ...A lét kitüntetettsége csak akkor lesz teljesen világos, ha sikerül kielégítően körülhatárolnunk, hogy mi a funkciója, a szándéka és mik a motívumai.'

Számomra '...a szorongva aggodás tárja fel a világot, mint világot. ... A szorongás nem csupán szorongás valamitől, hanem mint diszpozíció egyúttal szorongás valamiért is.' (Martin Heidegger: *Lét és Idő*)«

Egyéni kiállítások (válogatás): 1982 – Óbudai Pincegaléria, Budapest; 1983 – Magyar Építőművészek Szövetsége, Budapest; 1983 – Helikon Galéria, Budapest; 1987 – Pécsi Ifjúsági Ház Galériája, Pécs; 1988 – Művelődési Ház, Paks; 1993 – Dorottya utcai Kiállítóterem, Budapest; 1993 – Csók István Galéria, Budapest; 1994 – Szombathelyi Képtár, Szombathely; 1996 – Fészek Galéria, Budapest; 1996 – Római Magyar Akadémia, Olaszország; 1997 – Vigadó Galéria, Budapest.

Csoportos kiállítások (válogatás): 1986 – I. Biennale Internationale pour la photographique d'art et de recherche, Paris; 1988 – 2nd International Triennale Majdanek, Lengyelország; 1988 – „Lineart” Gent, Belgium; 1989 – Ungarische kunst der achtziger, Passau, NSZK; 1990 – 2e Biennale Internationale pour la

LÉTÉLMÉNYEIM 1.

LÉTÉLMÉNYEIM 2.

photographie, Paris; 1991 – „Hommage á El Greco”, Szépművészeti Múzeum, Budapest; 1991 – I. Nemzetközi Grafikai Biennále, Győr; 1993 – 2. Nemzetközi Grafikai Biennále, Győr; 1994 – L' Esprit et la lumière, dix atristes Hongrois France; 1994 – Ungarische Grafik, Rathaus Galerie, Berlin; 1995 – Magyar Grafika, Prága; 1996 – 15 Künstler aus Ungarn, München, Németország; 1996 – Különös nyomatok, WTC Gallery, Bécs, Ausztria; 1997 – MAGYAR KORTÁRS GRAFIKA, Mexiko; 1997 – OLAJ / VÁSZON, FESTÉSZET Múcsarnok, Budapest; 1998 – MAGYAR KORTÁRS MŰVÉSZET, Caracas; 1999 – DÁTUM 2000, Múcsarnok, Budapest; 2001 – FEKETÉN – FEHÉREN GRAFIKAI, Múcsarnok, Budapest; 2002 – XXI. MISKOLCI GRAFIKAI BIENNÁLE; 2002 – Magyar Elektrografika, Belgrádi Nemzeti Múzeum; 2002 – 2da Bienal internacional de Arte Museo Nacional de Bellas Artes, Buenos Aires, Argentína.

Művei közgyűjteményekben: Budapest, Magyar Nemzeti Galéria; Gabrovo, Bulgária, House Humour and Satire; Salgótarján, Nógrádi Történelmi Múzeum; Szombathely, Szombathelyi Képtár; Dunaszerdahely, Szlovákia, Kortárs Magyar Galéria; Wien, Ausztria, City Bank gyűjtemény; Miskolc, Miskolci Galéria; Budapest, Magyar Zsidó Múzeum.

Díjak: 1986 – MTA Soros Alapítvány ösztöndíja; 1991 – I. Nemzetközi Grafikai Biennále, Győr Közönség díj; 1993 – II. Nemzetközi Minta Triennále Ernst Múzeum. Budapest, III. díj; 1994 – TAVASZI TÁRLAT 94 díja; 1994 – KISGRAFIKA 94 díja; 1996 – Magyar Festők Társasága díja; 1998 – MUNKÁCSY-DÍJ; 1999 – Magyar Grafikusművészek Szövetsége Díja; 2000 – VIII. Szegedi Tابلaképfestészeti Biennále díja.”

Erdélyi Eta

festő (Kispest, 1934. július 15.)

Úszás közben, a Balatonban kezdtem el gondolatban az önéletírásomat. A víz sima volt, a táj éles körvonalaival már az ősz jelét mutatta.

Anyám a Rajna menti Pfalzban született, Bergzabernben, Mainzban érettségizett, ahol dédanyám is élt. A dédbátyám vicepolgármester volt ott, a mellszobra a városi parkban állít emléket ennek, melyet ő alapított.

Apám a mai Jugoszláviában született, Fehértemplomban, s mint ösztöndíjas Antibes-ban, Dél-Franciaországban ismerkedett meg anyámmal, aki ottani rokonainál gyakorolta a francia nyelvet.

Így születtem én egy római utazás emlékeként Kispesten 1934 nyarán, július 15-én.

Elemi iskoláimat a Wekerle-telepen kezdtem, majd anyámmal Innsbruck városában kötöttem ki, ahol két gimnáziumi évet német nyelven végeztem. Anyám újbóli házassága miatt, tizenkét és fél évesen egyedül hazajöttem apámhoz abban a reményben, hogy ő nem házasodik meg. Tévedtem!

A Művészeti Gimnáziumban érettségiztem, majd sikertelen felvételi után a Képzőművészeti Főiskolán az Iparművészeti Főiskola hallgatója lettem. Nem bántam meg, beleszerettem a murális műfajokba, a kor nagymestereinek munkáit kiviteleztek, ám mire lediplomáztunk, megszűntek ezek a nagy beruházások is.

Anyámmal – utazási lehetőség híján – 16 év után találkoztam újra Párizsban. Majd Nancy városában, ahol élt, jártam ismét murális gobelin szakra az ottani Beaux Art-on, ennek eredményeként, már itthon, országos gobelin pályázaton első díjat nyertem és kivittél. Együtt tettünk egy gyönyörű olaszor-

szági utazást, s oly sok mindent láthatam életben, amiről azt hittem, hogy csak könyvekben létezik számomra.

Hazajöttem, és férjhez mentem festő kollégámhoz, Harmati Andrásához. 1966-ban született lányom, Harmati Zsófia Borbála, aki azóta elvégezte a budapesti Képzőművészeti Főiskolát, s szintén festő lett, s jó kolléga.

1990-ben Munkácsy-díjas lettem, s néhány más díj után, most nyáron a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának fődíját nyertem el a Balaton Tárlaton.

Adathalmaz helyett röviden ennyit magamról; s még mindig a jelen izgató jobban a múltnál, így hiába emlékeztetnek koromra...

Valami újszerű fellendülést éreztem a kilencvenes években, az új művészársaságok létrejöttekor. Mára valahogy lecsendesedett minden, az alkotók ismét szinte magányosan, saját mitológiájukba burkolózva igyekeznek megfelelni a kornak, és saját maguknak. Keresni, mi az a pont, amelyről érezni lehet, hogy ezek a művek a XX. század fordulóján s az új évezred elején – egy új Herculanéum pillanatában – születtek. Bár kiderülne munkáink nyomán, hogyan is éltünk!

Trogmayer Ottó

muzeológus, régész (Budapest, 1934. július 24.)

Szemlélet kérdése ez, az optimista vagy a peszsimista szemével, hogy még csak hetven, avagy már hetven. Emlékszem, az ötvenes évek elején, egyetemi októinkat a maguk negyven-ötven évével jószerint aggastyánnak néztük. Ehhez képest viszonylag jól tartom magam. Talán azért, mert a mi generációnk többet élt, többet látott az átlagnál. Korábban évezredenként sem történt annyi változás, mint a mi életünk során. Aki észrevette, tudja, hogy három évszázadban is éltünk. Kettő elmúlt, a harmadikat most gyűrjük.

Többségünk, mint ahogy én is (Komáromban nőttem fel) a XIX. század világába született, kisvárosban, falun, netán tanyán, amikor még nem volt villany, nem volt rádió, újság is csak ritkán akadt. Amikor a kemény télen az osztály

harmada hiányzott, mert nem volt cipőjük, vagy ha volt, felváltva hordták testvéreikkel. Amikor Boldizsár tanító úr arra oktatta a gyerekeket: ha nincs otthon szappan, tégladarabbal is le lehet sikálni a piszkos kezét, lábat. Mégis békés, nyugodt világ volt a maga évszázados rendjén, melyet atomjaira zúzott a háború, majd az 1945 utáni változás. Ekkor kezdődött a jövő napjainkig tartó bizonytalansága. Emlékképek sora villan, Liberátorok az égen, majd a bombaszőnyeg rettenetessége, kiégett tankok, hullák a Dunában, közmunka, polgárőrség, kifosztott lakás, szétvert éléskamra. Láttuk a felvonuló, majd menekülő németeket, a győzelem után hazafelé tartó oroszok áradatát, menekülteket, kitelepítetteket, azt a kort, melynek csak vesztesei voltak, talán a győztesek többet szenvedtek, mint a legyőzöttek. Értetlenül bámultuk a „fényes szelek” nemzedékét, akiknek hitét méltatlanul bemocskolták, a kollektivizálás brutálitását, szüleink rettegését. Ez volt a XX. század közepe, amikor még senki sem sejtette, hogy mennyire megváltoztatja életünket az akkor kezdődő tudományos-technikai forradalom.

Kistisztviselő szüleim hallatlan szorgalommal biztosították tanulmányaim anyagi hátterét. Apám orvost szeretett volna belőlem faragni, magam színész szerettem volna lenni, a sors úgy akarta, hogy régész legyek. Jót tett velem. Egy életünk van, s ebben a magunk kis törpe történelmében ugyanúgy nincs „ha”, mint az igazi történelemben. Szerencsém volt, végigjárva a hivatali számlátrát sok sikert arattam választott mesterségemben és a közéletben is. Szerencsém hozta, hogy éppen én voltam kéznél, amikor Erdei Ferenc emlékpark szervezésébe kezdett honfoglalásunk tiszteletére, no meg az 1945. évi földreform emlékére. Kár, hogy a nemes gondolat napjainkra egyre inkább megfakul, a Szerre látogató százezrek a Feszty-körkép miatt utaznak, a park igazi mondanivalójára nem kíváncsiak, vagy nem értik meg. Persze ez csak az én szomorúságom, s még most sem tudom feldolgozni magamban, vajon oko-

sabb lett volna alkotó éveim teljében erőmet olyan régészeti rejtélyek megoldására fordítani, melyek az egyetemes tudományt szolgálnák. Tudom, hogy ezen sem kellene tépelődni, inkább lehetőség szerint törleszteni a felhalmozódott szellemi adósságból.

Régészetet 1968 óta tanítok a szegedi egyetemen. A professzorsáig vittem, ez az utolsó tanévem. Érzem, hogy egykori tanítványaim, akik közül többnek már unokája is van, és a mostaniak többsége szeret, igyekezik viszonzni az irántuk érzett egykori bizalmat. Amíg lehetőségem volt rá, s nem volt a mai „túltermelési válság” – mármint régészből –, egyengetni próbáltam pályakezdő útjukat is. Tudom, hogy számosan nyíltan vagy burkoltan hátat fordítottak, de azt is tudom, rég kipusztult volna az emberiség, ha mindannyian egyformák volnánk.

Sok szép kitüntetést kaptam, legbüszkébb a Széchenyi-díjra vagyok, szűkebb és tágabb környezetem szeretettel vesz körül, emlékeimben azonban mindig visszatér szüleim pályaválasztásom miatti csalódottsága. Ez a csalódottság árnyalatnyit enyhült, amikor az első között doktoráltam; anyám már nem érte meg, hogy Móra Ferenc székébe ülhettem, s édesapám is csak a halála előtti évben kezdett enyhülni. Remélem, ha van igazság, most ülnek egy puha felhőn, és büszkén néznek le húgomra is, rám is, no, mégiscsak vitték valamire.

Közben a világ megint fordult, szétverték, amit évtizedek alatt építettünk, helyette valami olyan furcsa dolog született, melyet már nem nagyon értek. A XXI. század világa már az előző évezred végén létrejött. Igaz, az ötvenes években már láttam a Szegeden készült húszbites ős-számítógépet, később láttam Cambridge-ben azt az intézetet, ahol már gép tervezi saját új generációját, de gondolni sem merem arra, hogy gyermekkorom egyik kedvenc sci-fije megvalósul. Távolbalátóról, maroktelefonról, úrutazásról akkor álmodtam először a *Fulgur* lapjai fölött.

A múzeumból mentem nyugdíjba, az volt első és utolsó állandó munkahelyem. Igaz, utazásra, mint a nyugati kollégáknak, akik most ráérnek világot járni, nem telik. Sok másra sem. Mégis jól érzem magam, csak a régiségek jövője aggaszt. Az első új kormány, sok más mellett, dilettáns döntést hozott, amikor az ország műkincsállományát két részre osztotta, egyik része állami tulajdon maradt, másik részét önkormányzati tulajdonba adta. Tíz év múltán, amit akkor sokan megjósoltunk, világosan látszik, a felszámolásra ítélt, feleslegessé vált megyék nem tudnak gondoskodni a közvagyon e jelentős szegmenséről. Néhány hivatalnok úgy véli, még hasznosítani is lehet (értsd pénzzé tenni), a rájuk bízott kincseket. Az állam nem bújhat ki az európaiság egyik feltételének tartott feladat alól. Emlékszem, Szegeden általános volt a közhit, hogy negyvenöt után a British Múzeum felvállalta volna az új híd megépítését a nagyszéksósi leletek fejében. Csak nehogy valakik megint erről álmodjanak.

1968-2014

Júliusban tölti be hetvenedik életévét:

1. **BERRI, Claude** francia színész, rendező, producer (Párizs)
POLLACK, Sydney amerikai filmrendező, producer, színész (Lafayette, Indiana)
SÁRFI György vegyész mérnök (Balatonlelle)
4. **KOKICS Tibor** urbanista (Ercsi)
5. **PERLAKI István** színész (Újpest)
6. **DOMENIG, Günther** osztrák építész (Klagenfurt)
7. **ALEXANDER, Robert McNeill** brit zoológus (Lisburn, Észak-Írország)
KAPRONCZAY József tanár (Pécs)
SNODGRASS, Anthony McElrea brit régész (London)
8. **SZENTIVÁNYI Iván** jogász (Budapest)
11. **ARMANI, Giorgio** olasz divattervező (Piacenza)
12. **CLIBURN, Van** amerikai zongoraművész (Shreveport, Louisiana)
13. **RONTÓ Györgyi** orvos, biofizikus (Budapest)
SOYINKA, Wole nigériai író (Abeokuta)
14. **GUNST Péter** történész (Budapest)
15. **BIRTWISTLE, Harrison, Sir** brit zeneszerző (Accrington, Lancashire)
MESSAS, David francia rabbi (Meknesz, Marokkó)
16. **BERTÓK Lóránd** állatorvos (Debrecen)
17. **KIRSCH, Rainer** német költő, műfordító, esszéista (Döbeln)
SUTHERLAND, Donald McNichol kanadai színész (St. John, New Brunswick)
18. **BOND, Edward** brit drámaíró, rendező (London)
HORÁNYI György kémikus (Budapest)
MALICSKÓ László fizikus (Budapest)
SZŐCS Bertalan vívó, edző (Újpest)
20. **TELLÉR Gyula** szociológus, műfordító (Budapest)
25. **LOUDON, Rodney** brit fizikus (Manchester)
RIM Dongvon dél-koreai politikus (Észak-Korea)
28. **NØJGAARD, Morten** dán filológus (Holbæk)
29. **LAURENCZ László** kézilabdaedző (Budapest)

Fried István

irodalomtörténész (Budapest, 1934. augusztus 1.)

Szerencsésnek aligha mondható az 1934-es korosztály, mivel inflációkból, diktatúrákból, bezártságokból bőségesen kijutott. Különbéféle diszkriminációk sújtották, és mindig – valamilyen formában – kisebbségiként élt. Adódott ugyan több ízben is változtatási esély: kihasználása egyben azt jelentette (volna), hogy nem szülőföldjén éli további életét, haza legfőljebb külföldre szakadt hazánkfiaként látogat, bizonyára több megbecsülésnek örvendő, miként az a jelenlegi osztályrésze. Ugyanakkor mégis szerencsésnek mondható az 1934-es korosztály, mert még jó iskolákban kezdte tanulmányait, a szülői könyvtárakban föllelhetette azt a Márait, aki később felejtésre volt ítélve; még olyan tanárok tanították, akik nem a tanításból, hanem a tanításnak éltek; s amikor megindult az orosz nyelv okítása, s a korábbi

latin- vagy angoltanárok két héttel előttünk jártak, sikerült olyan szintre hozni az orosz tudást, hogy az lehetővé tette a klasszikusok olvasását. Nem kevésbé szerencsés, hogy még latint tanulhattunk, egy darabig hittant is, így a bibliai és a mitológiai, a verstani és a retorikai ismeretek megalapozták a magamfajta irodalmár számára a megbízható tudást, ráneveltek a nyelv és a helyes beszéd tiszteletére, valamint oly nyelvi „intelligenciát” kölcsönöztek, amely a további nyelvtanulást segítette. Ugyancsak szerencsésnek mondhatom magam, hogy megismerhettem azokat az írókat és irodalomtörténészeket, Szántó Györgyöt, Tamási Áront, Ignác Rózsát, Szauder Józsefet, Sziklay Lászlót és Hadrovics Lászlót, akik elindítottak pályámon, akik határozottan és tapintatosan, következetesen és kíméletlenül mutattak rá a kezdő irodalomtörténész-kritikus nyegleségeire, magahittségére, és példájukkal tanúsították, hogy az alázat és az áhítat kell, hogy vezessen, amikor irodalommal, írókkal, művészekkel mint kutatásom tárgyaival foglalkozom. Nekik köszönhetem, hogy eredetiben olvashattam Goethét és Hviezdoslavot, Orwellt és Miroslav Krležát, ők adták a kezembe Dantét és Baudelaire-t, Apollinaire-t és Rilket. Kortársaimmal együtt ott szorongtam az Opera kakashöljén, és láttam vezényelni Klemperert, a *Don Giovanniban* Svéd Sándort, a *Don Carlosban* és Koncsak kánnak az *Igor hercegben* Székely Mihályt, láttam Báthy Anna Desdemónáját, amiképpen a színházban Bajor Gizit *A kertész kutyájában* és az *Ármány és szerelemben*, Timár Józsefet Shaw színműveiben, egy ízben Caragiale *Az elveszett levél* című komédiájában Kovács Györgyöt, a zseniális erdélyi színészt. Nemzedékem operába és hangversenyre járt, eljutott a kiállításokra, azonkívül nem tehetvén mást: olvasott, rettenetes kötelező olvasmányokat és csodálatos tiltott olvasmányokat. Egy kortárs költőről írt kritikám miatti kellemetlenségért visszavonultam a filológiába, adatokat tártam föl, és csak többszörös áttétellel kíséreltem meg,

hogy elvontabb-elméletibb kérdésekről nyilatkozzam. Aztán az 1980-as esztendőktől ezt is megtehettem, kedves tanárain az összehasonlító irodalomtörténet felé irányítottak, magam a Közép-Európa-, Kelet-Közép-Európa-diszkurzust választottam kimeríthetetlen témául. Ennek köszönhettem, hogy valamennyi kelet-közép-európai államban részt vehettem konferenciákon, hogy írásaim tíz nyelven jelentek meg, hogy cseh, szerb, horvát, osztrák, német könyvtárakban búvárkodhattam, hogy a környező országok kollégái közül sok baráttra tettem szert. S hogy kitérőkből álló pályám előbb, tizenegy esztendőn keresztül, az Országos Széchényi Könyvtárban, majd 1984-től kezdve a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán folytatódott. S amit tanultam (és tanulok még ma is), azt továbbadhatom. Szegeden és határainkon túl. Mert tanítványaimnak csak egy része magyarországi illetőségű, erdélyi és szlovákiai magyar fiatalok látogatják az általam vezetett doktori iskolát; s a szűk tanítványi körből nemcsak szegedi kollégák kerültek ki, hanem a jelenlegi ifjú erdélyi költői-kritikusi nemzedék több (nem kevés) tagja. Könyveim egy idő óta folyamatosan látnak napvilágot, Márairól már három könyvet publikáltam, írtam Petőfiről és Jókairól, jelenleg Krúdy-monográfián dolgozom, miközben kelet-közép-európai tárgyú könyveim szerencsére általában kedvező fogadtatásra lelnek. A pálya, amit idáig befutottam, meglehetősen göröngyös volt, lehet, hogy eredendő lustaságom az oka: megfogadtam Márai tanácsát, sosem sértődtem meg, nem érdekel(t) a hivatalos elismerés, annál inkább érdekel(t) tanítványaim véleménye. A tanítás visszafogott szenvedély: olyan a tanítás, ami tanulás, ami nem engedi a bezárkózást, a lemaradást, de ami arra figyelmeztet, hogy más szemléletekkel szemben a kölcsönös elfogadásra törekvés a gyümölcsöző.

Fried Horán

Regős Sándor

újságíró, diplomata (Pécs, 1934. augusztus 1.)

Hetven évről hetven sorban kell számot adnom – így a szerkesztői kíváncsóságom. Szabad elhatározásomból megtoldom ezt még egy kalodával: az írással hetven perc alatt kell elkészülnöm. Ez a szűkre szabott idő arra kényszerít, hogy gondolataimat úgy vessem papírra, ahogyan agyamból kipattannak.

Így csak a tények rögzítésére marad idő – azok manipulálására nem.

A mögöttünk hagyott diktatúra kategóriája szerint egyéb származású vagyok. Ma már tudom, ez volt a polgári család fedőneve. Ez ugyan nem tette lehetővé, hogy az Idegen Nyelvek Főiskoláján, amely német

tanszékének sajtó szakán felsőbb tanulmányaimat végeztem, ösztöndíjat kapjak, viszont olyan világképet és indíttatást adott, amelynek segítségével a kikerülhetetlen, de nem elvtelen kompromisszumok ellenére sikerült hű maradnom önmagamhoz. Bádigos és vízvezeték-szerelő nagyapámtól azt tanultam meg, hogy minden munkámat úgy kell végezni, hogy bármikor a nevemet adhassam hozzá. A posta műszaki részlegénél dolgozó apám példája arra intett, mindig ott kell helytállnom, ahova a sors vezérelt. Amikor 1948-ban jobboldaliság vádjával kizárták a Szociáldemokrata Pártból, és munkahelyén alacsonyabb beosztásba helyezték, ugyanolyan lelkiismeretesen végezte munkáját, mint korábban. Ezt az erényt egyébként később nekem is módomban volt gyakorolni, amikor 1957 elején elbocsátottak a Rádiótól, ahol a főiskola elvégzése után a német nyelvű adás gyakoronkaként tettem meg újságírói pályám első lépéseit. A forradalom napjaiban ugyan részt vettem a munkástanács minden ülésén, de ebben ki is merült hősiességem. Nem is ezért B-listáztak, hanem a rádióban eltöltött másfél év során annyira már megismertek, hogy nem vagyok hajlandó „reggel, délben, este hazudni minden hullámhosszon”.

De vissza kell kanyarodnom emberré válásom folyamatához, mert a családon kívül két iránytűt is kaptam a gondviseléstől (sorstól, a nem kívánt rész nem olvasandó). Az egyik a középiskola, amelyet az első négy évben Pécsi Ciszterci, majd felsős koromban Állami Nagy Lajos Gimnáziumnak hívtak. Mind szerzetes tanárain, mind az őket követő világiak számára mi nem kísérleti nyulak, hanem olyan művelendő kertek voltunk, ahova be kellett plántálni a tudásvágy magját. Nem akartak univerzális zseniket ne-

velni, hanem arra törekedtek, hogy a nebulókból képességeik, érdeklődési körük szerint hozzák ki a legtöbbet. Humán beállítottságú lévén a nyelv- és irodalomtanároknak tartoztam a kedvencei közé, viszont természetrajzórán soha nem én hoztam el a kitömött golyót a szertárból.

A már említett főiskolán pedig a tananyagon túlmenően értelmiségi magatartásra is neveltek bennünket. Osztályidegennek minősített professzorainkat az egyetemi katedrákról főiskolai tanárokká degradálták – a nyelvtudományok kárára és a mi szerencsénk. Életemen át megőriztem és igyekeztem követni Mollay Károly professzor bemutatkozó szavait: „Én önöknek a saját német leíró nyelvtanomat fogom oktatni. Ha pályájuk során valaki ezt a nyelvtani rendszert úgy fogja minősíteni, hogy ez hülyeség, válaszolják azt: igaza van, mondjon jobbat.” Azaz tisztességes gondolkodó csak akkor tagadhat valamit, ha jobb megoldást is tud egyidejűleg ajánlani.

A rádióhoz öt év után kerültem vissza. Ez alatt az idő alatt főleg tolmácsolásból és fordításokból tartottam el magamat. 1957-ben újabb életre szóló tapasztalat: az NDK Rádió riporterének tolmácsolván március 15-én a Csepel Művek előtt letartóztattak bennünket és rövid ideig fogva tartottak a rendőrségen. Kollégámnak a cellában elmondtam, hogy a rendszer ingatag, fél, ezért a nagy rendőri készség. Megköszönte bizalmas közlésemet, majd hozzátette, ő – mint kommunista újságíró – erről nem fog beszámolni a hallgatóinak. „Nekünk az a dolgunk, hogy az eseményeket ne úgy írjuk le, ahogy történtek, hanem ahogy szerintünk lezajlottak.” Kollégám ezáltal olyan vakcinát oltott belém, ami megakadályozta, hogy igazi kommunista újságíró legyek.

Így aztán, amikor 1962-ben az Esti Krónika munkatársaként visszavettek a rádióhoz, a rendszernek krónikása lettem, de nem magasztalója. Ha hazudtam, akkor azok hazudtak, akiknek szavait közvetítettem. Közben megtanultam angolul, varsói tudósítóként lengyelül, és „profil” váltva a TV Híradó külpolitikai főmunkatársaként a helyszínen lehettem tanúja a portugál forradalom eseményeinek, rohantam kivörösödött szemmel és orral a Franco-rendszer végnapjaiban a madridi rendőrök könnygázgránátjai elől. Szegeden a helyi TV Stúdió vezetőjeként a magyar titkosrendőrséggel gyűlt meg a bajom. A határokon túli magyar költészet népszerűsítéséért nacionalistának bélyegeztek, és 1982–89-ig megfigyelés alatt tartot-

tak. A jelentéseket azóta megszerreztem, kivéve az 1987-es lakiteleki találkozón való részvételem anyagát, ez szórén-szálán eltűnt.

De nemcsak Lakiteleken dagasztották a történelem szelei magántörténelmem vitorláit. A Panoráma című tv-műsor főszerkesztő-helyetteseként és műsorvezetőjeként némileg részese lehettem a romániai fordulatnak azáltal, hogy rendszeresen megnyilatkozási lehetőséget teremtettünk az átalakulás motorjának, Tőkés Lászlónak.

Szeretett Nagypám! Életem minden cselekedetéhez emelt fővel tudom a nevedet adni.

Soós Edit

színész (Budapest, 1934. augusztus 7.)

Tanulmányaimat – 1948-ban – az oktatási rendszerben utolsóként – polgári iskolában fejeztem be, ezt követően 1948–52 között Kereskedelmi Akadémiát végeztem, mely felsőfokú titkárnő munkakörre jogosított. Ez az oktatási forma még abban az évben szintén megszűnt.

Sikerrel felvételiztem 1952-ben a Színművészeti Főiskola Színész Főtanácsán, 1956-ban kaptam meg a diplomámat. A velem végzettek között az egyetlen nő voltam.

Egykori diáktársaim: Óze Lajos, Fehéregyházi Tibor, Horváth Sándor, Halász László, Fekete András, Tóth Béla.

Pályámat Sturcz Edit néven indítottam.

Kiugrásomat az *Egy nyáron át táncolt* című svéd film női főszerepének szinkronizálásáért köszönhetem.

Első színpadi sikermem a *Dulszka asszony erkölcsse* Madách Színházbeli előadásához kötődik még főiskolásként, 1955-ben, olyan pályatársak között, mint a fő-

szerepet játszó Dayka Margit, akit élete végéig második mamámként szerettem.

Első szerződésemmel 1956-ban a Miskolci Nemzeti Színházhoz kötődtem, ahol Molnár *Liliomában* Julikát játszhattam nagyszerű partneremmel, Szirtes Ádámmal.

Az októberi események kapcsán 1957-ben tanúként hallgattak ki a Tóth Ilona-perben, melyet összekapcsoltak a Gáli–Obersovszky-perrel. Ez pályámon csendes szilenciummal járt, csaknem ráment szépen induló művészi karrierem. 1957-ben Major Tamás szerződtetett a Nemzeti Színházhoz. Cselekedete mentőakciónak számított, mert meglátta bennem a jövő ígéretes tehetségét.

A *Lyuk az életrajzon* című vígjátékban, A *szabadság első napja* című darabban, a *Szentivánéji álom* Puck szerepében mutatkoztam be. Osborne *Dühöngő ifjúság* című drámájában a legendás Kálmán György, Horkai János voltak partnereim.

Major Tamás – miután ajánlatot kaptam a Vígszínházba a Somló István társulatába, melyet elfogadtam – meg nem bocsátva lépésemet vidékre küldött egy évre, „fejlődni”.

Ezt meghallva, Szendrő József, a debreceni Csokonai Színház akkori igazgatója, táviratilag szerződést ajánlott. A debreceni évek alatt olyan kiugró sikereim voltak, mint a *Pygmalion* Elizája Latinovits Zoltán oldalán. Ennek az előadásnak kultúrtörténeti érdekessége, hogy Freddy szerepét az akkor felfedezett Hofi Géza játszotta.

Ugyancsak debreceni sikerem a *János vitéz* boszorkányszerepe, a *Pinocchio* Táltos Tücsök szerepe, az *Ahogy tetszik* Mária-megformálása. Ugyancsak átütő siker volt a *Kleopátra* főszerepe.

A debreceni éveket a budapesti Thália Színházhoz szerződésemmel fejezte be, a meghívást Kazimir Károly igazgató-főrendezőtől kaptam.

Legnagyobb sikeremet Fejes Endre *Rozsdatemető* című drámájában Csele Juli szerepében arattam.

A kitüntetések – többek között a Jászai-díj – elkerültek, mert azt állami szinten akadályozták meg.

ISMERI A SZANDI-MANDIT? (1969)
KÁLLAI FERENCCEL

Színpadi szerepeimmel párhuzamosan a film is felfedezett. Első filmszerepemet a *Mese a tizenkét találatról* című filmvígjátékban kaptam 1956-ban. Ezt követte az *Özvegy menyasszonyok, az Ismeri a szandi-mandit?* című filmvígjáték. Ennek főszerepéért a Pécsi Filmfesztivál nagydíját kaptam.

A televízió is szívesen foglalkoztatott. Domján Edit utolsó filmjében, A *labdában* játszhattam a második női főszerepet.

A nyolcvanas években megalakult a filmgyár színészstábja, melynek megszűnéséig tagja voltam olyan művészekkel, mint Margitai Ági, Törőcsik Mari, Kálmán György, Garas Dezső. Innen mentem nyugdíjba, miután ez a formáció megszűnt. Színházi szerződés hiányában, rendkívül alacsony nyugdíjjal kényszerültem le a pályáról.

A kilencvenes évek elején a Katona József Színházban Máté Gábor hívására a *Müller táncosai* című darab egymondatos szerepében ismét felfigyelt rám a kritika.

Ugyanitt az *Akárki* című drámában nyújtott alakításomért Pécssett a Színházi Fesztiválon a karakteralakítás Kritikusok Nagydíját nyertem el 1993-ban.

Soos E. L. L.

Kávássy Sándor

történész (Szinérváralja, Románia, 1934. augusztus 8.)

Szatmár megyében születtem, ahol akkor már száz évnél hosszabb ideje éltek-haltak apai felmenőim, leányági elődeim, a Gergelyek, Dancsok, Mindszenti Peleyek még régebben. 1944 októberében (ha jól emlékszem, 13-án) menekültként kellett elhagynunk Váralját, és kétéves bolyongás, átmeneti megállóhelyek (Derecske, Tyukod) után, 1946. október 31-én a Szamosközben fekvő Kőlcseán telepedtünk meg. Az 1945-tel kezdődő új világba tehát a vesztesek oldalán kerültem, és a hivatalos hatalom által rövidesen „felszabadulás” néven magasztalt szovjet megszállás számomra mindig azt jelentette, hogy sokakkal együtt én is helóta, tolerált állampolgár lettem (a „szabadság” első napját is egy szovjet fogolytáborban töltöttem, ahol azzal fenyegetőzött a parancsnokság, hogy megtizedelik a tábor, ha a foglyok – a jegygyűrűt is beleértve – nem adják át minden ékszerüket).

Igy ébredező öntudatom és rokonszenveim az üldözöttekhez, az elnyomottakhoz vonzottak. Együttérzéssel figyeltem a falusi birtokos elemek és a parasztság egyre keservesebb sorsát, és érthető, hogy barátaim is közülük kerültek ki: Homoki Károly, aki módos parasztok sarja volt; a középparaszt szülőktől született Máté Jenő és Görgey Géza, aki mindkét ágon nemesi ősöktől származott, aminek akkor súlya és jelentősége volt a Szamosközben, ahol oly nagy számban élt a kisnemesség, illetve azok maradékai.

Egész további pályám szempontjából óriási jelentőségű volt, hogy érettségi előtt (emlékezetem szerint Görgey Géza révén) megismerkedtem Cs. Nagy András festőművésszel, aki akkor Nyíregyházán tanulta a mesterséget. Ő adta kezembe Veres Péter és Szabó Dezső műveit és hívta fel figyelmem a népi írók munkáira. A népi írók műveinek tanulmányozása adott határozott keretet gondolkodásomnak, formálódó eszmémnek és érzelmeimnek is. Mindehhez harmonikusan illeszkedett, hogy Debrecenben az egyetemen Szabó Istvántól hallgattam a középkori magyar történelmet, és később *Kossuth nemzetelmélete* címmel nála írtam szakdolgozatot is, amit mint jeles munkát jutalmazott a diplomaosztás alkalmával a Bölcsészettudományi Kar. Szabó István egyénisége, előadásai, műveinek tanulmányozása a népi írókhoz hasonló, lenyűgöző hatással voltak rám, alapvetően határozták meg további utamat. Az egyetemi élet ezúttal nem részletezhető eseményei közül feltétlenül kiemelendő, hogy 1952-ben itt találkoztam újra Beke Alberttel, akivel 1945-ben, az első gimnáziumban voltunk osztálytársak, azonban igazában az egyetemen mélyült el barátságunk. És ugyancsak az egyetemen kerültem kapcsolatba Niederhauser Emillel, tőle hallgattam az újkori egyetemes történelmet, a későbbiekben több ízben volt nemes lelkű, önzetlen támogatóm és pártfogóm. És ugyancsak itt kezdődött életre szóló barátságom Kalász Lászlóval, a költővel is.

1956-ben mint a tartalékos tiszti tanfolyam hallgatója Debrecenben éltem meg a forradalmat. Számottevő szerepem nem volt, egyetlenegy rövid cikket írtam, amely nevem említése nélkül jelent meg. Így történt, hogy később, a Kádár-terror idején nem tartóztattak le, és nem kerültem bíróság elé. Október végén a Kossuth laktanyában az alakulótéren több száz társammal együtt én is letettem az esküt Nagy Imre kormányára, és ehhez mindvégig hű maradtam.

A szovjet szuronyokkal újra nyakunkra ültetett rendszernek sohasem dőltem be, emiatt minden lépésem figyelték, és többször voltak válságos szakaszai életemnek, amiről most nem beszélnék. Mégis mindig hittem, hogy egyszer felvirrad a szabadság napja, és addig az a fő, hogy a jövő számára mentsük át magunkat. Bohony Nándor kedves tanítványommal, barátommal és kollégámmal sokszor beszélünk hajnalig, hogy mik a teendők, ha Isten egyszer még kezünkbe adja a cselekvés lehetőségét. Hovatovább mégis magamra maradtam, legszűkebb környezetemben is elszigetelődtem. Mindenki előtt rögeszmének tűnt a változásokba vetett hitem. Én azonban konokul hittem és vártam.

A legelsőők közt csatlakoztam az ellenzékhez 1988-ban. Előbb az MDF-nek lettem tagja, majd miután megtudtam, hogy a Független Kisgazda Földművelés- és Polgári Párt folytatja tevékenységét, 1988. december 22-én Pál testvéremmel együtt a kisgazdapártba kértem felvételem, minthogy annak idején szüleim is ennek voltak szavazói. Tevékenységem rövidesen a magas politika világában folytatódott. Megyei pártelnök, a kisgazdapárt országos alelnöke, országgyűlési képviselő, a Magyar Országgyűlés jegyzője, alelnöke, államtitkár lettem (hogy egyéb tisztségeimet ne említsem), de az események ettől még nem alakultak úgy, ahogy azt annak idején Bohony Nándorral vártuk. Az új kormányból hiányzott a forradalmi tettekészség, a megfelelő bátorság, hogy a nemzeti érdekek igazi képviselője legyen. Mélységesen csalódtam. Mikszáttal együtt mondhatom el ezúttal is, hogy több illúziót vesztettem, mint hajszálat, pedig igen dús fűrtjeim voltak.

Kelvany Sándor

Márton László

író, újságíró (Budapest, 1934. augusztus 15.)

Séta közben azt kérdezi tőlem a gyerek:

– Miért olyan karikás a szemed alja?

– Azért, mert a harmincas évek közepén születtem.

Gyermekkoromban, a negyvenes évek közepén, többé-kevésbé kiirtottak.

Lázadó ifjúságomat az ötvenes évek közepén napolták el.

A hatvanas évek közepén meglehetősen süket voltam.

A hetvenes évek közepén munkanélküli.

A nyolcvanas évek közepén Párizsban házat építettem, azt hittem, ott fejezem be.

A kilencvenes évek közepén visszatértem oda, ahonnan vétettem. Azóta itt ülök, a távollétemben felhalmozott szarban.

Az új század tízes éveiben minden valószínűség szerint meghalok.

– És ha meghalsz

– kérdezi a gyerek –, mivel fogják leragasztani a szemedet? Scotch tapetel?

Márton László

Somfai László

zenetörténész (Jászladány, 1934. augusztus 15.)

Jó szerencsémnek tartom, hogy falun születtem. Igaz, tanár házaspár gyermekeként, s falusi emlékeim zöme már azokból a diákevekből való, amikor Székesfehérvárról, majd Szegedről utazva a nyári vakációt töltöttem nagyapáméknál Jászladányban, vagy apai nagyszüleimnél egy dunántúli majorban. Egyikük falusi órásmeister, másikuk korábban kistisztviselő volt, de velük élve, a háború utáni nehéz években hozzájuk vonatozva egyszerű emberek között forogtam és megtanultam tisztelni világukat. Ilyen környezetben gyerekként zavarban voltam (és egy kissé zavarban vagyok ma is), hogy a klasszikus zene, amit tanultam (még inkább a zenetudomány, amit most művelek), a társadalom milyen szűk

rétegének nemes passziója csupán. Egyébként, noha tizenhetedik életévem óta budapesti lakos vagyok, szüntelenül azon kapom magamat, hogy még mindig erősebb bennem a „vidékről jöttem” öntudat, mint a fővárosiság.

Pedig életem párja ízig-vérig budapesti. Itt vészelte át a háborút, olyan környezetben, ahol a pusztaság túlélés a vakszerencsén múlt. Ő és anyósom tudták a nyelveket, vezettek be egy másfajta polgári világba, segítették formába önteni első idegen nyelvű publikációimat. Génjeink különösen keveredhettek, hiszen fiunk a világért nem akart íróasztal mellé ülni, hanem könyvkötő lett, családjával boldog ember; lányunk, már a rendszerváltás után, középkorászként, Cambridge-ben doktorált, és olyan szinten kapcsolódhatott tudományágába, ami az én időmben legfeljebb azoknak adatott meg, akik disszidáltak.

Feleséggel, Dorkával mi soha nem gondoltunk arra, hogy ösztöndíjas utaknál és egy-egy szemeszternyi külföldi vendégprofesszorságnál hosszabb időn át éljünk távol, vagy hogy végleg itt hagyjuk Magyarországot a jobb boldogulás kedvéért. Ahhoz, hogy kapcsolatban lehessenek a zenetudomány rangos képviselőivel és lássam a feltörő új irányzatokat, hogy szakmailag ne kényelmesedjem el, a külföldi utak bőségesen elegendők. Szerencsém volt: egyedül az USA-ban – a zenetudományban kétségkívül ez a legnehezebb terep – harmincöt év alatt vagy hússzor járhattam előadókörutakon, konferenciákon, graduális szinten tanítani. A legjobb ottani egyetemek mindegyikén megfordultam. Őszintén megvallva jobban érzem magamat Amerikában, mint nyugat-európai szakmai útjaimon, noha ez bizonyára nyelvtudásom korlátjaival is összefügg. De talán azzal is, hogy Amerika, amíg nem telítődik túl egy-egy szakma piaca, nyitottabban várja az európai humán értelmiséget, mint európai szomszédaink, akiknél tanácsos betagozódni, mert a másféle közelítést esetleg kinézik maguk közül.

Mellesleg amerikai útjaimnak gyönyörű természeti élmények sokaságát köszönhettem. Részben ezek inspiráltak egyetlen itthoni hobbimra: az elmúlt huszonnyolc év szinte mindegyik nyarán családommal útnak indultunk, hogy sátorral-autóval, a régi rendszerben megszokott igen takarékos módon bekalandozzuk Európát. Kezdtük a híres múzeumokkal és katedrálisokkal, folytattuk a távolibb országokkal (Norvégia, Írország, Portugália). Ma már leginkább a nagy hegyek, a parányi középkori falusi templomok vonzanak, és első számú kedvencünk a kimeríthetetlenül sokféle francia vidék. Csupa fotótéma; ez is része a hobbinak.

Életemet kitölti a kutatás és a tanítás. A zenetudomány a „kis tudomány”-ok egyike, noha a specializálódásban mára utolérte nagyobb hagyományokkal büszkélkedő testvéreit. Szakmám fiatalabb művelőinek nincsenek kisebbségi komplexusai, nekem változatlanul vannak. Pár esztendőn át a Nemzetközi Zenetudományi Társaság elnökeként közelről figyeltem, világszerte ki, mivel akar feltűnni. Zömük realista módon abból indul ki, hogy ez is önálló diszciplína, amely ma már doktori programok százain képzik azokat, akik további egyetemeken zenetudományt oktatnak majd. Én régimódi vagyok, és azt gondolom, hogy muzikológusból kevesebb is elég lenne, s hogy feladatunk elsősorban a közvetítés – múltbéli mestermű és mai előadó között, a műalkotás és a közönség között –, szinte a háttérbe belesimulva.

Kicsit irigylem persze a reneszánsz típusú tehetségeket. Például szakmám-ban azokat, akik művészként és tudósként egyaránt briliánsak. Viszont ha már az ember nem lépheti át saját árnyékát, jobb egy kis kertecskét gondosan művelni. Így azután idejében leszűkítettem terepemet Haydn–Mozart korára

és Bartók Béla művészetének vizsgálatára. Itt ma is van miről eszmét cserélnem előadóművészekkel; ezekről a témákról talán van még mit tanítanom a muzikológuspalántáknak. Aprópó hetven év. Nem tudom, vágyom-e a nagy tervek megvalósításához nyugalmat kínáló nyugdíjas életútra. Elsősorban a növendékek hiányoznának. Az ő szemükbe nézve látom legbiztosabban, hogy érdemes-e még folytatni.

Somlai Csaba

Nagy Pál

író, műfordító, tipográfus
(Salgótarján, 1934. augusztus 23.)

Nagy Pál

Hazámat, mely Kelet-Európa nyugati részén terül el, 1956 november 27-én hagytam el Kópházánál. Mivel menekülésem okai magántermészetűek, azokra jelen végrendeletemben nem térek ki. Nyugat-Európa Deutschkreutz nevű falujában vettek először nyilvántartásba, 1956 november 28-án. Ott nyert először hivatalosan is megállapítást, hogy szülőbázámot önként hagytam el, elhatározásomat rajtam belül álló okok kényszerítették ki. (Végrendelet, 1963) — 1956 decembere óta élek párizsban ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ francia állampolgár vagyok, elsősorban mégis párizsinak érzem magam ■ itt szereztem diplomámat s élettapasztalataim nagy részét, párizs szellemi és társadalmi életében veszek részt ■ ide köt munkám és hivatásom: a nyomdászat; hivatásom és munkám: az írás ■ kétnyelvű vagyok; ezt a kétnyelvűséget életem egyik nagy nyereségének tekintem ● kétnyelvű író vagyok; nem kényszerűségből: önként, örömmel; ha tudnék, hét nyelven írnék — huszonegyen! — a nyelvbe integrálódni: lehet-e palincsesztuózusabb álma annak, aki az irodalom tulajdonképpeni feladatának ma is az önálló, a nyelvre épülő, de attól többé-kevésbé függetlenül, a nyelvet csupán alkotóelemként magában foglaló jelrendszer kialakítását tartja (korszerűség / kortárs irodalom, 1978) ■ « működési területemen »:

írás, alkotás közben ez legfőbb gondom, s ehhez természetesen az « anyaország » megértését is « kívánatosnak tartom »: nézze el nekem és társaimnak, hogy nem úgy írunk, alkotunk, ahogy azt anya és ország elvárna! ■ többet? — ne nézze(n) el: nézzen, figyeljen oda! — azokra is, akik a járatlan utat a jártért, a kikövezettért nem hajlandók otthagyni ■ akik így törlesztik azt, amit anyától, országtól induláskor kaptak ■ akik úgy vélik: avant de garder, il faut inventer! — feltalálni? — fel-találni! — a mi értelmezésünkben ez az avantgarde et(i)mológia ■ meglepő, hogy a technikai újítást fétségizáló modern társadalmak mennyire idegenkednek a szellemi újítástól ■ holott a művészetben is csak azt tudja megőrizni, megbecsülni az ember, amit előzőleg — a teremtés minden kockázatát vállalva — létrehoz, feltalál ■ e tekintetben (de másban sem) nincsenek lényeges különbségek a keleti « tömbmagyarság » (■) és a nyugati « szórványmagyarság » (■) között ■ hétköznapi életében, mindennapi tapasztalatában lehetnek (vannak) (néha jelentős) eltérések, de életmódját és világlátását ma már a fejlett világ minden pontján ugyanazok a pozitív és negatív tényezők befolyásolják ■ pozitív tényezők: a kényelem, a jólétiállás, a népbetegségek háttérbe szorulása, a gyors helyváltoztatás, utazás lehetősége, az információ mennyisége és gyakran minősége, emberibb munkakörülmények, több szabadidő, könnyebben hozzáférhető kultúra stb. —————

■ negatív tényezők: az eltömegesedés, a növekvő agresszivitással párhuzamos (ellentmondó) banalizálódás, a kulturális elszürkülés ■ korunk átlagemberét (akinek az a szerencse jutott osztályrészül, hogy a földteke északi, gazdagabbik felén él) úgy jellemezhetnénk: fagyasztott csirke a tányérján, dallas a képernyőjén ■ párizsban, new yorkban és budapesten ■ hévízen és ma már manilában is ■ ez a társadalom akkor jóléti, ha fogyaszt ■ (ugyanazok a mamutáruházak árulják a színhúst és a fogyasztószerket) ■ e társadalom irodalma, művészete szép, mint az üzletekben halmozódó színes konzervdobozok, finoman csomagolt élelmiszerek: *ennivalóan szép...* ■ úgy tűnik, eredetit alkotni ma csak a társadalom margóján lehet; az egyéni életmód ma: különködés ■ a fiatalok sokat tudnának erről mesélni, ha lenne ki meghallgassa őket

■ az alternatívák is hasonlóak: konzervativizmus — előrehaladás, dogmatizmus — szabad gondolkodás, individualizmus — közösségi tudat, nemtörődomség — felelősségvállalás (és így tovább) ■ s bár a helyi adottságok erősen befolyásolják döntéseinket, magatartásunkat, ezekre a világméretű kihívásokra egyetemes érvényű válasz keresendő ■ ■ ■

Vitár Róbert

újságíró (Budapest, 1934. augusztus 29.)

Koraszülöttként jöttem a világra, nem kilenc hónapra, mint általában, hanem nyolc hónapra jöttem a világra. Azt mondták, hogy a hozzám hasonló gyerekek felnevelkedése nehezebb és komplikáltabb, mint a többieké. És valóban, én is rettentő sok gyerekbetegségen mentem keresztül. Ez már azért is komikus, mert az apám orvos volt. A koraszületésem, mint utóbb kiderült, nagy hatással volt a további életemre. Mivel, ha mondjuk, normál időben, szeptember 29-én születek meg, akkor nem iratkozhatok be hatéves koromban az iskolába. Azáltal más évjáratba kerülök, mert egy évet ki kellett volna hagynom. Akkori-

ban az volt a szabály, hogy a szeptember 1-je után születettek nem indulhattak hatévesen iskolába. Egészen másként alakult volna minden, hiszen mi voltunk az utolsó évjárat, akik egyvégtében járhatták ki a nyolc gimnáziumot. Tehát negyvennégy őszén kezdtem a Szent István Gimnáziumban, és ötvenkettőben érettségiztem. Ez a nyolc év azt is jelentette, hogy a gyerekkorunktól kezdve, egészen a felnőttkorunk kezdetéig ugyanazokkal a fiúkkal éltem az életem. Lényegében együtt nőttünk fel. Mai napig tartjuk a kapcsolatot, és az utolsó tizenöt év minden esztendejében találkoztunk. A volt gimnázium egyik termében jövünk össze, hiszen nyolc év egy diák életében más, jóval több, mint négy.

A gimnázium után bekerültem a Pedagógiai Főiskolára. De oda sem rendhagyó módon. Nagyon szerettem volna színész lenni, voltak is kezdeményezések. Az iskolában előadásokat csináltunk, de pechemre vagy szerencsémre, nyolc éven keresztül egy osztályba jártam Somlai Attilával, Somlai Artúr unokaöccsével. Természetesen ő is színészi pályára készült. Az érettségi előtt a gimnáziumunk nagyon kedves igazgatója behívott magához, és azt mondta: „Nézd, fiam! Úgyse fognak téged fölvenni, mert a gimnáziumból maximum egy ember kerülhet be a színiiskolába, és kettőtök közül nyilvánvalóan nem te leszel az.” De úgy értesült, hogy a Pedagógiai Főiskola könyvtár szakára nagyon szívesen felvennének. Többek között azért, mert a reáltárgyakból nagyon rossz voltam. A matematika meg a fizika szörnyen ment, viszont az irodalom, a történelem és az orosz remekül. Így elvégeztem a könyvtáros szakot. Tehát, ha mindez nincs, ha normális időben születek, akkor minden tolódik. Nem azokkal járok, nem nyolc évig, egész máshogy alakult volna minden, de hát ezt akkor ki sejtette? Csak utólag derül ki, amikor az ember visszapörgeti az évtizedeket.

A televízióba 1958-ban kerültem, amikor oroszul tudó, könyvtáros végzettségű embert kerestek, aki a létesítendő archívumnak lett volna munkatársa. A televízió még csak akkor kezdődött, a rádió főosztálya volt. A Szabadság téri palotában még lakók laktak, az ablakból pedig száradó pelenkákat láthattunk. Tehát a könyvtáros szak elvégzése után a Gorkij könyvtárban dolgoztam, ahol egy kicsit magamra szedtem az oroszot. Az anyanyelvű munkatársak mellett

muszáj volt oroszul beszélni, vagy legalább megpróbálni. A könyvtár után másfél évig dolgoztam a televízió archívumában. A Magyar Televízió folyosóján találok egy fiatalemberrel, Radnai Jánossal, aki elmesélte, hogy őt vették fel a sportrovat megalapítására. Beszélgettünk, kiderült, hogy ő is jár meccsekre. Ezután együtt mentünk. Közben el kellett kezdenie megszervezni a sportrovatot. Azt mondta, hogy próbáljam meg én is, ha már ennyire szeretem. A gimnáziumban futballoztam, az egyik osztálytársam Dalnoki Jenő volt, aki a Ferencvárosban lett válogatott futballista, majd edző. 1952-ben nem is érettségizett velünk, mert a magyar válogatottal a helsinki olimpiára utazott. De pingpongoztam is. Akkoriban még nem volt videó és képrögzítés. Lassan indultunk, nem csak én, ott volt Szőnyi János, de Vitray Tamás is. Így kezdődött. Aztán, ahogy a televíziózás nőtt, fejlődött, úgy a sportnak is nagyobbodott a palettája, mert hiszen a műkorcsolyától kezdve az atlétikáig egyre csak gazdagodott. És a harmincnégy év is szép gazdagon eltelt. Elsősorban a szerkesztésből vettem ki a részem, de közvetítettem is: a síugrástól a ritmikus gimnasztikáig mindenféle sportágat. Először a sportrovatánál dolgoztam, aztán a sportosztálynál, 1996-ban mentem nyugdíjba. Utána az Eurosportnál voltam, egészen az utóbbi évekig, pontosabban 2002 elejéig, és azóta vagyok igazán nyugdíjas. Elég volt, most már jöjjenek a fiatalok!

Sokat dolgoztam, utaztam, jöttem-mentem, úgyhogy ezzel az életemnek egy aktív része lezárult. De annyiféle restanciám van még – könyvek, olvasás –, hogy most behozhatom az eddig kimaradtakat. Sok mindent bepótolok, de még mindig felkérnek egy-egy munkára: reklámba, évkönyvekbe. Legbüszkébb pedig arra vagyok, hogy mindent teljesítettem, amit az élet magával hozott. És úgy végeztem el a harmincnégy évet, hogy nem voltam közutálatnak kitéve, kedveltek, a kollégáimmal sem volt semmi bajom, és azt hiszem, zavartalanul és szépen éltem le ezt a munkás életet. Mindezzel csak azt akarom mondani, hogy minden másképp alakult volna, ha szeptemberben születek – mint ahogy a normális emberek szoktak – és nem augusztus 29-én. Ennek a hetven évnek ez egy jelentős pillanata.

Vitray Tamás

Budai László

egyetemi tanár, tankönyvíró (Jászapáti, 1934. augusztus 30.)

Vallom, hogy a lényeg-
get bárkiről össze lehet
foglalni öt-hat sorban.

Feleségem, Urbán
Ilona, tanár. László fi-
unk mérnök és tanár,
felesége orvos. Gyer-
mekeik: Gabriella (14),
Dániel (12), Veronika
(5). Lányunk, Andrea,
magyar-angol szakos
középiskolai tanár,
férje sebész. Gyerme-
keik: Dóra-Petra (6),
Róza-Panna (1). Az unokák szépek
és okosak. Sokat utaztam, doktorál-
tam, kandidáltam, habilitáltam. Egye-
dül vagy másodmagammal írtam 52
könyvet és sok cikket. Még jelenleg is
két helyen – a Veszprémi Egyetemen
és az Eszterházy Károly Főiskolán –
tanítok főállásban.

A többi mese.

Szegényparaszti családból szár-
mazom. Nyaranként tehenet őriztem,
kapáltam, markot szedtem, cséplő-
gépnél dolgoztam. Ha hajnalban fel-
keltünk, édesapám ezzel kezdte a
napot: „No, gyerek, hozzáfogunk a
munkához, amilyen gyorsan csak tu-
dunk, utána meg mindig gyorsab-
ban.” Nekem az iskolai évek jelentet-
ték a nyaralást, a naplopást. Egész
életemben gyötör a gondolat, hogy
én csak naplopó vagyok, legalábbis
ahhoz a munkához képest, amelyből
szüleim mutattak példát. A sok munka
ellenére örömteli gyermekkorom volt.

Amíg a szomszéd pincéjében vár-
tuk az oroszokat, 1944-ben egy új pár
cipőtől szabadított meg valaki. Nem
igazán vártuk őket, de jöttek. Én még
velük is szerencsés voltam. A köze-

lünkben volt egy tiszt
iskolájuk, és a környé-
ken szállásolták el az
iskolára járó tiszteket.
A falu (most már város)
legszélső házsorában
laktunk, ahova gyak-
ran betévedtek a kóbor
oroszok. Ha a tisztektől
kapott dokumentumot
megmutattuk nekik,
eliskoltak. Ezért, ha
az egyik tiszt elment
a frontra, kiálltam az

utcaajtóba, és fogtam egy másikat, aki
nekem szimpatikus volt. Úgyis jöttek
volna maguktól is. Nekem minden jót
összehordtak a szomszédoktól, és ta-
nítottak oroszra. Később az iskolában
jobb is volt az én kiejtésem, mint a
latinból átképzett orosz tanáromé, aki,
ha berekedt, velem tartatta az órákat.
Ez az iskola azonban csak egyéves
kihagyás után folytatódhatott. Az ello-
pott cipő hiányában otthon kellett ma-
radnom. No, nem benn a szobában.
Nagyanyámnak volt egy rossz vászon-
cipője, azt drótoztam fel a lábamra,
és jártunk a barátokkal robbantgatni.
Nagy szerencsém volt, megúsztam.
1945 szeptemberében édesapám ha-
zajött a hadifogságból, és rendet tett
körülföttem, ami édesanyámnak és
nagyanyámnak közös erővel sem si-
került.

Tizenhat éves koromig a rajz és a
festészet érdekelt, senki sem hagyhat-
ta el a házunkat, amíg le nem rajzolt-
tam, de rajztanárom halála után mást
hozott a véletlen. Amerikában élő
unokabátyámtól kaptunk egy levelet,
amelyben saját sorsára hivatkozva ar-

ra kérte édesapámat, hogy buzdítson engem az idegen nyelvek tanulására. A levelet nekem kellett felolvasnom, közben édesapám helyeslően hümmögött: „Fogságban is jobban ment annak, aki tudott a ruszikkal beszélni...” Valami nagy kalandvágy foghatott el a levél hatására. Másnap az egyik barátomtól vettem egy angol könyvet. A latin és az orosz után könnyűnek találtam az angolt. Utána az idegen nyelvek tanulása lett a szenvedélyem. Jött a német, az olasz, a francia, a spanyol, az eszperantó. Ezek is tanár nélkül. Ekkor már tanyán laktunk, ahol se villany, se rádió nem volt. Angolul csak én tudtam a gimnáziumban, a tanárokat is beleértve, de az első angol szót csak a felvételi vizsgán hallottam. Ennek ellenére állítólag a „th” két változatát is jól ejtettem.

A felvételi évében 1953-at írtunk. (Ekkor mondhattuk: „Lehunyta a szemét a szemét.”) A kor divatjának megfelelően el akartak téríteni eredeti elképzelésemtől, az angol szaktól. Gyanús volt az, aki nagyon határozottan tudta, mi szeretni lenni. A felvételi bizottságban leültettek, és elkezdtek nekem valakit dicsérni, akinek olvasták az érettségi magyar dolgozatát, akiből kiváló újságíró lenne stb. Lassan derengett csak számomra, hogy énrólam van szó, és az újságírókat felvételiző bizottságban vagyok. Felugrottam, hogy elnézést, tévedés – de mindenáron marasztalni próbáltak. Én meg csak arra gondoltam, hogy naponta kell majd fogalmazásokat írnom, pedig a két héttel előbb kiadott házi dolgozatokat is csak az utolsó este írtam meg (mint ezt a visszaemlékezést is). Semmiképpen sem akartam újságíró lenni. Lehet, hogy végül is rosszul tettem, de elmenekültem a bizottság elől, át a másik szobába, ahol angolozhattam. Fel is vettek. Az

egyetemen nagyon jól éreztem magam, hol az egyik, hol a másik nyelvi tanszékre mentem órákat hallgatni. Új nyelv is volt a számomra: a finn. Tele voltam sikerélménnyel.

1956-ban én sem maradtam a fenekemen, amíg hősi halott nem lettem. A felvonulás, a Bem tér, az Országháza után hazaindultunk Budára, a kollégiumba. Én az Astoriánál legyökereztem, nem mertem továbbmenni, mert a Nemzeti Múzeum sarkánál már égett egy autó, és lövéseket is hallottam. Az Astoriában vártam, hogy nyugalom legyen. Arra ugyan várhattam. Hajnalban letartóztatott egy rendőr, egy magyar és egy orosz katona. Nem használt az orosz nyelvi tudásom. A lépcső alatt a ruszki egy sor fiatal mögé állított utolsóként, bokán rúgott, hogy széjjelebb menjen a lábam, majd a hátamba nyomta a géppisztolyt. Gondoltam, takarékoskodni akar a golyókkal. Engem mindenképpen át tud lőni, ha a többieket nem is. Vártam és vártam, a lövés elmaradt, majd riadóautóba tuszkoltak bennünket. Három napig pihentettek a Deák téren. Letartóztatásom előtt azonban az esőkabátomat beadtam az egyik szobába, hátha azt hiszik, ott vagyok elszállásolva. A szobát állítólag az oroszok kilőtték, épségben csak az én kabátom maradt, zsebében a villamosigazolvánnyal, rajta az Eötvös-kollégium címével. Valaki hazavitte a kabátomat a kollégiumba, és mondta, hogy az maradt belőlem. Hősi halottá nyilvánítottak. Három nap múlva a hősi halott gyávasága miatt szegyenkezve megjelent a kollégiumban. Fegyver ugyanis csak akkor volt a kezemben, amikor az Astoria WC-jének az ablakán egy farral bemászó valaki a kezembe nyomta: „Fogd meg!” Majd leereszkedett, és továbbállt puskástul.

A tanári pálya – az egri Dobóban, a hatvani Bajzában, a fentebb említett két intézményben, óraadóként az ELTE-n vagy a nyíregyházi főiskolán, Fulbright-ösztöndíjasként az Egyesült Államokban – már mentes volt minden izgalomtól, de sok örömem telt

és telik a tanításban, az alkotómunkában, a tanítványokban. Otthon a családban, az unokákban.

Kudai László

Augusztusban tölti be hetvenedik életévét:

1. **PÉTER Ferenc** orvos, gyermekgyógyász, endokrinológus (Debrecen)
2. **JÁOZ-KESZT, Itámár** író, műfordító, kiadó (Szarvas)
MAÁR Gyula filmrendező (Budapest)
4. **CUNNINGHAM, Edward Patrick** ír állatgenetikus (Dublin)
KÖTELES György orvos (Nyíregyháza)
TOMPA Kálmán fizikus (Városfalu)
5. **MARAMZIN, Vlagyimir Rafailovics** orosz író (Leningrád)
9. **MOHÁCSY Tibor** vegyészmérnök, villamosmérnök, matematika-szakmérnök (Táp)
10. **ÚJVÁRY László** műugró (Budapest)
13. **FARKAS Mária** orvos, laboratóriumi szakorvos (Székesfehérvár)
15. **HALE, Kenneth Locke** amerikai nyelvész (Evanston, Illinois)
ROBOZ Zsuzsi festő- és grafikusművész (Budapest)
16. **RICHARD, Pierre** francia színész, rendező (Valenciennes)
17. **TÖRÖK Gábor** mikrobiológus (Kisvárda)
18. **JOHANIDES, Ján** szlovák író (Alsóku-bin)
20. **TAKÁCS Zoltán** építész (Kolozsvár, Románia)
21. **AJGI, Gennagyij Nyikolajevics** csuvas költő, irodalomtörténész, műfordító (Sajmurzino)
HOFFER Ferenc ügyész (Budapest)
23. **DÁVID Anna** orvos, gyermekgyógyász (Budapest)
VJAHIRJEV, Rem Ivanovics orosz üzletember (Bolsaja Csernyigovka, Kujbisev)
24. **BERÉNYI István** geográfus (Jászladány)
25. **RAFSZANDZSANI, Ali Akbar Hasemi** iráni politikus (Rafszandzsán)
27. **SOLTI Gyöngyi** orvos, pszichiáter, neurológus (Szeged)
29. **TARNÓI László** irodalomtörténész (Budapest)
BALASSA Ákos közgazdász (Budapest)
31. **KAPOVITSNÉ RÓTH Renáta** meteorológus (Nagyvárad, Románia)

Kalász Márton

költő, műfordító (Somberek, 1934. szeptember 8.)

Haladékot kapni volt mindig életem egyik nagy gondja – haladékot a legártatlanabb kérdés megválaszolására is, haladékot, hogy ne kelljen döntenem, ne kelljen választanom, ne kelljen belátnom, mi fontos nekem, mi nem. Ez a belső tétovaság akkor is elhatalmasodik rajtam, ha nem növeli meg bennem ekkorára az idegenség érzete? S ennek ijedelmében hogyan lehetett mégis néhány alaptörvényt megfogalmaznom magamnak, amelytől mindmáig senki, semmi nem tántoríthatott el – nem misztifikálok: nyilvánvalóan úgy, ahogyan mindenki másnak. Velem az történt, hogy eléggé fagyos, ellenséges, megalázó közegben fölajánlottam magamat, szívemet, nyiladozó eszemet annak az országnak, történetnek, művelődésszférának, amely aztán

legparányibb jelét sem adta, hogy kellenék neki. Nem volt ez tudatos szertartás, a leghomályosabb tapogatók indultak el bennem a magyarság felé – az akkor épp kirekesztő magyarság földhözragadtabb körben ezért ellenszenvel is lehetett irántam, a tágabb, szárnyalóbb kör, nem teljesen gyanútlan mámorában? Ezt azért nem gondolnám végül is hagyott följebb jutni. Eljutni akkor csak a középiskoláig nekem olyan volt, mint egy mákszemnek fölfelé gurulni meredek lépcsőn. Mondhatnám, szerencsés voltam s a lehetetlen sikerült. Vizsgálatom tárgya innen vagyok, s konkrét szemrehányás kívülről is erre a most azért már áttekinthető pályára attól a pillanattól kezdve érhetne, amikor gimnáziumi irodalomprofesszorom, a magyar ciszterci rend egyik kiválósága, ámulva nézett rám, „édes fiam, milyen nyelven beszélsz te magyarul?“, és én nem először szégyelltem el magam származásom miatt. Nem voltam abban az állapotban, hogy részletezzem neki, mohóságomban, hogy magyarul jól megtanuljak, milyen utcai, mezei iskolát vettem igénybe, a bukovinai székelyek kisé archaikus, gyönyörű nyelve, a mindenfelől hozzánk jött magyarok szójárása hogyan ragadt rám, akár a mézízű akáclevél nyelvünkre, ha nyaranta muzsikáltunk vele. A hasonlat nem is rossz, mert az én nyelvem akkor valóban olyan távol lehetett a művelt nyelvtől, mint a falevélmuzsika az igazi hangszertől.

Beleveszve annak fölfejtésébe, tudattal viselésébe, mit jelentett, s ma is mit jelent nekem egy nyelvből kiválnom, s otthon, mégis holtig jövevénynek lennem a másokban?

Meglehet. Hisz, ha meggondolom, nyelvi vakmerőségem abban a korban nem ismert határt. Városi unokatestvéremmel, míg a háború idején nyaranta nálunk volt, még csak játszani, beszélni sem tudtam. Két szót tanultam meg tőle, a vizesárok örökös átugrása közben: „Bátor vagyok.” S mivel ő az „r”-t raccsolva ejtette, én is raccsoltam. Apám tolmácsolt nekünk, ha kéznél volt, s amíg odahaza volt. 1945 tavaszán hihetetlen gyorsasággal meg kellett tanul-

nunk magyarul, az iskolában többé nem fogadtak el német feleletet. S közben a falu képe is átalakult. Mindenfelől jöttek hozzánk telepés magyarok. Nyár végére, több csapatban, a bukovinai székelyek. Ők voltak aztán a nyelviskolám. Örökké köztük nyüzsögtem, ilyen gyönyörű mondatokra emlékszem: „Né, jádzik a csitkó a vízvel.” De ért engem tiszántúli, nyugat-dunántúli, délvidéki, palócos fölvidéki s más nyelvhatás is. Amikor középiskolába kerültem, irodalomtanárom nem tudta megfejtetni, valójában milyen nyelven beszélek is én magyarul. Végül belenyugodott, csak *hun*jaimtól, *vótj*jaimtól próbált felelés közben megszabadítani.

Ebben a villódzó, utcai, mezei nyelviskolában kezdtem el verseimet írni. Így értettem imént a vakmerőségemet, s nemcsak úgy, hogy gátlástalanul beszéltem. Néha úgy tudtam csak befejezni egy-egy együgyű klapanciámat, hogy apámtól kérdeztem meg, hogyan hangozhatik magyarul a szó, ami sejtésem szerint még ebből, abból a soromból hiányzik. Ebben az időben kerültem legközelebb apámhoz. Az ő szótlanságán ez ugyan nem sokat változtatott, de én minden aprósággal boldogan megnyíltam előtte. Akkor már betegen ült naphosszat az udvaron. A hadifogolyvonat negyvenötben ki se vitte Magyarországról, nem bíztak benne, hogy életben marad. A soproni szükségkórházból, mihelyt jártányi erejét visszaszerezte, hazavergődött.

Nem az gondolkoztat el engem mostanában, honnan vettem abban az esetlen helyzetben a bátorságot, hogy verset írjak. Az inkább, félve így is az írás misztifikálásától, a tizenegy, tizenkét esztendő gyerek milyen sejtelem nyomán haladva gondolta, verséből az a valami hiányzik, amit kifejezhetne bizonyos szóban, ha tudná a szót? Segíthetett persze német nyelvtudásom. De miért nem akartam soha német verset írni? Irodalmi hatás mindkét nyelven egyformán ért, Petőfi verseit olvastam magyarul, Heine verseit, a *Dalok könyvét*, németül. S végül németül gondolkodtam, a magyarul kimondott vagy leírt szót előbb hamar le kellett magamban fordítanom. Ez a művelet a tanult nyelv mind természetesebb használatával maga is egyre természetesebben megy végbe s lassan önműködővé válik. Azt hiszem, végképp magyarul gondolkodni az ötvenes évek elején kezdtem.

Ladányi József

villamosmérnök (1934. szeptember 9.)

Hihetetlen, hogy hetven éve kezdődött a történet, amiről mesélni szeretnék.

Gyerekkoromon átgázolt a második világháború – sokszor nélkülöző, izgalmas, érdekes időszak volt.

Apám erdész volt, a rengeteg erdei barangolás tovább színesítette a gyerekkort, innen a természet szeretete.

Tanulóévek. Polgári – Kisbér, gimnázium – Nyergesújfalú, Kisbér. Gábor Áron Tüzértiszti Iskola, BME Villamosmérnöki Kar, levelező tagozaton.

Munkahelyek. MTA Kibernetikai Kutatócsoport, MTA Számítástechnikai Központ 1957–64.

Ezek szakmailag nagyon érdekes kutatóévek voltak. Logikai elemek elterjedése. Boole-algebra realizálása logikai elemekkel. Az első hazai számítógép (M3) építésében való részvétel. Ekkor születtek az első szabadalmaim.

Villamos Automatika Intézet (Vilati) 1964–82. Ez az időszak a szakmai kalandozások kora. Osztályvezetőként lehetőségem volt az intézetnél futó témák közül az osztály szakmai felkészültségének legjobban megfelelők közül válogatni. Foglalkoztunk a KAMAZ autógyár részére dízelmotormérő próbapadok vezérlő elektronikájának fejlesztésével, valamint az autógyár fénytájékoztató rendszerének fejlesztésével. Ez különösen szép feladat volt.

Ezt követően a Vilatin belül csak fénytájékoztató berendezések, rendszerek fejlesztésével, gyártásával foglalkoztunk. Olyan feladataink voltak, mint a Práter Stadion eredményhirdetője, a schönefeldi repülőtér fénytájékoztató rendszere, a garmischpartenkircheni téli olimpiai játékok eredményhirdetője.

1982 a magánszektorba vonulás éve. A teljes osztály kilépett a Vilatiból, és Elteam Gmk néven, vezetésemmel, új céget alapítottunk. A környezet sem, a cégforma sem tette lehetővé a dinamikus fejlődést, arra azonban jó volt, hogy megtapasztaljuk, állami köldökzsinór nélkül hogyan lehet talpon maradni.

1990-ben alapítottam a Megalux Kft.-t, egymillió forintos alaptókével. A cég azóta egyenletesen fejlődik. A TOP 2000 című kiadványban az 1997-es év teljesítménye alapján a Megalux a 231. legnagyobb nyereséget termelő magyarországi vállalat volt. A fénytájékoztató berendezést gyártó cégek között Európában is számottevő, Magyarországon piacvezető. Olyan berendezések fémjelzik tevékenységünket, mint a népstadioni videotábla, a luznyiki sportkomplexum videotáblái, a Hajós Alfréd uszoda fénytájékoztató rendszere, a minszki Olimpiai Sportkomplexum uszodai rendszere, a moszkvai Olimpiai Sportcsarnok videotáblája.

Hitvallásom. Szinetár Miklóstól olvastam az *egy ügyű, sok ügyű* emberről. Bevallom, én *egy ügyű* ember vagyok, talán nem az agresszív, intoleráns, embertelen fajtából, inkább a szívós, problémamegoldó, jó értelemben vett fanatikus (ha van ilyen), föl nem adó típusból. Vallom, hogy vállalható erkölcsi

normákhoz híven úgy lehet eredményes az ember, ha fanatikus a munkában, profi a szakmában.

Tudom, nem egyedüli út ez, lehetnek más utak, tartalmasabb életek, de ezt választottam, és nem bántam meg.

Gedai István

régész, pénztörténész (Szentmártonkáta, 1934. szeptember 17.)

Gyermekként, de egész életemre kihatóan még lehetőségem volt megismerni azt az 1945 előtti, tartást adó nemzeti és keresztény értékrendet, amelynek gyakorlását, az aszerinti élest tőlem is elvárták szüleim, iskoláim és – érzékelésem szerint – az akkori társadalom. 1945-ben kerültem az Érseki Rk.

Gimnáziumba. (Az államosítás után: Rákóczi Gimnázium) Világi papok voltak a tanárok. Szigorúak voltak, sokat követeltek, mégis a legtöbbszörükért rajongtunk. Neveltek, szinte a nap 24 órájában. Még az érettségi évében (1953) felvettek az ELTE BTK muzeológia (régészet) szakára. A tanszék professzorai mind emberi, mind tudományos szempontból kiemelkedők voltak. Leginkább László Gyulát tekintettem mesteremnek; azt a tudóst (magát mindig kutatónak mondta), aki a magyar régészetnek, a magyar értelmiségnek meghatározó egyénisége volt. Tudatosan vállalta, hogy székely magyarsága miatt a politikai hatalom mellőzze. Soha nem lett akadémikus, ez azonban az Akadémia szégyene. Előadásai, tanszéki rendezvényeken

folytatott beszélgetések mind azt sugallták, hogy értelmiségünk tagjaként ennek a nemzetnek munkánkcal legyünk szolgálói.

Az 1956-os, szabadságharcba torkoló forradalomnak valamilyen formában mindannyian részesei voltunk. A forradalom eseményeit könyvtárnyi irodalom örökítette

meg, közötté a jászberényit is, ahol én is voltam. (Járomi József: Vihar a város felett. Jászberény. 1995.) Életem meghatározó része lett a forradalom és az azt követő másfél évi börtön. Sok tapasztalatot adó életiskola volt felismerhetni az élet valóban fontos feltételeit, látni és magamon érezni a volt ÁVH-s nyomozók és fogdaőrök (nem a börtönőrök!) elképesztő szadizmusát, mindennapos fizikai és lelki terrorját, a kiszolgáltatottak megalázását. De voltak mások is. Közülük is kiemelkedik az engem is elítélt népbíró, aki – meggyőződésem szerint – azért vállalta a népbíró gyűlölt szerepét, hogy embereket mentsen. Itt is le kell írni nevét: Boros János.

A börtönből szabadulva néhány évig gyárakban, építkezéseken se-

gédmunkáskodtam. 1963-ban, László Gyula akciójaként, kegyelmet kaptam; befejezhettem az egyetemet, doktorálhattam, és 1966. január 1-jén kineveztek a Magyar Nemzeti Múzeumba segédmuzeológusnak. 1972-ben lettem kandidátus.

A magyar nemzet múzeuma számomra minden volt: hivatás, munka, kedvtelés. 1966–1991 között az Éremtárban (1975-től osztályvezetőként), 1991-től nyugdíjig a Főigazgatóságon (helyettesként, 1993-tól főigazgatóként) végeztem tudományos és gyűjteményi munkát, rendeztem kiállításokat, tartottam előadásokat, mint címzetes egyetemi docens a középkori pénztörténetet adtam elő az ELTE-n, a szegedi egyetemen; majd a Pázmány Kat. Egyetemen a doktori iskola tagjaként. Mindez azonban valahol csak eszköz volt a „nagy cél”-ért: tenni, ami tehető a magyar művelődésért, a magyarságért. Több kutatóval szemben nagyon fontosnak vélem a közművelési munkát. Fontos a tudományos kutatás is, sok évi munkám talán jelentős eredményének tekinthetem Szent István pénzverése ismereteinek gazdagítását, írásaimat az Árpád-kori gazdaságtörténet körében, de a tudományos eredményeket – írásban és előadásban – lazább megfogalmazásban is át kell adni és egy-egy témát – tudományos igénnyel – kiállításon bemutatni. Több mint hatszáz publikációm (köztük néhány

monográfia) igen nagy része ismeretterjesztő és publicisztikai cikk. A kiállítások pedig éppen most szükségesek, amikor egy fél évszázados történelemhamisítás után a történelem hitelét a korok igazat mutató, mondó tárgyaival lehet visszaadni, külföldön pedig bemutatni a magyarság európai értékeit. Mindezekre 1979 után az UNESCO-hoz tartozó Numizmatikai Bizottság alelnökeként (1991-ig) lehetőségem volt.

A Magyar Nemzeti Múzeum nem „egy múzeuma” az országnak, hanem „a” nemzeti gyűjtemény, történelmünk ereklyetára. Ez különösen kitűnt, amikor a Szent Korona – méltó körülmények között – ott tartózkodott. Úgy vélem, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumnak spirituálisan össze kell fognia a magyar múzeumokat. Ennek meghatározó példáját éltem meg egy erdélyi előadókörutam alkalmával, amikor az előadásomat szervező múzeum igazgatója a résztvevők előtt mint „főnökét” köszöntött, mondván, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum minden magyar múzeumnak anyaintézménye.

A hetven év lassan az alkotómunka végét hozza el. Úgy érzem, megtettem, ami tőlem tellett. Értékelni – ha értékelendőnek vélnek valamit – majd az utókor fog.

Kroó Norbert

fizikus (Budapest, 1934. szeptember 19.)

Generációmnak megadatot, hogy a nemzet szempontjából sorsdöntő események sorát élhette át, illetve lehetett aktív formálója. Gyermekként éltem át a második világháborút, egyetemi hallgatóként 1956 történéseit, már fiatal kutatóként is részt vehettem a formálódó egységes Európa tudományos életében és később a rendszerváltás körüli hazai és európai – elsősorban tudományos és tudománypolitikai – folyamatokban. Felemelő érzés, hogy európai uniós csatlakozásunk előtti időszakban a közös tudományos jövő alakításának aktív résztvevője lehettem és lehetek ma is.

Reálérdeklődésem gyermekkoromba nyúlik vissza. Első elemista koromban kaptam ajándékba első karórát, és első dolgom az volt, hogy szétszedtem, majd összeraktam. Csak a hajszálrugóval volt baj, melyet elszakítottam, és így az óra – természetesen – nem működött tovább. A fizika felé egy sikeres középiskolai tanulmányi verseny orientált, és a hirtelen feltámadt vonzalom maradandónak bizonyult. Ha ma kellene pályát választanom, újra fizikus lennék, témáimat azonban valószínűleg a biológiához közeli területekről választanám; de mindeképpen megmaradnék kísérletező kutatónak.

Kutatói tevékenységemet a Központi Fizikai Kutatóintézetben kezdtem 1957-ben, diplomamunkám elkészítése kapcsán, majd 1958-tól kutatóként. Főállásban napra pontosan negyven évet töltöttem ebben a kiváló kutatóközpontban. Szilárdtestfizikával kezdtem, majd neutronfizikával folytattam, ezen belül az időközben felépült kutatóreaktornál neutronszórással vizsgáltam szilárdtesteket és folyadékokat. Ezután a lézerek és alkalmazásuk felé irányított az élet, de megpróbáltam szilárdtestfizikai ismereteimet fejleszteni, ami lehetővé tette a két terület kombinációjával való foglalkozást, ezen belül szilárdtestek és felületük lézerek segítségével történő vizsgálatát. Ebből nőtt ki új témám a nanorendszerek tanulmányozása egy speciális, úgynevezett alagút mikroszkóp és lézerek kombinációjának alkalmazásával.

Viszonylag korán bekapcsolódtam a nemzetközi tudományos életbe. 1963–64-ben ösztöndíjjal Svédországban, 1968–71-ben a dubnai Egyesített Atomkutató Intézetben dolgoztam. Néhány hetes külföldi tartózkodásra azonban gyakorlatilag minden évben volt lehetőségem, amely idő természetesen aktív kutatómunkával telt el. Hadd emeljem ki a németországi Humboldt-díj által teremtett lehetőséget, ennek eredményeképpen összesen mintegy egy évet töltöttem egy-két hónapos részletekben egy lézerkutatással foglalkozó Max Planck-intézetben. Ezen időszaktól kezdve rendszeres meghívott előadója voltam nemzetközi konferenciáknak is. Számos ilyen nemzetközi konferencia szervezését magam is irányítottam.

A hazai és nemzetközi tudományos közélet is hamar megérintett. Az Eötvös Loránd Fizikai Társulatban több funkciót, ezek között főtitkári és elnöki posztot is betöltöttem. A hetvenes évek elejétől különböző formában képviseltem a hazai fizikát az Európai Fizikai Társulatban, melynek végül a kilencvenes években elnöke is lehettem. De munkát találtam az Európai Unió különböző tudományos szervezeteiben, az Európai Tudományos Alapítványban, valamint az Európai Tudományos Akadémiában is. Jó lehetőséget jelent az Európai Unió Tudományos Tanácsában betöltött tagság, az intézmény tudományos stratégiai kérdésekben lát el tanácsadói szerepet.

Az élet úgy hozta, hogy sokat kellett és kell még ma is utaznom. Sajnos egyre ritkábban jut időm arra, hogy külföldi útjaimon, mint ahogy azt korábban gyakran megtettem, végiglátogassam a nevezetes múzeumokat, meghallgassak egy koncertet vagy operaelőadást, netán végigsétáljak egy áruházban, vagy szemügyre vegyem a nevezetes épületeket, természeti szépségeket.

Különös kitüntetésnek érzem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként, főtitkárként már ötödik éve irányíthatom az Akadémia kutatóhálózatát, amely az ország legerősebb kutatási szervezete. Összefogással sikerült ezt a hálózatot stabilizálni, majd elindítani a fejlődés útján, igazodva a tudománnyal szembeni változó elvárásokhoz és ezen belül az európai normákhoz.

Munkám során soha nem törekedtem pozíciókra, a felkéréseknek azonban minden olyan alkalommal eleget tettem, amikor úgy éreztem, hogy a feladatot el tudom látni, és ezt megpróbáltam mindig legjobb tudásom szerint elvégezni. Ezért néha a racionálisnál nagyobb teher nehezedett rám, amit igyekeztem jókedvvel elviselni.

Sokakkal együtt úgy gondolom, hogy az alkotó ember életében két fő szakaszt lehet megkülönböztetni. Az első a gyűjtögetés szakasza, míg a másodikban a felhalmozott kincsek osztogatása a fő cél. Anyagi javakat soha nem gyűjtöttem, így azokat osztogatni sem tudtam.

Szellemi javakat azonban, úgy érzem, sikerült gyűjtenem, és életem második – remélem a társadalom érdekében még jó ideig hasznos – szakaszában ezeket osztogatom a Magyar Tudományos Akadémián, a hazai tudományos közéletben és tudománypolitikában, az európai tudományos fórumokon és mindenütt, ahol erre szükség van és lehetőséget kapok.

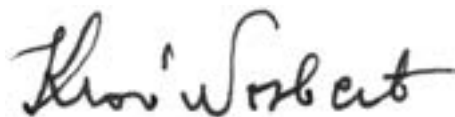
Amit eddigi életemben tettem, ahhoz az erkölcsi útravalót szüleimtől és tanáraimtól kaptam. A szakmai háttér az iskola és saját kemény munkám adta. Mindez azonban csak nyugodt családi háttér mellett volt lehetséges, amit ugyancsak egész életemben magaménak mondhattam.

Igen sok örömet jelent számomra fiam és leányom, családjuk és különösen öt unokám. Érdeklődéssel figyelem fejlődésüket, „baráti” viszonyban vagyok velük és felelőség nélkül szerethetem őket. Ahányan vannak, annyifélek és mindegyikükben más-más kincseket tudok felfedezni.

Szerencsésnek mondhatom magam azért is, mert hobbim is a tudomány, de örömet ad számomra a zene, elsősorban a klasszikus zene is. Kevés szabad időmben a ház körül adódó barkácsmunkát, esetleges javításokat is szívesen elvégzem.

Gyermekkoromban egy hetvenéves embert igen öregnek éreztem, most magamat nem érzem ilyennek. Talán még sohasem dolgoztam annyit, mint

manapság. Sok mindennel foglalkozom, és a munka nem fáraszt, csak az eredménytelenség. Szeretnék még jó ideig a társadalomnak egészségesen fáradhatatlan, a hazai és európai közösségért a tudomány területén hasznos munkása lenni, továbbá élvezni a meleg családi közösség örömeit.

Batári Ferenc

művészettörténész, muzeológus (Budapest, 1934. szeptember 24.)

Kispolgári családban születtem. A Budapesti I. Kerületi Petőfi Sándor Gimnázium tanulójaként 1953-ban érettségiztem. Az ELTE Bölcsészkarán művészettörténetet hallgattam, 1958-ban szereztem itt muzeológusi diplomát. Szakmai működésem az Iparművészeti Múzeumhoz kapcsolódik, gyakornoki évemet is beleértve, folyamatosan annak állományába tartozom. 1970-ben

neveztek ki a bútorosztály vezetőjének. 1973-ban múzeumátszervezés keretében a textilosztály vezetését bízta rám. 1978-ban ismétlen a bútorosztály élére helyeztek, és jelenleg is ezt a tisztséget töltöm be.

Muzeológiai munka. A múzeumi munka alapvető része a gyűjteménygyarapítás. Osztályvezetői működésem alatt a bútorgyűjtemény megközelítően másfél ezer tárggyal gyarapodott, ami a teljes anyag harmadát teszi ki.

Múzeumi munkámban a gyűjtemény raktározása okozta a legtöbb problémát. A XIX. században épült múzeumokba általában nem terveztek raktárhelyiségeket. A nagymértékben

gyarapodó műtárgyanyag tárolását csak a kiállítási terület kárára lehetett megoldani. Kinevezésem utáni első feladatom tanulmányi raktárak kialakítása volt, mely részben pótolta a kiállításokat külső kutatók részére. 1995-ben korábbi öt raktárhelyiségből alakítottunk ki két, mobil polcos rendszerű tanulmányi raktárt, amelyekben nemcsak

intézményünk legkorábbi, hanem Európában egyik legmodernebb múzeumi bútorraktárát rendezhettem be.

Feladataim közé tartozott az asztalos és a ma már sajnos nem működő kárpitos restaurátor műhely és különböző külső restaurálási munkák vezetése.

1973-ban, amikor a textilosztályra kerültem, ott a már hosszabb ideje kinevezett vezető nélkül álló részlegben a hiányos szakemberellátás szervezését és a gyűjtemény műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelő átcsoportosítását végeztem.

A kiállításrendezés munkaköröm egyik legkedveltebb területe volt,

ahol didaktikai célok mellett téralkotó művészi hajlamaim is kiélhettem. Első önálló kiállításom a pápai Esterházy-várkastély enteriőr-kiállítása volt. A nagytétényi kastély szakaszos helyreállítása függvényében 1966-ban rendeztem az *Európai bútorok a XV–XVII. században* című állandó kiállítást, a következő évben forgatókönyvem alapján készült a *Magyar bútorművészet a XIX. században* című kiállítás, mindkettő a kastély bezárásáig (1978) látogatható volt. Még 1966-ban rendeztem a Siklói Vármúzeum *XVII–XIX. századi bútorok* című állandó kiállítását, 1971-ben szerveztem és rendeztem az Angliában vándorló *Hungarian Museums* kiállítás Kingston Upon Hull-i bemutatóját; a Soproni Liszt Ferenc Múzeumban a *XV–XVII. századi puszpáng figurák* című kiállítást, az ercsi Eötvös József Emlékmúzeumot. 1972-ben az Iparművészeti Múzeum alapításának 100. évfordulójakor a jubileumi kiállítások szervezésére kaptam megbízást. Magam rendeztem az állandó kiállításnak szánt *Európai iparművészet remekei* és az időszakos *100 éves az Iparművészeti Múzeum* című kiállítást, megírtam múzeumunk első összefoglaló történetét, amely az előbbi kiállítás katalógusában jelent meg.

A múzeum alapító okirata szellemében az élő iparművészettel való kapcsolataink elmélyítésére javasoltam a modern magyar iparművészeti kiállítás rendezését, melynek társrendezője voltam. Ez a kiállítás indította el a népszerűvé lett kortárs iparművészek kiállításainak sorát. 1974-ben rendeztem a bécsi Collegium Hungaricumban a *Hundert Jahre Budapest-er Museum für Kunstgewerbe* című kiállítást, a keszthelyi Helikon Kastélymúzeum ma is álló kastély enteriőr kiállítását, a Budapesti Örmény Múze-

umot. Sikeres volt az 1900. évi párizsi világkiállítás 75. évfordulójakor az ott vásárolt kiemelkedő anyagot bemutató kiállításom. 1989-ben a technikatörténeti kiállítás önálló, fa-bútor részét rendeztem.

A Radocsay Dénes főigazgató által beindított, leendő állandó kiállításunk előtanulmányának tekintett stílustörténeti sorozat keretében a *Klasszicizmustól a biedermeierig* (1990, Tompos Lilla segítségével) és a *Historizmus és eklektika* (1992, Vadászi Erzsébet segítségével) című kiállítások rendezője voltam.

Múzeumunk millenniumi rendezvénye, a nagytétényi kastély *Bútorművészet a gótikától a biedermeierig* című kiállítás Vadászi Erzsébettel együtt rendezett munkám.

A budavári volt Sándor-palota történelmi teremsora berendezésének rekonstrukciójára kaptam megbízást 2001-ben, 2002 áprilisában készült el.

Számos hazai szőnyegkiállítás mellett Grazban (1974), Prágában (1986), Londonban (1996) rendeztem gyűjteményünk anyagából önálló kiállítást.

Itt, csak a megítélésem szerinti legjelentősebb bemutatókról tettem említést.

Kutatómunka. Már gyakornoki évemben bekapcsolódtam a bútorosztály regionális kutatómunkájába:

Győr és Veszprém asztalosművességének történetével foglalkoztam, ezzel kapcsolatban jelentek meg első publikációim. Elkezdttem egyes gyűjteménycsoportok kutatását, feldolgoztam és publikáltam a gótikus német és németalföldi, a késő reneszánsz magyar ládáinkat, égeri reliefintarziás tárgyakat, a spanyol, a brit bútorgyűjteményt, az 1900-as párizsi világkiállításán vásárolt különböző iparművészeti tárgyakat.

A magyar enteriőrök története témakörrel kapcsolatban kezdtem foglalkozni keleti szőnyegekkel, ugyanis a régi magyar otthonok talán legjellegzetesebb díszje volt az oszmán-török és a perzsaszőnyeg. Legjelentősebb eredményem e témakörben Múzeumunk beindított szakkatalógus sorozatának első kötete, a magyar és angol nyelven 1994-ben kiadott *Oszmán-török szőnyegek* című munkám.

Bútor- és keleti szőnyeg történeti kutatással kapcsolatban általában egy-egy hónapos időtartamú ösztöndíjas, illetve államközi egyezményes keretek között tanulmányútjaim voltak az alábbi országokban: Anglia, Egyiptom, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Törökország. Önköltséges tanulmányokat az alábbi országokban folytattam: Anglia, Ausztria, Franciaország, a volt Csehszlovákia, Irán, Németország, Spanyolország, a volt Szovjetunió, Románia, Törökország, USA.

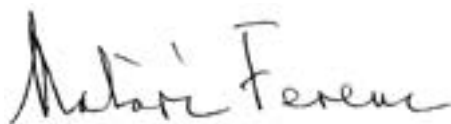
Konferenciákon az alábbi külföldi városokban tartottam előadásokat: Ankara, Bécs, Baku, Isztambul, Philadelphia, Szentpétervár, Teherán.

Meghívott előadóként az isztanbuli Sinan Mimar Egyetemen és az Izmiri Egyetemen tartottam előadásokat, illetve szemináriumot.

Mintegy 170 különböző tudományos, illetve ismeretterjesztő munkám jelent meg, ezekből 30 külföldön.

Országos Múzeumi Tanács; Bard Graduate Center for Studies in the Decorative Arts, New York, N.Y.; Aris, Ankara (Atatürk Akad. Szőnyegtört. folyóirat); Ghereh, Torino (nemzetközi szőnyegtört. folyóirat) kiadói és tanácsadói testületének vagyok tagja.

Kitüntetéseim: Pasteiner-emlékérem (1977); Nívódíj (1987); Móra Ferenc-díj (2001); Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkereszt (2002).

B. Foky István

költő, prózaíró (Bezdán, Jugoszlávia, 1934. szeptember 26.)

Legyen ez egy Laza Önfirka, így nagybetűsen, mert megérdemli, hiszen az életre eszmélés első tapasztalatait éppen rajta, a baranyai Szamárszurdok szőlősenek üresen hagyott részén, őszirózsák társaságában tapasztaltam meg, hogy anyanyelvem tizenhatodik hangzója nálunk kincset jelenthet. A kopasz hegy lejtőjének középzárt visszhangja motoz most is bennem, óanyám kedves meséit visszhangozva.

Én vagyok a „bezdáni ember”! És ebben benne minden, amit esetleg magántörténelemnek lehetne nevezni. Benne a pákász Fokiak kései fokmelléki odaszületettsége, hogy könnyűszerrel tudhatták a vizet lépni száraz lábbal, és hogy mindig arccal napkeltének tették el magukat holnapra. És volt egy hajóskapitány nagyapám,

aki idejekorán megtanított rá, hogy az ember mindig jókor keljen az ágyból, ha valami érdemlegeset szeretne aznap csinálni, mert a jó munkához idő kell, az idő pedig véges valami, akárha az út, amit bejárni jelöltetett számunkra. A hetvenedik kilométerkőnél könnyű lehet az összegzésem: világéletemben konyhaember voltam, bármerre is vetett az élet, és a konyhák hangulata-biztonsága volt örök menhelyem. A vándorlásaim alatt pedig voltam a nép napszámosa, Gárdonyi nyomdokai mutattak ebben példát, valamint hogy az Újvidéki Rádió mindeneként tagja lehettem egy aranycsapatnak, amely a Délvidéken csodákat művelt, s olyan minőséges generációkat cseperedtetett fel, melyekből még mindig építkezhet a vajdasági újságírás, illetve az irodalom s egyéb művészeti ágazatok. Ennyi. Nem sok, de ha belegondolok, akkor nem is kevés. Érzésem szerint érték és tartás volt mindabban, amit teremtettünk.

Az idők folyamán valamicskét eljutottam annak felismeréséhez, hogy az embert az önismeret teszi azzá, ami; hiánya adhat alkalmat arra, hogy mások határozzák meg mibenlétünket és arculatunkat.

Egy másik fontos tényező, hogy az ember tanuljon meg látni, hallani és egyénileg érzékelni. Nem kis teljesítmény érzékszerveink igazi rendeltetésének helyes használata, az ösztöneink sugallata nyomán középúton haladni. Útravalóm, bezdáni születettségemnél fogva, csupán egyetlen hagyatékom volt: két pont között a legrövidebb út az egyenes! Ilyen egyszerű a vízenjárók filozófiája. A vargabetűs utakat kerülendő, az egyenesség és a tartás Herceg János-i pártütő angyság tette, hogy sokszor bizony az egész világ ellenében konokul és határozottan kitartottam a fajtámra jellemző tulajdonság gyakorlásában. Sosem a járt út volt az igazi, én mindig másképpen csináltam, mint a többiek és sajnos, de volt ebben valami mélyszomorú magányosságra való kárhoztatottságom.

Valakivel ezt a „poklok poklán” érzületet mindig meg kellett beszélnem. Ezért lett egyetlen igazi útitársam az életben a papír és a ceruza.

Tizenkét könyvet írtam. És jó lenne még kettőt megcsinálni: a Visszavadtítás és a Tekija címűeket. Az utóbbi egy trilógia harmadik része lenne, az előbbi viszont második, választott szülőhelyem, a Kis-Palics környéki szállásterület regénye, ahol az általam is belakott Sömlők ellen-szabadkai reflexiói ködlenek fel laza kontúrokban. Egy kancsal festmény esetleges kiigazítására vállalkoztam, ha úgy tetszik. Csupán ezért tetszik még élnem, arccal mindig napkeltének fordultan virrasztva magam fölött, mert onnan rendszerint harmatzöldben érkezik hozzánk az örök Vándor!

Hamburger Klára

zenetörténész (Budapest, 1934. szeptember 29.)

A megtisztelő felkérésnek eleget téve mindenekelőtt azt kell elmondanom, hogy mélységesen szégyellem magam. Szégyellem magam a németek által elgázósított és a magyar nyilasok által Pesten a Dunába lőtt, falhoz csapott 85 000 magyar – és a milliónál is több meggyilkolt európai – zsidó gyerek

emléke előtt, amiért nekem szerencsém volt, és még mindig itt vagyok. Kilenc és fél éves voltam, amikor a németek megszállták Magyarországot. Budapest szívében laktam, így megúsztam az Auschwitzba deportálást, és a sárga csillaggal megbélyegzett, zsúfolt házban, szeptember végén, megérhettem a tizedik születésnapomat. A nyilasuralom alatt a Dunába lövetéstől csak hajszál választott el: az Oktogonon (akkor: Mussolini tér) bujkáltunk a szüleimmel, két bátor hölgnél. Karácsonykor – egy feljelentés nyomán, számos ember Dunába lövése után – beállított egy fegyveres nyilas (az én csengőfrászmom innen ered!), aki visszadobta hamis papírjainkat. Szüleimmel én is kabátban, sapkában álltam már, hogy a két saroknyira levő Andrassy út 60.-ba (a mai Terror Házába) kisérijen. Szerencsénk volt: közeli vesztét érezve ezúttal meggondolta magát, s az ostrom alatt bújtatóink lakásában bujkált. Ez alatt a háromnegyed év alatt – amelynek megaláztatásai és rettegései egész további életemet meghatározták – agyonfélétt kislányból egyszeriben felnőtté

váltam, máig a legrészletesebben emlékszem mindenre.

Kiűzetésünkig egymást is nagyon szerető szülők szép és meleg otthonában gyerekedtem. Édesapám, Dr. H. István, a Park Szanatórium műtősebész főorvosa volt. Szüleim roppant puritánul éltek, így is neveltek. Nekik köszönhetem, hogy

születésemtől tanultam idegen nyelveket (beszélni német gondozónőmtől, ötéves koromtól már franciátanár is járt hozzám), és erre a háború után, súlyos anyagi gondjaik ellenére is áldoztak. (Némettudásomat ápoltam, franciául és angolul tanultam. E nyelveken beszélek, olvasok, írok. Sajnálom, hogy az iskolai oroszból úgyszólván semmi sem maradt meg. Olaszul zeneakadémistaként kezdtem tanulni, valamennyire beszélek, olvasok.) Második elemista koromtól tanultam zongorázni, nagyon jó tanártól.

Mindhárman túléltek az üldöztetést, a háborút, de apám elvesztette egzisztenciáját. Kórházi osztályt, amire a diszkriminációs törvények miatt mindig hiába vágyott, az új urak sem adtak. 1945 nyarán – az elviselt meghurcoltatások következményeképpen – súlyos infarktust kapott. Később sem hagyták operálni, csak rendelőintézeti ambulanciákon dolgozhatott. Amikor Sztálin megindította a „zsidó orvosok” kirakatperét, hullámai Magyarországot is elérték. Következtükben az újabb infarktus – 1952 decemberében, Sztálin halála előtt néhány hó-

nappal – elvitte. 59 éves volt, anyám 41, én 18, érettségi előtt álltam.

A Budapesti Zenei Gimnáziumban érettségiztem, zongora főszakot a Konzervatóriumban végeztem. Két félévből vizsgáztam az ELTE franciamagyar szakán, majd – másodszori kísérletre – 1954-ben felvettek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zenetudományi szakára. Életem nagy adománya ez az öt év: csodálatos, zseniális tanárok tanítottak. Közben, a forradalom után, férjhez mentem. Kertész Iván operaszerkesztő-kritikussal megismerkedésünk 50., házasságunk 47. évében járunk. Diplomamunkámmal – kislányom, Márta születése miatt – két évet késtem. Már ennek tárgya is Liszt Ferenc volt, azóta is az ő élete és művészete maradt tudományos munkám fókuszában. Róla írott monográfiám (Budapest, 1966) minden újabb verziója (1973: németül, 1980: magyarul, 1987: németül és angolul) bővített és javított változat volt. Műveiről részletesebb elemzéseket *Liszt-kalauz* (1987) című könyvemben publikáltam. 1981-ben lettem a zenetudományok kandidátusa, 1982-ben bölcsészdoktor, 2003-ban pedig (két, Liszt családi leveleit tartalmazó kötet és számos tanulmány elismeréseképpen) az MTA doktora. Tudományos munkámat aktív koromban csak szabad időmben végezhettem: néhány évet könyvtárosként, az MTA könyvtárában, illetve az Országos Széchényi Könyvtár Zene-műtárában töltöttem. 24 évig voltam a Gondolat Könyvkiadó irodalmi és művészeti szerkesztőségének felelős szerkesztője. Megszenvedtem a kötelező ön- és sokszoros cenzúrát, a főnökség inkorrekttségét. Sohasem tartoztam a kegyeltek közé. 1989 őszén,

55. évemet épp hogy betöltve, akaratom ellenére, nevetséges javadalma-zással, nyugdíjaztak. Édesanyám még örülhetett a rendszerváltásnak: 1991-ben halt meg.

A Liszt Ferenc Társaságnak 1992 óta főtitkára vagyok; próbálok életben tartani ezt a száztíz éves non-profit civil egyesületet mint egy kis szigetet, ahol, európai értelemben vett polgári stílusban, kulturális értékeket, Liszt szelleméhez méltó, humánus, toleráns eszméket őrzünk és ápolunk, pusztá szerelemből. Félek, már nem sokáig. Elsüllyed a klasszikus zene iránti érdektelenség okán. Attól tartok, ma, itt, az agresszivitás és arrogancia, a brutalitás, az olcsó, primitív szórakoztatóipari termékeket kultúrájának minősítő korunkban sokak számára már nem érték, amit én annak tartok: a tisztesség, az emberiség, a mások iránti tapintat és türelem, a magasrendű kultúra, a környezet, a természet tisztelete, féltő szeretete.

Azzal szeretném befejezni, ami pozitívum az életemben. A családom: a férjem, a lányom, a férje, 1999-ben született Juli unokám, a barátaink. A (művészi) zene, az irodalom, a társ-művészetek, a természet, a szép helyek (itthon mindenekelőtt a Főváros és a Balaton északi partja), az utazás. Érdeklődésem erősen behatárolt: jártam már Izraelben, Észak-Amerikában, de Európa-centrikus, mindenekelőtt Itália-rajongó vagyok. Nincs se telkünk, se nyaralónk, de Európában alig van ország, ahová ne látogattam volna el. Ami nagy szó, ha meggondolom, mely korban, hol éltem én e földön.

Hunyady Zoltán

Szeptemberben tölti be hetvenedik életévét:

1. **LAPSIN, Mihail** Ivanovics orosz politikus (Szetovka, Altáji terület)
2. **SOMFAI Attila** geológusmérnök (Törökszentmiklós)
4. **ÉRCZI István** vegyészmérnök (Alag)
HERZ, Juraj szlovák rendező (Késmárk)
URBÁN Lajos közlekedésmérnök (Budapest)
7. **BITÓ László** író, fiziológus (Budapest)
CARDONA, Manuel amerikai fizikus (Barcelona, Spanyolország)
8. **MAXWELL DAVIES, Peter, Sir** brit zeneszerző (Manchester)
10. **KANYÓ Ferenc** történész, levéltáros, tanár (Kecel)
12. **GIAMPICCOLI, Franco** olasz lelkész (Milánó)
ZIAJA György gépészmérnök (Budapest)
13. **VAJÓ Péter** tanár (Karcag)
ZAPASIEWICZ, Zbigniew Jan lengyel színész (Varsó)
14. **GÁTI Károly** politológus (Budapest)
ROMVÁRY Ferenc művészettörténész, muzeológus, művészeti író (Esztergom)
SZEDERKÉNYI Tibor geológus (Nagybaracska)
15. **CSIN Jung-csien** kínai diplomata
16. **TŐRÖS Róbert** fizikus (Nyíregyháza)
18. **KLUGER, Richard** amerikai újságíró, író (Paterson, New Jersey)
MÁRTON Péter geofizikus (Budapest)
STOLTE, Dieter német televíziós vezető (Köln)
19. **BERKES György** bíró (Újpest)
20. **LOREN, Sophia** olasz filmszínész (Róma)
21. **COHEN, Leonard** kanadai költő, regényíró, énekes, gitáros, zeneszerző (Montréal)
SUTARSKI Konrád gépészmérnök, költő, műfordító, politikus (Poznań, Lengyelország)
THOULESS, David James brit fizikus (Bearsden, Skócia)
22. **LUKÁTS Béla** gyógyszerész (Székesfehérvár)
MOLNÁR Imre jogász (Tataháza)
23. **ENQUIST, Per Olov** svéd regényíró, drámaíró (Hjoggböle, Västerbotten)
RODE, Franc szlovén egyházi vezető (Ljubljana)
24. **SZARVAS Zoltán** orvos, szülész-nőgyógyász (Felsőgalla)
26. **SÁMSONDI KISS György** építész (Zilah, Románia)
27. **LOSONCI András** orvos, belgyógyász, gerontológus (Budapest)
28. **BARDOT, Brigitte** francia színész (Párizs)
SINKA Károly színész, rendező, színgazgató (Bukarest, Románia)
29. **CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály** pszichológus (Fiume, Olaszország – ma Horvátország)
- ILIA Mihály** irodalomtörténész (Tápé)
30. **KUBIAK, Hieronim** lengyel szociológus (Łódź)

Krupa András

néprajzkutató (Csanádalberti, 1934. október 1.)

A Dél-Alföld egyik legtermékenyebb táján, Csanád megye nagylaki járásában található Csanádalberti nagyközség. Lakossága: ezeröttszáz, határa háromezer holdas, felülete sík, három halma van. Ezeket az adatokat az írás, olvasás, egyszerű mellet (a hittant ócseh biblikus nyelven) szó szerint besulykolta az első-második osztatlan osztályban szülőfalum magyar tannyelvű evangélikus elemi iskolájában a jószívű, ám ridegen szigorú tanítónk, bár talán többször kereste fel a kocsmát, mint a tantermünket (bocsánat az emléke előtti szentségtörésért).

Tanulóéveim visszatükrözik a XX. században eltöltött majd hét évtizednyi életemben oly nagy szerepet játszó társadalmi-történelmi s velük együtt iskolapolitikai szeszélyes peripetiákat. A második világháborús harcok még valahol a Bug és a Szeret környékén folytak, amikor 1944 kora tavaszán hirtelen befejezték a tanítást. Majd csak decemberben, a front után kezdődött újra – tanítók híján helyi gimnazista, tanítóképzős tanulók által. Ezt a negyedik osztályt szlovák nyelven végeztem, mert a szlovák többségű helység hangadói, talán az áttelepülés előhírnökeként, illetve ahogy akkor a nemzetiségi, anyanyelvi egyenlőséget elképzelték, így követelték meg. A tanítóhiány miatt ambrózfalvi tanyánkról ide, majd ismét szülőfalumba, aztán a szomszédos Pitvarosra jártam, míg a nyolcadik osztályt Tótkomlóson, a volt polgáriban fejeztem be az országosan első általános iskolai végzettségű tanulók egyikeként (erről névre szóló nyomtatott emléklapot is kaptunk).

A szegedi egykori piarista gimnáziumba jelentkeztem, a Klauzálba vettek fel (ma Radnóti gimnázium), de a kollégiumi túltelítettség miatt a tankerületi felügyelőség, mint Csanád megyeieket, tizenötünket háromnapos itt-tanulás után felültetett a kofahajóra, s beiskolázott a csongrádi Batsányi gimnáziumba. E szép kisvárosban dicséretesen leérettségiztem. A Szegedi Tudományegyetem magyar szakára vettek fel, de itt sem ment minden simán, mert másodévesként kötelező választottként a történelmet kellett felvenni második szakként.

Az egyetemen kerültem közel a néprajzhoz. Elsőévesként összefüggő nyelvjárási szöveg gyűjtése címén a falumban maradt maroknyi szlováktól tizennégy népmesét s a szlovákiai Negyedről ide kitelepített magyaroktól – miután a középkor óta híres káposztások voltak – a káposztatermesztés folyamatát és népi szakszókincsét gyűjtöttem (később két tanulmányom született belőle). Szeged minden tudósától, Péter Lászlótól folklórt hallgattam, az egyetemi doktori vizsgát néprajzból Bálint Sándor professzor előtt tettem le.

A két etnikum falumbeli kényszer szülte együttélése, viszonylag gyors integrálódása (szinte mindegyik házasságkötés vegyes) arra készítetett, hogy mind a szlovák, mind a magyar dél-alföldi népi hagyományokat igyekezzem megmen-

teni. Mindenekelőtt az itteni szlovákok (később az ország többi szóránya) még élő folklóráját gyűjtöttem. Nemcsak származásom okán, hanem azért is, mert az úgynevezett magyar–csehszlovák lakosságcsere nyomán megfogyatkozott hazai szlovákok a XX. század második felétől rohamosan kezdték elveszteni anyanyelvüket, s féltő volt, hogy az életmód, az életvitel (gyakran igencsak gyors) változásával hasonló sorsra jut az anyanyelvi tudást megkövetelő népi szóbeliségük is. Feladatombnak tekintetem tehát a kalendáris, családi szokásaik, hiedelemviláguk, népmeséik, közmondásaik, humoros történeteik, gyermekjátékaik, mondókáik s a népdalkincsük összegyűjtését, közreadását. Mindezt tartalmazó könyveim, tanulmányaim, kandidátusi értekezésem több évtizedes kutatómunkám tanúságtevői (címük megtalálható például a *Ki kicsodában*). Hasonlóképpen gyűjtöttem a Békés megyei magyarok hiedelemmondáit, igaz történeteit és folklórájuk más műfajait. Ez tette lehetővé, hogy összehasonlító módon mutassam ki a szoros együttélés–egymás mellett élés következményeként az átadás–átvétel, az interetnikus kapcsolatok sajátosságait, melyekkel mind a két etnikum nyert, gazdagodott. Nyugodtan írhatom: kölcsönhatásuk elválaszthatatlan és egymásra utalt.

Ezért vállaltam öt alkalommal a Magyar Néprajzi Társaságnak Európában egyedülálló békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciája szervezését, melynek ösztönzője s aktív közreműködője Ortutay Gyula és Ballassa Iván volt, s melyen több mint húsz országbeli nemzetiségkutató vett részt. Eredetileg vándorkonferenciaként végigjárta volna a szomszéd országokat, korunkra jellemző, hogy a mai napig Békéscsaba ad otthont neki. Emiatt is társ-szerkesztettem a konferencia anyagát, az anyanyelvű néprajzi köteteket, s adtam elő a szegedi, békéscsabai egyetemen, illetve főiskolán a magyarországi szlovákok néprajzát.

Feleségem nyugdíjas tanárnő, a fiam is tanár, lányom elvégezte az agrár-egyetemet, valamint pszicho-pedagógiai diplomát szerzett. Neki köszönhetem három szép unokámat.

(Csongrádi szőlőmben az időjárás viszontagságok miatt kiszedtettem – a csemegeaszőlőn kívül – a kadarkatókéket, helyükre rózsákat ültettem. De az idén az aszály miatt a locsolás ellenére a rózsáim alig vagy nem virágoztak. Mintegy mementóként, hogy a jövőben a társadalom és a népközösség életét, kultúráját vizsgáló néprajzi kutatásnak alaposan előtérbe kell helyeznie a természeti jelenségek kemény, néha kegyetlen hatását mindannyiunkra. S nem csupán e tudomány művelőinek.)

Pató Róza

szobrász (Törökszentmiklós, 1934. október 2.)

Októberben születtem, mikor ritkán hallatszik a tücsök, de annál szomorúbb a hangja. Nem kellett én e világra, csak a természet jóvoltából maradtam meg élve. Úgy történt, hogy 1934. október 2-án Törökszentmiklóson délelőtt édesanyám az ebédhez készülve a kútból húzta fel a vizet, s valaki hirtelen hátulról befogta a szemét, és azt kiáltotta: „Na, ki vagyok?” Az egyik fiú-unokatestvére volt.

Ekkor történt a tragédia. Édesanyám ijedtében a hajtókart eleresztette, s a teli vödör víz visszazuhant a kútba, miközben a hajtókar édesanyámat úgy homlokon verte, hogy elájult. Persze az ebéd nem készült el.

Helyette mi történt?

Mire édesapám estére hazajött a munkából, én már ott nyöszörögtem hat hónaposan megszületve, egy kilogramm valahány dekával, egy hirtelen összeütött sublótfiókból készített ágyban. Apámnak annyi volt a megjegyzése: „Ez nem gyerek, ez is egy lány.” Szomorú kijelentés. Persze tudni kell azt, hogy Júlia nővérem már két éve megszületett, s így már ketten voltunk lányok a Pató családban.

Édesanyám 1936-ban gondolt egyet, s a család ruhaneműjét bepakkolta egy gyékényből font kosárba. El lehet képzelni, milyen gazdagok voltunk, hogy négyünknek az összes rongya elfért benne.

Este, mikor édesapám hazajött, anyám közölte férjével: „Sándor, Bu-

dapestre megyünk.” Apám feltétel nélkül elfogadott anyámtól mindent, és mindenbe beleegyezett, mivel imádta az ő okos Juliskáját. Halála utolsó percében is, 81 évesen „Juliskám” nevével helte ki lelkét.

Budapesten Zuglóban, egy főbérleti lakásban laktunk. Itt született meg 1940-ben Sándor nevű fiútestvérünk, a szülők büszkesége. Végre normális

család lettünk, mivel már volt, ki a család nevét tovább viszi.

A természet továbbra is szeretett engem, mert a szüleim sohasem törődtek azzal, hogy mit csinálok vagy mi akarok lenni. Legfeljebb időnként anyám jól elvert, ha ideges volt. Az élet keserves körülményei miatt. Nevelésként pedig annyit mondott: „Ha valami bajod lesz, vagy valami rosszat csinálsz, akkor agyonverlek.” A természet kegyeltjeként boldogan élhettem gyermekkoromat, amit szerettem, azt tehettem. Tizenhat éves koromban vitorlázórepülő voltam, többször ugrottam ejtőernyővel, s szabad időmben az orvosi egyetemre jártam Kiss Ferenc profhoz és Szentágothaihoz embert boncolni és rajzolni.

A Képzőművészeti Gimnáziumban Somogyi József szobrászművész növendéke lehettem. Szeretett, és én örökké úgy dolgoztam, hogy méltó legyek szeretetére.

A mesterségbeli tudást minden varázsával együtt megtanította: raj-

zolni, mintázni, szobrot önteni és kőbe faragni. Sok domborművet, portrét és figurát mintáztam a tanulmányokon kívül.

A Képzőművészeti Főiskola felvételi után szüleim otthonát elhagytam s diákszállóba mentem. Szüleimnek nem okoztam nagy bánatot, eggyel kevesebb gyermeket kellett eltartaniuk. Hiszen még otthon maradt nekik szeretett Sándor öcsém. Júlia, elsőszülött leányuk már engem megelőzőve elhagyta a családot.

Ő az Eötvös Loránd Tudományegyetem kutató-fizikus hallgatója volt. Ő is diákszállóban lakott. Kitűnően diplomázott.

Egyszóval kiléptem az életbe. Nem volt nagy megrázkódtatás. A nehéz kenyérkeresetbe már gimnazista koromban belekóstoltam. Minden nyári szünetben elmentem dolgozni. Voltam ruhaipari vállalatnál végvásznakat mérő munkás, kőművesek mellett nap-számos – hiszen háború után az országot kellett építeni. Végül a Fehérvári úti kőfaragótelepen minden voltam.

A Képzőművészeti Főiskolán hat évet tölthettem Pásztay Pál mester

mellett, s boldog diplomásként léphettem ki az igazi életbe. Éjjelenként gyakran havat lapátoltam vagy a Rákospuszta pályaudvaron vagonból szemet és hasábfákat raktam ki. Az ösztöndíjamat pótoltam keresetemmel; reggel aztán megfürödtem, s boldogan mentem az Epreskertbe mintázni.

A nagymesterek nyomába lépve én is részt vehettem a létért való küzdelemben.

A szakma szeretettel várt. Még abban az évben kaptam köztéri szoborra megbízást. A móri újonnan épült gimnázium elé terveztem, faragtam két méter húsz centis kőfigurát.

Ez így ment évről évre. Pihenésként esténként kisplasztikákat mintáztam. Neves tudósokról, művészekről portrékat, érmekeket készítettem (például 2001-ben 46 érmet ajándékoztam a Zeneművészeti Múzeumnak a világ legnagyobb zenészeiről készült anyagból).

A mai napig több köztéri emlékművet készítettem kőbe, bronzba. Országszerte fel vannak állítva. Az ország jelentős múzeumaiban vannak szobraim, köztük a Magyar Nemzeti Galériában is. Az idők folyamán több díjat is kaptam, az Ezüst Gerely fődíjra büszke vagyok. Sok egyéni kiállításom volt országszerte, Budapesten is a Múcsarnokban többek között. Hazai és nemzetközi kiállításokon is részt veszek. Pályázat útján több köztéri szoborra nyertem megbízást.

Két gyermek anyja lehetek, szeretettel nevelhettem Karolin lányomat és Gergő fiamat. Közben felépítettem egy házat úgyszólván a saját két kezemmel édesapámmal együtt.

A természet öregkoromban is dédelget. Körülöttem engem szerető emberek vannak. Kiállító művész lehetek, amit jötevőmnek, Szabó József

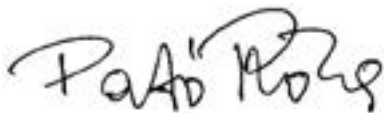
BARTÓK BÉLA

bronzöntő tulajdonosnak köszönhetek. Ösztöndíjasa vagyok, s minden születendő szobromat bronzba önteti, így pályázatokon is részt tudok venni.

Hatvannyolc évet megértem, s jött egy mecénás is, Megyeri Lajos tehetséges nyomdamester és -tulajdonos, Júlia nővérem Júlia leányának a férje. Minden szobromat megveszi. Elsőként a 2001-ben készült, pályázatra készített 45 centiméteres *Árpád* bronzszobromat.

Hattyúdalként Karolin leányom szült nekem egy firenzei polgár Cesare nevű kisfiúunokát. Remélem, Gergő fiam, ki hegedűművész, is megajándékoz legalább egy unokával, mielőtt meghalok.

Egyetlen jó barátom, Demény Dittel Lajos művészettörténész jóvoltából életem és pályám története írásos formát is öltetett.

Vörös László

irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő (Mélykút, 1934. október 14.)

Édesapám születésemkor önálló kovácmester volt, majd 1945-től a Ganz Vagon- és Gépgyárban, 1954-től nyugdíjazásáig a Bajai Állami Gazdaságban dolgozott a szakmájában. Édesanyám mindvégig háztartásbeli volt.

A könyvekkel nagyon korán megbarátkoztam, a meséskönyvek után negyedikés-ötödikes-hatodikos koromban a „ponyvakorszak” következett, valósággal faltam a cowboyregényeket és az idegenlégiós történeteket. Aztán hetedikos koromban jött a nagy fordulat, az Ady-élmény, és ez olyan elemi erejű volt, hogy egész életpályám további alakulását meghatározta. Ettől kezdve már tudatosan úgy válogattam meg olvasmányaimat, hogy legbenső szándékom szerint valamilyen formában irodalommal foglalkozó ember lesz belőlem.

A kiskunhalasi Szilády Áron Gimnáziumba már ezzel az elhatározással mentem, és a szerencsés véletlen úgy hozta, hogy olyan osztályba kerültem, ahol több társam is kiemelten irodalmi érdeklődésű volt, szinte egymással versengtünk abban, ki olvas és ki tud többet irodalomból. Úgyhogy én a gimnázium négy éve alatt végigolvastam a magyar irodalom teljes és a magyarul akkor hozzáférhető világirodalom csaknem teljes élvonalát.

Jeles eredménnyel érettségiztem 1953-ban. A szegedi egyetemre jelentkeztem magyar szakra, de amint az várható volt, „főrhely hiányában” nem vettek föl. Anyai nagyapámnak ugyanis korábban volt tizenegy hold földje és cséplőgépe Ford traktorral, emiatt kuláknak minősítették, így én kulákgyerekek számítottam. A gimnázium melegen javasolt továbbtanulásra, de a Mélykúton kiállított vagyoni igazolásban ott állt, hogy „nevezett nagyanja falusi kizsákmá-

nyoló” pedig a földet és a cséplőgépet a traktorral már évekkel azelőtt elvették, és nagyapám is két éve halott volt. 1954-ben szintén hasztalanul próbálkoztam meg a fölvetéssel.

Időközben alkalmi munkákat végeztem, pénztáros voltam a Mélykúti Földműves-szövetkezetnél, később édesapám akkori munkahelyén, a Bajai Állami Gazdaság bácsborsódi üzemegységében mázsáló. És ami a legtovább tartott: két évig sorkatoná voltam a kalocsai lövészeszrednél, aknavető irányzó, egészen az őrzetőségig vittem itt.

1957-ben végre fölvettek a szegedi egyetemre, magyar–történelem szakra. Végig kitűnő és jeles tanuló voltam, népköztársasági ösztöndíjas; kitüntetéses oklevéllel végeztem 1962-ben.

Végzés után rögtön az újkori magyar irodalomtörténeti tanszékre kerültem oktatónak. Munkámban az külön örömet szerzett, hogy nem zárkoztam be az irodalomtudomány egyetlen szűk szeletébe. Tanítottam irodalomtörténetet, verstant, műfajelméletet, irodalomelméletet, esztétikát, az irodalomtudomány történetét. Korszakszerkesztője voltam az 1994-ben megjelent *Új magyar irodalmi lexikonnak*, még hozzá a szívemhez legközelebb álló korszak, a XX. század első felének anyagát szerkeszthettem. Így tehát munkásságom átöleli nemcsak az irodalomtörténetet, hanem az -elméletet és a filológiát is. Egyetemi doktori értekezésemet Juhász Gyula munkásságáról írtam 1963-ban, kandidátusi értekezésem a művészi tükrözés elméleti-esztétikai kérdéseivel foglalkozott, ezért 1985-ben megkaptam a filozófiai tudomány kandidátusi fokozatát.

A *Tiszatáj*ba már hallgató koromban írtam kritikákat, később rendszeresen tanulmányokat is. 1967-ben a folyóirat rovatvezetője, 1975 áprilisában pedig főszerkesztője lettem. Eszmei törekvéseinkben mi a demokráciát jóval tágasabbnak szerettük volna, mint amilyen volt, s az összmagyarság sorsügyeit is jobban fölkarolandónak láttuk. Emiatt gyakori volt az összeütközésünk a politikai vezetéssel, mígnem 1986 nyarán a politikai bizottság döntése nyomán két szerkesztőtársammal, Annus Józseffel és Olasz Sándorral együtt leváltottak. 1989-ben rehabilitáltak bennünket, akkor én a szerkesztőség elnöke lettem s maradtam 1997 márciusáig, a szép évfordulóig: éppen akkor lett ötvenéves a *Tiszatáj*.

Egyetemi főállásomból 1996-ban mentem nyugdíjba. Ugyanettől kezdve még egy különlegesen érdekes és fontos munkát végezhettem: 2000-ig tagja voltam a Duna Televízió kuratóriumi elnökségének.

Eddig hozzávetőlegesen száznyolcvan tanulmányom és kritikám jelent meg, rövidesen napvilágot lát *Szigorúan ellenőrzött mondatok* címmel és *A főszerkesztői értekezletek történetéből 1975–1986* alcímmel írott könyvem is, és javában dolgozom a Kányádi Sándor munkásságát elemző tervezett könyvem. A többi meg majd meglátjuk.

László

Dévényi János

ötvös (Békéscsaba, 1934. október 16.)

Gyermeki fejjel úgy döntöttem, hogy kovácmester leszek. Kétszáz méterre ott-honunktól volt egy lópatkoló és szekérjavító kovács, ha tehettem, ott töltöttem játék helyett az időmet. Volt, amikor megengedték, hogy a levegőfújtatót kezeljem, nagy élmény volt a tüzes anyag formálása. A lelkelem mégis azt súgta, a körülményeim is úgy alakultak, hogy – ötvös lettem.

Műhely és felszerelés nélkül nem lehet létrehozni semmit, öt évig dolgoztam azért, hogy a feltételeket megteremtsem. Létrehoztam egy olyan műhelyt, ahol nagy szeretettel dolgozom 40 éve. Műveimhez természetes anyagokat használok: vas, réz, rozsdamentes acél, fa, ezüst, üveg, féldrágakő stb. Mindig úgy érzem, hogy több a mondanivalóm, mint az időm. Talán a teremtésben van a hiba – vagy én vagyok elégedetlen. A mesterségem is olyan, hogy sok szakma ismerete szükséges ahhoz, hogy valaki jó ötvös legyen. Kevésnek tartom az életet, hogy mindezt elsajátítsam, gyakoroljam és nagyon jól tudjam csinálni. El kell fogadnom a teremtés törvényeit, úgy kell beosztanom az időmet, hogy a mindenségből, amit kiválasztok és lényegesnek tartok, a legjobb tudásom szerint létre tudjam hozni. Nagyon fontos számomra az igazság, szeretet, erkölcs és a lelki béke. Ha bármelyik sérül vagy hibásan működik, ki kell javítanom, helyre kell állítanom, mert a teremtés ezek nélkül nem megy.

Ha nem működik a szellem és a lélek, ha csak az agy dönt, önzővé válunk, pedig a legnagyobb öröm embertársainkat megajándékozni szeretettel és jó tettekkel. Én továbbra is ezen fáradozom.

Testből–lélekből–szellemből álló hármasság vagyunk. Az életem során ez a hármasság harmóniában

van és együttműködik. Történelmünket és kultúránkat tanulmányozva úgy döntöttem, hogy ezt örökségemnek tekintem, így célom és igényem lett, hogy ezt az örökséget korszerűen értelmezsem és tovább folytassam. Még akkor nem sejtettem, hogy milyen nagy feladatra vállalkozom.

Sok múzeumban jártam, megismertem László Gyula és régésztársa Fettish Nándor avar kori, honfoglalás kori leleteit. Láthattam azokat a tárgyakat, amelyeket őseink használtak és mestereik nagy szeretettel és tudással készítették.

1977-ben Bécsben, a Pálffy-palotában volt önálló kiállításom. Lehetőségem nyílt megtekinteni a nagyszentmiklósi aranyleleteket, amelyeket könyvből már ismertem, de a valóság egészen más volt. Úgy éreztem, hogy minden mű nagyon közel áll hozzám, így még nagyobb lelkesedéssel folytathattam azt az utat, amit elkezdtem. Olyan műveket teremték, amelyek közérthetőek, a megértésük nem lehet iskolai végzettség függvénye. Fontos, hogy minden műből érződjék, a miénk, az egész népünk számára a

szép és jó szellemét hordozza. Mindig egy magasabb rendűt, egyszerűt kell teremteni, ami boldogságot, örömet jelent számunkra. Minden művem az életutamon átélt élményekből fakad, tehát a művész nem nagyobb, mint az élet.

Nagyon fontosnak tartom a mesterségbeli tudást: a műveknek olyan

PÁVA

mesterműveknek kell lenni, mint amilyent őseink teremtettek a reneszánsz a barokk és a romantika századában. Gyorsan összezapott fércmunkának nincs értelme még a mi száguldó XXI. századunkban sem.

Nem veszek részt modernnek, avantgárdnak nevezett kísérletezésben, sem kollektív kiállításokon. Természetesen vannak nekem is kitérőim, de ezek csak a jó művek születését szolgálják. Ezek nem kerülnek nyilvánosság elé, megmaradnak nekem, hogy figyelmeztessenek: ez az út nem járható. Olyan mesterművet készítek, amit a birtokló mint szeretett mőtárgyat megvéd minden pusztítástól.

A többi legyen kulturális életünk és az utókor dolga és felelőssége.

Pomogáts Béla

irodalomtörténész (Budapest, 1934. október 22.)

Irodalomtörténész vagyok – következésképp szívesebben írok mások: költők és írók élettörténetéről, mint a magaméről. Valamikor, miként mindenki más az én korosztályomból, számtalan önéletrajzot kellett írnom: útlevel- és állásügyben, többnyire kedvetlenül. Éppen ezért nem is szeretném életrajzi adatokkal untatni az olvasót.

Ha mégis valamiféle – madártávlatból szemlélhető – képet szeretnék rajzolni a mögöttem sorakozó hét évtizedről, életemet négy időszakra bontanám.

Az első a gyermekkor valójában felhőtlen ege alatt telt. Értelmiségi család a főváros peremén, Pestújhelyen (nagyapám alapította valamikor a községet, 1949-ig az ő nevét viselte a főutca, 1991 óta ismét az ő nevét viseli), gyönyörű diákevek a budapesti Piarista Gimnáziumban, ezeket még az sem

keseríthette meg, hogy az ötvenes évek elején bizony szorongató tapasztalatok is elértek. Azután olvasással, tanulással telő esztendő a budapesti bölcsészkaron, drámai csúcspontként az 1956-os forradalommal, amelynek peremvidékén nekem is jutott egy kis szerep.

A második korszak éppen ennek a kis szerepnek a következménye volt: féléves internáltság a tőköli táborban, majd egyesztendő rendőri felügyelet, állástalanság, rendőri zaklatás. Akkor nem hittem volna, hogy valaha ezért még elismerésben lesz részem. Csendes magánéletre szerettem volna berendezkedni, lehetőleg egy könyvtárban, a filozsmunka gyönyörű gályapadján. De még ebben sem reménykedhettem hosszú éveikig.

Aztán következett a harmadik és leghosszabb korszak: 1965-ben barátaim, hadd írjam ide a nevüket, Bodnár György és Czine Mihály erőfeszítései nyomán tudományos segédmunkatárs lettem a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében. Ma is ott dolgozom, ma már mint tudományos tanácsadó, s voltam közben – a kilencvenes évek elején – igazgatóhelyettes is. Ez a több mint három évtized csendes munkában telt: az intézet Ménesi úti könyvtárában, a Széchényi Könyvtárban. Nyomában rendre születtek meg a monográfiák és tanulmánykötetek, ez ideig több mint hatvan könyv, szereztem tudományos fokozatokat és az utóbbi tíz esztendőben (kissé büszke vagyok arra, hogy csak 1990 után) hivatalos elismeréseket.

A negyedik időszak már a rendszerváltozással kezdődött. 1987 szeptemberében magam is ott ültem (és felszóltam) a lakiteleki sátor ponyvája alatt, a délután ránk szakadt záporról akkor még úgy gondoltam, hogy ez a közéletet, a nemzeti életet megtisztító történelmi változások jelképes előjele. A napi politikától ugyan, talán józan eszemnek, még inkább feleségem erélyes érvelésének hatására (ő kedvesebbeknek és fontosabbaknak találta a macskákat, mint a magyar politikai élet szereplőit, és ebben alighanem igaza volt!) távol tartottam magam, a közélettől azonban nem. Alapító tagja és egy időben alelnöke voltam a Történelmi Igazságtétel Bizottságának, 1992 óta Lőrincze Lajos utódként irányítom az anyanyelvi mozgalom munkáját, 1995 és 2001 között elnöke voltam a Magyar Írószövetségnek, 2003 tavaszától pedig elnöke vagyok az Illyés Közalapítvány kuratóriumának, ámbár most mindinkább úgy érzem, hogy mandátumomat nem fogom kitölteni.

A magyar demokrácia létrehozása biztató reményeket nyitott előttem, mögöttünk lévő évtizedes története meg csüggesztő csalódásokat.

A magyar politikai elit, ahogy én látom és tapasztaltam, messze elmarad az európai követelmények mögött (ámbár ez a mai Európa sem Thomas Mann és Babits Mihály, nem Konrad Adenauer és Charles de Gaulle Európája!), a magyar értelmiség pusztán a maga pitiáner anyagi érdekeinek érvényesítésével foglalkozik, a magyar irodalom hagyományos önvédelmi szelleme és nemzeti küldetésvállalása pedig áldozatul esett a politikai pártok cselszövéseinek.

Vissza kellene vonulni a közélettől? Talán igen. Maradnak majd a könyvek és a macskák – egy hetvenévesnek talán ez is elég.

Haraszty István

szobrász (Pilisszentmárton, 1934. október 31.)

Nem szívlelem a körmönfont mondatokba bújtatott semmitmondást, ezért csak röviden, az általam lényegesnek tartott dolgokról írok.

A mobilszobrászat a kinetikus művészet fájának törzse. Hazánkban ez a bizonyos fa csak bokor, jó pár életerős hajtással.

Az általam készített mobilok többsége gépekre emlékeztet, azért, mert azonos a technológia, azonos anyagokat alkalmazok, és mert célom is, hogy hasonlítsanak. Életünk során lényegesen több géppel találkozunk, mint szoborral. A kiállítóteremben a kettő együtt jelentkezik. Mi a különbség a gép és a gépszobor között? A gépet egy bizonyos munka, egy feladat elvégzésére konstruálják. A tervező minden figyelmét e céra összpontosítja. A gépben található, mozgást biztosító, átadó, átalakító elemek szigorú alárendeltjei egy feladatnak, egy célnak, míg egy gépszobor (mobil) néha csak egy gondolat szemléletessé tételét, kitapinthatóságát célozza mozgásában, mozgathatóságában, anyagában, formájában, színében, vagyis összességében. A gépszobor jellegéből adódik, hogy összetett gondolati sorok közlésére is alkalmas. Mozgás-, fény-, hangeffektusai fokozott figyelemfelkeltő igényt támasztanak. A gépszobor hasonló a munkát végző géptestvéreihez: akkor célszerű, ha kevés felesleges elemet tartalmaz. A gépszobor szépsége abból ered, hogy nem akar szép lenni, a funkció kifeje-

zőerejéhez szükséges logikus kapcsolatok tárgyi megformálása nem hagy kívánalmakat. Ha egy gépszobor úgy van megcsinálva, megmunkálva, felépítve, hogy a reá bízott, beleépített elképzelés kimozog, kisugárzik, már elérte a célját, ha ezenfelül még szép is, az nem baj. Egy szob-

rot nem azért festek szürkére vagy kékre, hogy szép legyen, inkább, hogy ne egye meg a rozsdá, és mégis szép, mert megadtam, ami jár neki.

Sokkal hamarabb kezdtem el mozgó szerkezeteket konstruálni, mint ahogy a művészet szót megismertem. Talán azért van, hogy nem igénylem és nem is tartom fontosnak, hogy szüleményeimet okvetlen művészi produktumnak tartsa valaki; főleg, ha nincs róla meggyőződve. Különben is ez hosszú távon teljesen lényegtelen.

Gyermekkoromban azért csináltam mindenféle furcsa szerkezeteket, mert ennél érdekesebb játékot sosem tudtam kitalálni magamnak. Később azért folytattam a gépelemekkel való építkezést, mert kiderült, hogy ehhez értek a legjobban. Ma azért csinálom, mert megismertem a művészet sokféle arcát, és én is szeretnék hozzátenni valamit, úgy érzem, bolond lennék, ha nem azt csinálnám, amihez a legjobban értek. Sík Csaba írja *Rend és kaland* című könyvében: „Haraszty nem született művésznek, akadémiai képzés sem nevelte azzá, azért művész, mert a művészet közeledik hozzá.”

CSÚSZTATÁSOK

Sok más mellett a legfontosabbnak tartom, hogy a megszerzett technikai ismeretanyagom, manuális készségem birtokában olyan jeleket hozzak létre, melyekben felismerhető a XX. század technikai előrehaladása a hologramtól a Holdra lépésig. Közölni akarom a véleményemet mobiljaimon keresztül arról az időszakról, amelyben megcsináltam őket.

Egy-egy szerkezet úgy készül, hogy a tapasztalatok leszűrődnek, és lassacskán formát öltenek, pontosabban formákat. Ki kell választanom azt, ami erőmet és tárgyi felkészültségemet nem haladja meg. Elkezdek játszani, és ha többszöri gondolatbeli próba után még mindig fontosnak találom, előveszem az összegyűjtött anyagok közül a hozzávalókat, és elkezdődik az építés.

Mindig ki kell választani a legcélravezetőbb részmegoldást. A gazdaságos anyagfelhasználás fontos követelmény, a készülő szerkezet szempontjából ugyan lényegtelen, de a mechanikus munkaperiódusokban már motoszkál az újabb elképzelés, és arra is gondolni kell. Az egész folyamatot serkenti a megvalósítás öröme. Néha egy-egy megoldhatatlannak látszó problémán való átkászalódás sikerélménye lelkesít. Sokszor előfordul, hogy a véletlen kínál új lehetőségeket, ezeket illik észrevenni és kihasználni. Szeretem a szép és jó szerszámokat. Igyekszem a legkorszerűbb technikai módszereket felhasználni. Gépi objektumaimat részleteiben és egészében magam készítem. Esetenként, ha céloom megkívánja – kellő átalakítás után –, talált, más területeken használt kész egységeket is felhasználok. Csak akkor kezdek el valamit csinálni, ha örömmel tölt el a gondolat; ha valami nem megy, azt nem erőltetem. Kevés mobilt csinálok, de amit elkezdek, azt elég gyorsan befejezem.

A már elkészült munkámmal többnyire elégedetlen vagyok, ha utólag rájövök, hogy valamit túlbonyolítottam, azt újrakezdem vagy szétszedem, hogy legalább az anyagát újból felhasználhassam.

Elég ritkán fogadok el kiállításra való felkérést, csak hasonló progresszív törekvésű barátaimmal szeretek nyilvánosan együtt szerepelni.

Októberben tölti be hetvenedik életévét:

1. **KAUSAY Tibor** építőmérnök, vasbetonépítő szakmérnök (Nyíregyháza)
2. **HARY Béla** karmester, zeneszerző (Szilágysomlyó, Románia)
3. **BÁLINT Lehel** tanár (Nagycsány)
4. **BAJNAY Zsolt** építészmérnök (Miskolc)
NÁDOR Tamás író, újságíró (Budapest)
9. **SZABÓ Kálmán** kémikus (Vereb)
10. **SOM Gizella** táncművész, táncpedagógus (Budapest)
VÉRTES Attila vegyészmérnök, közgazdász (Türje)
12. **MEIER, Richard Alan** amerikai építész (Newark, New Jersey)
SCSERBAK, Jurij Mikolajevics ukrán író, politikus, orvos (Kijev)
13. **MÉSZÁROS József** külkereskedő, sportvezető (Budapest)
PAEPE, Roland belga geológus, geográfus (Uitkerke)
14. **HADAS János** villamosmérnök, igazságügyi szakértő, irányítástechnikai szakmérnök (Hódmezővásárhely)
15. **LAPTYEV, Ivan Dmitrijevics** orosz politikus, újságíró (Szladokeje, Omszki terület)
16. **SCHACHT, Henry Brewer** amerikai üzletember (Erie, Pennsylvania)
19. **LINDHOLM, Berit** svéd operaénekes, szoprán (Stockholm)
22. **McINTYRE, Donald Conroy, Sir** új-zélandi operaénekes, bariton (Auckland)
23. **MATA János** film- és tv-rendező, grafikus (Debrecen)
26. **PLENZDORF, Ulrich** német író (Berlin-Kreuzberg)
27. **THYLL Szilárd** agrármérnök, vízgazdálkodási szakmérnök (Érsekújvár, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
30. **BRÜGGEM, Frans** holland fuvolaművész, karmester (Amszterdam)
31. **CLARKE, Graeme Wilber** ausztrál klasszikus filológus (Nelson, Új-Zéland)
CUBAN, Larry amerikai pedagógus (Passaic, New Jersey)
ERNST Ervin közgazdász (Budapest)

Barabás Péter

újságíró (Budapest, 1934. november 15.)

Az elmúlt években végzett tudományos kísérletek már-már elhitették velem, hogy sejtjeinket és az öregedéssel járó programot okos életvitellel átírhatjuk. És akkor jön ez a felkérés, és megingatja azt a hitemet, hogy még mindig fiatal vagyok. Most mérleget kellene készítenem az életemről, amelyet hol nehéznek és göröngyösnek, hol könnyűnek és biztonságosnak hiszek. Aszerint, milyen a hangulatom, választhatok: mire emlékezem. A második világháborúra, az alázúduló bombák látványára vagy a gettóba vezető hosszú útra a hullák és a korbácsot suhogtató nyilasok között. 1945 januárjára is van miért emlékezni: egy szükségkórházba átalakított, ablaküveg nélküli könyvtárteremben fagyott meg az öcsém születése után négy nap-

pal. Elvették az anyámtól, és az udvaron magasodó hullahegyre dobták. De a szépre, az igazán nagy pillanatokra is emlékezhetek: lányom születésére és tehetséges emberré válására, öcsém, unokaöcsém életpályájára, szerelmekre, barátokra, hú társra...

Apámtól az írás és a politika iránti érdeklődést tanultam meg, és azt, hogy senki nem lehet olyan önfeláldozó és tisztességes, hogy a XX. század ezt hasonló tisztességgel viszonzza. Annyi csapdát állított elénk a történelem, hogy boldog, akinek sikerült valamelyiket kikerülnie. Anyámtól a szelidséget kaptam, és mindkettőjüktől a szeretetet, én is igyekszem továbbadni. A szentpétervári egyetemi évekből a nyelvészet hagyta bennem a legkisebb és a kultúra a legnagyobb élményt. Az Ermitázsban tanultam meg lelkesedni a festészetért, a nagyszerű színházakban a művészetért.

Szakmai pályám látszatra unalmasnak tűnhet: 45 éve a Népszava szerkesztőségében dolgozom, több mint három évtizeden keresztül a külpolitikai rovat vezetője voltam. Nem tartozom azok közé, aki úgy érzik, végighazudták az elmúlt évtizedeket és mindig is az abszolút igazság birtokában voltak. Sokáig elhittem, hogy ennek az igazságnak a birtokosa vagyok én is, ma már tudom, hogy sem tegnap, sem ma ez a szerencse nem jutott osztályrészemül. Nem csak én voltam ezzel így. A múlt század sok államférfije közül néhányat itt-ott közelebből is láthattam. Talán egy sem akadt közülük, aki ne hitte volna: övé a bölcsek köve. Szédületes karrierok és bukások tanúja lehettem szakterületemet, a Szovjetunió, Oroszország és Kína elmúlt évtizedeit nyomon követve. Sok szépet és rútat láttam a világból, amely, hűen az elmúlt századhoz, produkált csúfat, mocskot, nyomorúságot, Bombayben a luxusszálloda előtt az utca kövén szülő nőt, éhező egyiptomi gyerekeket, ugyanakkor olyan csodákat, mint Párizs, New York vagy Athén. Jeruzsálemben éltem át azt a marcangoló élményt, hogy egy talpalatnyi földön milyen indulatok képesek földrengésszerű

hullámokat elindítani. Ezek aztán végigsöpörnek a világon, minél fejlettebbnek, „globalizáltabbnak” hisszük magunkat, annál gyorsabban.

Ha csak végigtekintek több mint hetven országról írt cikkeimen vagy a nemzetközi eseményekről küldött tudósításaimon, megdöbbsz: mi minden ment keresztül a XX. század meleg- és hidegháborút megélt embere, mondjuk Nixon amerikai elnök moszkvai látogatásától Gorbacsov és Reagan genfi, washingtoni, majd moszkvai kézfogásáig. A kubai rakétaválság meglegyintett az atomháború veszélyével, a „kínai kulturális forradalom” tombolása vagy a kambodzsai tömegmészárlás a politikacsinálás esztelen gátlástalanságával.

Amikor 1990-ben ott voltam Moszkvában a magyarországi szovjet csapatkivonásokról szóló egyezmény aláírásánál, az is eszembe juthatott, hogy minket a gettó pincéjéből egy orosz katona szabadított ki. Ami az elmúlt század ellentmondásairól sok mindent elárul.

A Tienanmen téri diáktüntető és szimpatizánsok hatalmas tömegével sodródva a pekingi utcán, majd a tüntetés leverését követően abból is leckét kaptam, nem az egyes emberek érzései, vágyai, hitei vagy tévhitei formálják elsősorban az eseményeket, hanem a politikai erőviszonyok és érdekek lökik ide vagy oda a magukat szuveréneknek és függetleneknek álmódó embereket.

Ilyen volt számomra a XX. század, már amit láttam belőle. Sok mindent el kellene felejteni, a megélt örömeiket pedig átmenteni. Talán egyik sem fog sikerülni.

Barabás Péter

Sárközy Zoltán

színész (Nyíregyháza, 1934. november 23.)

Születésem után nem sokkal Szolnokon gyerekkedtem. 1950-ben miniszteri korengedéllyel, Gellért Endre tanácsára, felvettek a Színház- és Filmművészeti Főiskolára. 1951-ben a debreceni Csokonai Színházhoz szerződöttem Téry Árpád, és a főiskolát távoktatás keretében itt fejeztem be.

Téry Árpád személye és az akkori társulat egy életre meghatározóvá vált számomra.

Sokfelé játszottam: 1955–56-ban Egerben, 1957-ben Kaposváron, 1958-ban Békéscsabán. 1959–60-ban Szolnokon. 1961-ben szerződtem vissza a debreceni Csokonai Színházhoz, amelynek örökös tagja vagyok. Több alkalommal szerződhettem volna budapesti társulathoz, de mivel 1972-től szinte

napjainkig elég sok szereppel kínált meg a filmgyár és a televízió, nem lettem hűtlen Debrecenhez.

Ez alatt az 53 év alatt igen sok szerepet játszottam, többnyire nagy karakterszerepeket, de szívesen kirándultam olykor-olykor a zenés műfaj világába is.

Az elmúlt fél évszázad alatt voltak hullámvölgyek és csúcok a pályámon, de a mélypontokon sem estem kétségbe, a kudarcokból tanulva arra törekedtem, hogy a rám osztott szerepeket jól vagy még jobban életre tudjam kelteni. Csak egyszer fordult elő, hogy pályát akartam változtatni, de színházunk akkori művészeti főtthkárának, H. Pétery Nikolának bölcs tanácsa és az akkor műsorra tűzött Németh László: *Erzsébetnap*-ban játszott béna Varga Jani szerepének sikere megváltoztatta elhatározásomat.

1976-ban Jászai-díjjal, 1977-ben Csokonai-díjjal, 1984-ben érdemes művészi kitüntetéssel ismerték el művészi munkámat. 1994-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét kaptam meg.

A színházban megformált sok-sok alak közül nehéz kiválasztani szerepeket, de mégis hadd említsek meg egynéhányat:

Első debreceni kedves szerepem a *Nyugtalan boldogság* című operettben Szenyka.

Katona J.: *Bánk Bán* (Ottó); Ballassi B.: *Szép magyar komédia* (Silvanus) Örkény: *Pisti a vérzivatarban* (Pisti) Örkény: *Tóték* (Örnagy) Kocsis István: *Megszámláltatott fák* (Ranke örnagy); Szabó Magda: *Az a szép fényes nap* (Böngye); *Görög tragédiák* (Kreon); Dürrenmatt: *Az öreg hölgy látogatása* (Ill); Páskándi Géza: *Vendégség* (Sochino); Zerkovitz: *Csókoss asszony* (Tarpataki báró); Szabó Magda: *Kiálts Város* (Sztavriász); és mire ez az írás megjelenik, eljátszom Patrik Süskind: *Nagybögő* című monodrámájának szerepét.

ÖRKÉNY: TÓTÉK
RANKE ÖRNAGY SZEREPÉBEN

Hogy teljesebb legyen a szerepek sora, egy-két film- és tv-szerep:

Bacsó Péter: *Jelenidő* (Szemanek igazgató); Dobrai György: *Áldozat* (A „Férfi”); Zsurzs Éva: *A falu Jegyzője* (Cifra); Dosztojevszkij: *Feljegyzések egy egérlyukból* (Grigorij); Gábor Pál: *Hosszú vágta* (Müller).

Mit mondhatnék még?

Ez alatt az ötven év alatt mindig kiegyensúlyozott családi háttér vett körül, ami nagyban segített abban, hogy teljes odaadással tudjam végezni munkámat.

Szenvedélyesen szeretem a színházat. Minden egyes szerep megformálása izgalommal tölt el.

A bemutatóig a siker vagy a bukás Damoklész-kardja lebeg a színész feje felett, s ha egy teljes embert sikerül

életre kelteni a színpadon, az kimondhatatlan jó érzéssel tölt el.

A filmekben, tv-játékokban, tv-filmekben olyan nagy művészekkel dolgoztam együtt, mint Páger Antal, Szabó Sándor, Latinovits Zoltán Kálmán György, Sulyok Mária, Jordán Tamás, Mensáros László stb.

De itt, Debrecenben is olyan kollégáim voltak, mint Solti Bertalan, Sós Imre, Simor Erzs, Novák István, Lontai Margit, Gerbár Tibor, Sárosdy Rezső

Sok jó és sok kevésbé jó rendezővel találkoztam pályám során. Véleményem szerint a jó rendező ugyanolyan szuverén egyéniség, mint a színész. Se több, se kevesebb. Alkotó társa annak. Tükröt tart, és nem diktátor. A rossz rendező diktatórikus. Föléhelyezi magát a színésznek, és rákényszeríti a saját elképzelését.

Hadd említsek meg néhány számomra nagyon kedves és nagyon tehetséges rendezőt, akikkel szívesen dolgoztam és dolgoznék ma is együtt: Fehér György, Zsurzs Éva, Vámos László, Lendvai Ferenc, Pincés István, Horváth Z. Gergely, Timk Carol, Marek Okopinszki.

Szívesen mondok verseket is. A költészet számomra mindig pihenést és kikapcsolódást jelent.

Szeretem a fiatal művészkollégákat, akik mindig türelmetlenek, elégedetlenek, és mindig mindent el akarnak játszani. Én is ilyen voltam fiatalkoromban. Gyakran próbálom nyugtatni őket és óvni pályánk azon buktatóitól, amiken én már keresztül estem.

Egy fél évszázadot eltöltve a pályán elmondhatom, hogy elégedett vagyok, és ugyanakkor mégis szomorú.

Mégpedig azért, mert amikor ezt a pályát elkezdtem, a színházművészet nagyon fontos és megbecsült volt Magyarországon. És ez még így volt évekkel később is. Ma viszont, úgy tűnik, a színházművészet a perifériára szorult anyagilag is és erkölcsileg is. Napjainkban igazából a közönség szeretete és tapsai éltetnek bennünket.

Hiszem, hogy ez belátható időn belül megváltozik, és a színházművészet visszakerül az őt megillető helyére!

Sárosdy Rezső

Novemberben tölti be hetvenedik életévét:

1. **AGNELLI, Umberto** olasz üzletember (Lausanne, Svájc)
2. **OXBURGH, Lord** brit geológus (Liverpool)
3. **HEGYI Dolores** filológus, ókortörténész (Kalocsa)
4. **SZABÓ László** motorkerékpáros (Pólgár)
5. **MURATOVA, Kira Georgijevna** ukrán filmrendező (Soroki, Románia – ma Moldávia)
6. **BENEDEK György** festő, szobrász (Budapest)
MYERS, Barton amerikai építész (Norfolk, Virginia)
RÉDLY Elemér teológus (Budapest)
9. **CARLSSON, Ingvar Gösta** svéd politikus (Borås)
FÓTH Ernő festő (Sitke)
HARWOOD, Ronald brit író (Fokváros, Dél-Afrika)
10. **LEAVEY, Thomas Edward** amerikai postai vezető (Cansas City, Missouri)
RUNCIMAN OF DOXFORD, Viscount brit szociológus
12. **INGAMELLS, John Anderson Stuart** brit művészettörténész (Northampton)
15. **BANGEMANN, Martin** német politikus, jogász (Wanzleben)
KÓTI Árpád színész (Bucsa)
17. **LENGYEL Gyula** villamosmérnök, energiagazdálkodási szakmérnök (Budapest)
20. **ATTALAI Gábor** iparművész, fotóművész, grafikus, festő (Budapest)
21. **SAMU Katalin** szobrász (Hódmezővásárhely)
22. **BRATKOWSKI, Stefan Tadeusz Aleksander** lengyel újságíró (Breslau, Németország)
23. **KOTTEK, Alfred Viktor** német diplomata (Jihlava, Csehszlovákia – ma Csehország)
24. **SIMON Ferenc** állatorvos (Kömlőd)
TÓTH György csillagász, biológus (Budapest)
27. **LUKÁCS Lóránt** operatőr (Budapest)
28. **CSEH Sándor** kertészmérnök (Gebe)
JOXE, Pierre Daniel francia politikus (Párizs)
SZELEZSÁN János matematikus, informatikus (Battonya)

Kún Zsuzsa

táncművész (Budapest, 1934. december 9.)

A hetven évemből a leglényegesebb, hogy táncosnő lettem.

A szüleim szerették az operát, anyám különösen a balettbetéteket élvezte. Óvodás koromban elvittek egy operai matinére. Életemben először a Csárda jelenetet és a Coppéliát láttam. A Coppéliát egy tüneményes táncosnő előadásában Szalai Karolával. Ő volt Svanilda, a főszereplő. Bűvöletbe ejtett. Akkoriban technikailag a tizedét sem tudták annak táncolni, mint amit most. Felugrottam a páholyban, ugráltam, ütöttem a taklust a bársony peremén. Anyuka alig bírta visszahúzni. Ennek hatására elvitt minden egyes matinére. Törzshelyünk is volt, a jobb oldalon a második sor-

ban, hogy mindent láthassak. A Csajkovszkij–Harangozó-féle Rómeó és Júliának a harc jelenetében elbújtam a pad alá, annyira élethűen csinálták.

Aztán nem akartak a balett közelébe engedni, főleg anyám. Pedig volt idő, amikor édesanyám színésznő szeretett volna lenni, valójában ő örökítette át a muzikalitást és a vágyat az önkifejezés felé. Mivel borzasztóan cingár voltam, féltették az egészségemet. A másik ok kissé csacska: akkoriban úgy tartották, hogy minden táncosnő céda. Az is elég ostobán hangzik, hogy valaki négyévesen határozza el, hogy táncosnő lesz. De én közben sok más is csináltam: iskolába jártam, fára másztam, játszottam a szomszéd gyerekekkel, és mindemellett fékezhetetlen gyerek voltam. Anyám ellenzésére apám mégis azt mondta, hogy kapnom kell egy esélyt. Elvittek hát az Operaházban lévő balettstúdióba. Ekkor már kilencéves voltam. Nem emlékszem már, hogy hol öltöztünk át, de a ruha, amelyben felvételiztem, máig megvan. A teremben csak kapkodtam a fejem: egyik jobbra, másik balra ugrált. Rettenetesen izgultam, hogy sikerülni fog-e. Végül kiderült, hogy akiket jobbra tereltek, azokat felvették, akiket balra, azokat nem. Engem jobbra soroltak. Ujjongtam, amikor meghallottam a hírt, hogy bejutottam, anyukám viszont egész úton hazafelé sírt.

Bekerültem hát a balettstúdióba. Az öltözőkben oktatták az elemi iskolai tananyagot, mert nem volt máshol hely. Attól kezdve magántanuló voltam. Az általános iskola után elvégeztem a négyéves latin gimnáziumot is, de a vége előtt kénytelen voltam abbahagyni, mivel jöttek az oroszok.

A háború után egy darabig csak délutánonként tudtam bejárni, mivel csupán akkor járt villamos. Úgy éreztem, hogy nagyon lemaradok. Ekkor vitt el anyám Nádasi mester stúdiójába, aki ugyan látott már az Operában, hiszen ő volt a felvételi bizottság elnöke. Nádasi megnézett, és mikor anyám kérdezte, hogy

érdemes-e foglalkozni velem, a fejemre tette a kezét. „Igen, nagyon tehetséges a kislány” – mondta. Kemény órái voltak. Nagyon sok mindent megtanultunk, nagyszerűen ugrottunk és forogtunk. A technikát, melyet tőle kaptunk, mind Harangozó mester demy-karakter balettjeiben, mind később, a szovjet-orosz művekben is hasznosíthattuk. A korosztályom nagyon hamar kapott szerepet, én is, hiszen már 1952-ben a Bahcsiszeráji szökőkút Zarémáját játszhattam.

Az 1955–56-os szezonra Moszkvába mentünk. Akkor tanultam meg a testemmel és a lelkemmel táncolni, vagyis érzelmesen, puhán, lágyan, egyszóval szlávosan. Férjemmel és partneremmel, Fülöp Viktorral mentünk Oroszországba. Mindkettőnk nagy álma volt, hogy eljuthassunk Moszkvába tanulni. Tudtuk jól, hogy mindazt a tudást, amit itthon a szovjet mesterektől szereztünk, még tovább kell fejlesztenünk. Rengeteget tanultunk a Bolsojban és a moszkvai balett intézetben. Több nagy mesterünk is volt: Cserkaszova, Gerdt, Messzer, de a második anyámmá vált mesternő, Tamara Petrovna Nyikityinya is. Eleve sérülékeny voltam, és ott is előfordult néhány baleset. Fülöp Viktor gipszben vitt, hogy láthassam a Don Quijote-ban Lepesinszkát, mivel Golina Ulanova után, aki a legfőbb példaképem volt, őt is nagyon imádtam. A betegségeim alatt állandóan lestem, figyeltem a táncosokat. Így, miután gyógyultan visszatértem, mindig azt mondták, hogy sokat fejlődtem. És nem utolsósorban az orosz nyelvet is elsajátítottam.

Rengeteget táncoltam, és nagyon sok helyen. Többek között Kubában, Amerikában, szinte az összes szovjet tagállamban, valamint Görögországot, Spanyolországot és Olaszországot leszámítva Európa összes országában színpadra léptem. Legszívesebben mégis itthon. Viszont mégsem táncoltam eleget Magyarhonban, valószínűleg részben a sérüléseim folytán. Furcsa módon, külföldön kevésbé izgultam, és talán pont emiatt, itthon akartam a leginkább bizonyítani. Itt én voltam a Kún Zsuzsa, és Kún Zsuzsához képest akartam táncolni. A Kún Zsuzsa azonban olyan maximalista volt, hogy majdnem kitörte a karját, a nyakát, a lábát, mindenét, csak hogy jobbat tudjon adni, mint amilyen ő. Pedig nem tudott, csak olyat, mint amilyen.

Nagyon sok szerepem volt. A Zarémával kezdtem, még taknyos koromban, tizenhét évesen. Erre azt suttogta néhány csacska kolléganóm: látszik, hogy már nem szűz, hogy is lehetne, mikor ilyen átéléssel csak egy vérbeli asszony tudja alakítani Zarémát. A másik a Mária volt: mi „világoskék szerep”-nek hívtuk. De én nem vagyok az. A Lavrovskij betanította Giselle vált végül az egyik legnagyobb szerepemmé, de még imádom a Seherezádét, a Júliát és Hacsaturján Flaviáját a Spartacus című balettben is. Nem is tudom, melyiket szeretem jobban. Azt hiszem, reggelig sorolhatnám!

Végül is eltáncoltam mindent, amire csak vágytam, és hozzá megkaptam minden kitüntetést is. (Kiváló és érdemes művész, Kossuth-díjas, a Magyar Állami Operaház örökös tagja, valamint mesterművész-kitüntetett.) 1972-ben úgy éreztem, hogy a pályám csúcán vagyok, és éppen akkor neveztek ki a Balettintézet igazgatói posztjára is. Ámde egy sérülés miatt, melyről kezdetben úgy tűnt, hogy a pályám végét fogja jelenteni, mély depresszióba estem. A kollégáim kérdezték, hogy mit akarok még, ha már így is mindent elértem? Táncolni, volt a válaszom. Fogcsikorgatva visszaküzdöttem magam a színpadra, és ebben óriási szerepe volt Sipeki Leventének, a második férjemnek,

akitől egy fiam született, Ferenc. Leventével tizenkilenc évig éltünk együtt, rengeteget köszönhetek neki. A maga nemében ugyancsak nagy művész volt, akárcsak Fülöp Viktor. Viktor zseni volt, de mint Latinovits, kicsit őrült is, Levente pedig gyenge. Azonban mindvégig anyám maradt az én főistennőm. Apám tizenöt éves koromban meghalt, így anyámmal maradtunk, és ő lett az életemben a legfontosabb ember. Ez viszont rosszat tett mindkét házasságomnak.

Végül szólókoncerttel fejeztem be a pályát. Azt hittem akkor, hogy tudok még táncolni. Tudtam is, de már csak a teremben. A színpadra lépés előtt nagyon izgultam, annyira, hogy az már megöli a táncost. A lámpalázra szükség van, de nem ennyire. Aztán rájöttem, hogy soha többet nem fogok táncolni, se otthon, se máshol, de még gyakoroltam, és jó formában voltam. Ekkor már majdnem negyvenkettedik évem felé jártam. Próbáltam átállni a tanításra, ami ment is volna, ha nem vagyok olyan ostoba, hogy egy nekem nem való osztályt választok ki az igazgatásom legutolsó évében. Gondoltam, mindenki várjon a sorára. Így következett hat keserves év. Tizenhét lányból igazán sikeresen csak kettő végzett. Már nem nálam, mivel addigra elvették tőlem az osztályt, mert látták, hogy tönkremegyek belé. Majd jött három szép év egy új osztállyal. Jelenlegi férjem, Gál Jenő adta ezt a csoportot – hozzá már babonából nem mentem hozzá –, mert ő tudta, hogy tudok tanítani, és hitt bennem. Számomra pedig akkor bizonyosodott be ez, amikor jöttek a külföldiek. Nyitottak voltak, szerettek és akartak is táncolni.

Jelenleg is két otthonom van: Rákospalotán és a balett-teremben. Néhány idegösszeroppanás és két válás után végre magamhoz tértem. Azt nem mondhatom, hogy boldog vagyok, de mindenképpen elégedett. Egy kollégámmal közösen vezetünk egy osztályt, melybe kitűnő magyar és külföldi növendékek járnak. Jövőre végeznek, és remélem, hogy elhivatott táncosok lesznek, megtalálják a helyüket az életben és a színpadon, hiszen nagyon tehetségesek. Bízom bennük. Borzasztóan szeretek tanítani, mert most már végre tudom, hogy tudok. Görcsösen sem táncolni, sem tanítani nem lehet.

„Hideg fejjel és forró szívvel!” – mondta egyszer Merényi Zsuzsa, a metódika-tanárnőm a balettről. Hát hideg fejem az nem volt hozzá, de szívem annál több.

Kálmán Zsuzsa

Weninger Richárd

hárfaművész, karmester (Versec, Jugoszlávia, 1934. december 21.)

A mindig vitatott hovartartozású, magyarok, németek és szerbek lakta Versec városában születtem. Muzsikuscsaládból származom. Édesapám kiváló hegedűművész volt, szűkebb családukban pedig majd mindenki valamilyen zeneszerszámmal kereste kenyerét. A második világháború embert pusztító borzalmaival először hétévesen, Belgrádban talál-

koztam, amikor a német hadigépezet szórta számolatlanul bombáit az akkor minden háborús tapasztalat híján, fás-pincékben szorongó lakosságra. (Talán a sors iróniája mutatkozott meg, amikor jóval később, már felnőttként találkoztam egy rendkívül szimpatikus kollégával – fuvolaművésszel –, aki elmondta, hogy annak idején a Luftwaffe pilótájaként, aktívan részt vett Belgrád bombázásában.) Sajnos az akkori szerb főváros minden pillanata veszélyt és bizonytalanságot hozott mindenkire, aki ott idegennek számított. Mi mindig magyaroknak vallottuk magunkat, így szüleim jobbnak látták, hogy 1943-ban „hazatéréssel”, hazajöjjünk az akkor még a „békét” jelentő Magyarországra. De a látszólagos nyugalom hamar véget ért. A háború legkeményebb pillanatait – a szovjet offenzívát – egy budapesti óvóhelyen éltük át. Az ott eltöltött hetek, majd az azt követő időszak létbizonytalansága elől az akkor nyugalmat és biztonságot sugalló kisvárosba, Szegedre költöztünk. De a viszonylagos konszolidáció

ideje még messze volt. Élni és túlélni kellett! Akkor minden fontosabbnak tűnt, mint az, hogy a családi hagyományok folytatójaként valamilyen hangszer megtanulására szánjanak szüleim. De előbbutóbb csak került a házhoz egy zongora, és én, ha későn is, de megpróbálkoztam a zongorajáték technikájának elsajátításával. Már lassan beleéltem

magam, hogy behozhatom az elvesztett időt, de egy váratlan fordulat új irányt szabott életemnek. A Szegedi Konzervatóriumban hárfa tanszak szerveződött, és az igazgatónő azzal a jóindulatú tanáccsal, hogy tenger sok zongorista tolong a pályán, de hárfás alig található, átírányított erre a számomra is érdekesnek tűnő tanszakra. Biztatott a Zeneakadémia Szegedre látogató tanára is, így engedve a csábításnak végül is továbbtanultam, és hárfa művésztanári diplomával hagytam el a Zeneakadémiát.

A felkészülés éveit csalódás követte. Feltehetően mások is hasonló érvek alapján választották ezt a hangszeret, és friss diplomásként esélyem sem volt arra, hogy valamelyik zenekarban hárfásként helyezkedjem el. Ekkor jöttek jól korábbi zongoratanulmányaim, a megélhetést és egyben muzsikusi pályám kezdetét segítettek megalapozni. Korrepetitorként végigzongoráztam Budapest számos balettiskoláját, néptáncosoknak adtam a talpalávalót, majd egy

váratlan lehetőséget kihasználva az akkori NDK egyik színházához szerződtem, ugyancsak korrepetitornak. Már-már véglegesnek gondoltam a rám váró új életutat, de a véletlen ismét közbeszólt. Szegeden, a Nemzeti Színházban hárfás állás szabadult fel, és Vaszy Viktor igazgató-karmestertől érkezett a meghívás, hogy szívesen látna 1963 őszétől a zenekarában. Nem kellett kétszer hívnia. Zenekari muzsikusként eltöltött tizennégy év és Vaszy Viktor szakmai és művészi irányítása egy életre szóló tapasztalattal látott el. Az operairodalom és a szimfonikus zene legjavával ismerkedhettem meg, de ugyanakkor lehetőségem nyílt a hárfa szólóirodalmának megszólaltatására is.

Az újabb változást a pedagógia hozta életembe. Az állomások: hárfatanítás, hárfához kapcsolódó kamarazene-oktatás, kamarazene-tanítás. Azt hiszem, számomra a meghatározó élmény a kamarazene jelentette. Egy új világgal, egy minden eddiginél csodálatosabb világgal találkozhatam. Mozart, Beethoven, Csajkovszkij, Brahms, Bartók és annyi-annyi kiváló zeneszerző kamaraműve a zene egyik legszebb, legigényesebb műfajával ismertetett meg. Tanítás közben tanultam. Az elemző munka, a megfogalmazás kényszere saját zenei fejlődésemet segítette. A kezdeti sikerek tovább ösztönöztek. A Weiner Kamarazenekar megalapítása és vezetése, a kamarazenekari irodalom megismerése és interpretálása ismét egy új területet nyitott meg előttem. Örültem a hazai és a külföldi sikereknek.

Nagy élményt volt olyan művészekkel együttműködni, mint Fischer

Anni, Ruggiero Ricci, Ruha István, Pauk György, Frank Péter, Valentyi Fejgin, Krausz Adrienn, Matúz István vagy a Bartók Vonósnégyes. De élmény és további tapasztalatokat hozott a nagyzenekarokkal végzett közös munka is. Több hangversenyen dirigáltam a Szegedi Szimfonikus Zenekart, és megtisztelő meghívásokat kaptam más külföldi zenekarok dirigálására is.

1976–2000-ig a Zeneművészeti Főiskola szegedi tagozatának, majd a jogutód Szegedi Zenekonzervatóriumnak az igazgatói feladatát láttam el. Szívesen vállaltam a szervezői munkát. Különösen az egyetemi ágazat kiépítése, a zenekonzervatórium megszervezése és az ehhez szükséges tárgyi és pénzügyi feltételek megszerzése volt fontos és jelentős lépés a régió zenei fejlődése szempontjából.

A Magyar Zeneművészek Szövetsége titkáraként az új magyar zene ügye és a szegedi előadóművészek szerepeltetése, pályájuk elindítása, egyengetése tartozott alapvető törekvéseim közé.

Legfontosabb elismeréseim között őrzöm a Liszt Ferenc-díjat, a Weiner-díjat, az Artisjus-díjat, a Szegedért emlékérmét és a Magyar Felsőoktatásért emléklakettet, mindennél többet jelent számomra azon kollégák, növendékek és volt növendékek biztató tekintete, akiknek sikerült valamit átadnom mindabból, amit magam is másoktól tanultam, és jó emlékezetükben tartják közös munkánk időszakát.

Jajesnica Róbert

festő, szobrász (Budapest, 1934. december 24.)

Két évvel ezelőtt magnetofonon rögzítettem életem történéseit a „mondd el fiaidnak” belső parancs készítésére. Összesen nyolc óra. Most meghallgattam, és állítom, az én sorsom nyomon követhető – nem vagyok „sorstalan”. Talán találok egyszer egy kiadót, és megjelenik könyv alakban. Az ifjúság számára igen tanulságos és szórakoztató.

Aki tízéves korában átéli, hogy kétszer kibombázzák, mikor ráomlik egy négyemeletes ház, és az egész család elveszíti mindenét, akkor onnan kezdve az egész élete az életben maradásról szól.

A legnagyobb nyomorban is boldog gyermekkorom volt. A család összetartása az igazi erő. A szeretet. Részem volt mindenben.

Négy év elemi után négy év a kőbányai Szent László Gimnáziumban, majd négy év a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban. És végül hat év az Iparművészeti Főiskolán.

Közben minden nyári szünetben dolgoztam (Drashe téglagyár, kőbányai konzervgyár, tokodi mélyfúró vállalat, Megnezit), jegyet szedtem a Vidámparkban, és speditőr voltam a nagyvásártelepen.

Mindez azért lényeges, mert átéltem minden szünidőt, nyaralni nem voltam – ez megszokottá vált.

A főiskolán, amikor Borsos Miklós átvette az ötvös szakot, azok igen szép évek voltak, menedék, tanulás, jóvókép!

1956 – az a pár csodálatos nap, a részvétel, aztán a kényszerű tagadás. Az óriási szerencse, mikor a feljelentéseket megúsztam. A teljes bénultság, a beletörődés. „Szabad ember az, aki nem vesz tudomást a kezén-lábán zörgő láncról”, mert „minden jó mű egy szabadságharcos”.

Az ötvösművészet vált az életben maradás értelmévé. Kapaszkodó, cél, távlat, tervezés, lehetőség. Megtűrt ember, megtűrt művészet. Meghatározták az ötvösművészet feladatát, zsúriztek, korlátokat szabtak, engedélyeztek – vagy nem –, uralkodtak.

Szerencsémre találtam társamnak egy csodálatos embert, Évát, aki feleség és édesanya. Nélküle nincs semmi. Két fiam: Róbert és Dávid. Isten megadta azt a kegyelmet, hogy családom lehetett. Ez hihetetlen erőt és biztonságot adott.

Magáról az „alkotás”-ról. Soha senki nem fogja felfogni, megérteni, mit jelentett 1959-től napjainkig az, hogy szabad szellemi foglalkozású ötvösművész.

Egy 22 négyzetméteres volt mosókonyha, ahova tízperces zápor után derékig feljött a szennyvízzel együtt az esővíz, Kőbányán ez volt a csúc: az én műtermem.

A semmiből teremteni valamit – vagy játék, vagy életben tartó szükséglet? Vagy baromság?

Rátaláltam egy Márai Sándor-gondolatra: „A művészet titokban, és mé-

lyen a művész lelkében semmi egyéb, mint a játékosztón egyik megnyilvánulása." Hát igen, nem volt időm játszani.

Az ötvösművészet. Jelenleg – szakmailag képzetlen emberek jutnak döntési helyzetbe. A média – mint hivatásos kultúrrohasztó – az eddig nehezen kivívott eredményeket teszi tönkre.

Csak ötvösnek lenni nem elég. Csak egyvalamit csinálni öngyilkosság. Mistrál néven volt egy rockzenekarunk 1964–68-ig. Négy-öt rendőr

SZENT ISTVÁN

berontott a „kultúrházba”, és akinek hosszú volt a haja, azt agyba-főbe verték – az elvtársak döntöttek. 1974-ben merültem a Földközi-tengerben. Ötven méter volt a rekordom, filmeztem, víz alatt fotóztam. Az 1956-os eseményekről százhusz eredeti fotóm van. Házat építettem, verseket, dalszövegeket írok, zenét szerzek (egy musicalem majdnem kész), festek, szobrokat, plasztikákat csinállok. Mivel kétszer kiraboltak, feltaláltam egy, a betörést lehetetlenné tevő ajtót.

1956 óta a családomon kívül szinte senkivel nem beszéltem, se kocsmába, se presszóba, semmiféle rendezvényre, még kiállítások megnyitására sem megyek el.

A rendszer (?) váltás (?) óta rátaláltam hozzám hasonló emberekre, akikkel félelem nélkül lehet beszélni mindenről. Hetven év tapasztalatával, az eltitkolt tények után kutatva az igazságot keresem, a magyar igazságot.

A Szent Korona-tan híve vagyok, hazámért, a boldog Magyarországéért dolgozom. Akkor is, ha fióknak vagy a pince mélyének – egyelőre.

Szerdahelyi István

esztéta, műfordító, író (Budapest, 1934. december 31.)

Ha valakiről azt mondják, hetvenesztendő, az önmagában érdektelen számadaton túl ebben egyetlen lényeges információ van: a közeli halál bizonyossága.

Nincsenek emlékeim arról, mikor tudtam meg, hogy valamikor minden embernek meg kell halnia, és ez alól én sem vagyok kivétel. Csak azt tudom, hogy négy-öt éves lehettem, amikor a kertünkben egy fenyőfa alatt apám és anyám beszélgetéséből felfigyeltem arra, hogy a nagybátyáim egyike meghalt, és el fogják temetni. Nem bizonyos azonban, hogy ebből a halál mibenlétére is következtetni tudtam, mert apám dühösen felrótta nagybátyámnak, hogy egészségtelen életmódot folytatott, s úgy rémlik, ebből

arra következtettem, meghalni azok szoktak, akik káros szenvedélyek rabjai.

Elsős elemistaként már halott embert is láttam. Az iskolánk pedellusa volt, ott feküdt az egyenruhájában a fülkéje díványán, és semmi különösebb nem látszott rajta, csak nagyon erős fokhagymás kolbászszag terjengett körülötte. Azóta is elevenen él bennem az a képzet, hogy a halál egyenruhát hord és fokhagymaszagú. Ez gyerekkoromban annyira áthatotta a lelkivilágomat, hogy anyám egyik marosvásárhelyi unokatestvére elől, aki géhás főtörzsőrmesterként valamiféle szokatlan uniformist viselt, és szintén ilyen illatot árasztott, rémületemben bemenekültem a zongora alá. Amiből arra következtetek, hogy iszonyodhattam a haláltól.

Ezzel szemben áll az a tény, hogy imádom a vajjal jól megkent fokhagymás pirítóst. Kamaszként egyébként már egészen más érzülettel néztem a halál elébe. Az ötvenes években az új háziorvosunk, egy mérges pofájú vénember a fülem hallatára figyelmeztette anyámat, olyan pocscék a szívem, ne számítson arra, hogy hosszú életű leszek. Ekkoriban már verseket írtam, s ez az értesülés igen pontosan illeszkedett ahhoz a közismert tényhez, miszerint a jobb költők mind ifjúkorukban szoktak elhalálozni. Bele is épült a tudatomba, olyasformán, hogy én tudok aszklépiadészi meg arkhilokhoszi strófákat, kettős rondókat írni, mások viszont, akik ilyesmire nem képesek, belevénülhetnek képtelenségükbe.

Ez a hiedelem valahogyan úgy belém ivódott, hogy később is, amikor pedig már lekopott rólam a versírhatnék, ha nagy ritkán felöltöttek bennem effajta gondolatok, mindig csak úgy, voltaképpen milyen kár, hogy nem láthatom majd az unokáim felcseperedését, az ezredfordulót, noha ezek igen érdekes élmények lennének. Olyan nagyon azonban nem figyeltem oda az idők múlására, mindig – mint mostanság is – más, sürgősebb dolgokkal kellett foglalkoznom. Sosem érdekelt, hogyan rohan felém az az időpont, amikor egyre bizonyosabbá válik a halálom közelsége. Úgy is fogalmazhatnék, észre se vettem, hogy

mégse haltam meg. Egyszerűen kutya bajom se volt, derekamig nőttek az unokák, átéltem az ezredforduló érdektelenségét, megjelentettem fél szekélderéknyi könyvet, és rájöttem, hogy a világ megváltását beláthatatlan időkre elhalasztották, anélkül, hogy erről kikérték volna a véleményemet.

A barátaim már szinte mind meghaltak.

A hetvenedik életév a közeli halál bizonyossága. Kezd egyre konkrétabb alakot ölteni számomra az a tény, hogy jóllehet háromszorosan is túléltem a jobb költők számára kiszabott életkort, valamikor minden embernek meg kell halnia, és ez alól én sem vagyok kivétel. Persze ebben az életkorban is vannak sokkalta fontosabb tények. Az egyik ilyen például az a felfedezés, hogy Soma unokám mosolya minden hajdani szerelmesem mosolyánál sokkalta szerelmetesebb számomra, s ez az élmény hosszas személyiség-lélektani töprengetésekre készítet. Egy másik ilyen ügy, hogy a kerti lépcsőnk követ valahogyan megrepesztette egy vadnefelejcs, és ez olyan elképesztő hőstett, ami arra vall, hogy az életerő legyőzhetetlen, vagyis az emberiség előbb-utóbb mindenképpen meg fogja váltani a világot, nem törődve azok véleményével, akik ezt beláthatatlan időkre elhalasztották. S – ja, decemberre-januárra be akarom fejezni azt a könyvet is, amin dolgozom.

A hetvenedik életév a közeli halál bizonyossága. Ám ahogy közeledik, egyre inkább úgy érzem, semmi közöm hozzá. Az én dolgaim az unokám mosolya, a követ repesztő vadnefelejcs, a könyvem befejezése, a világ megváltása, a fokhagymás vajás pirítós élvezete és más effélék. A halálom nem érdekel, nem én csinálom, nincs vele semmi dolgom. Majd mások leadminisztrálják.

Szeresdhalványi István

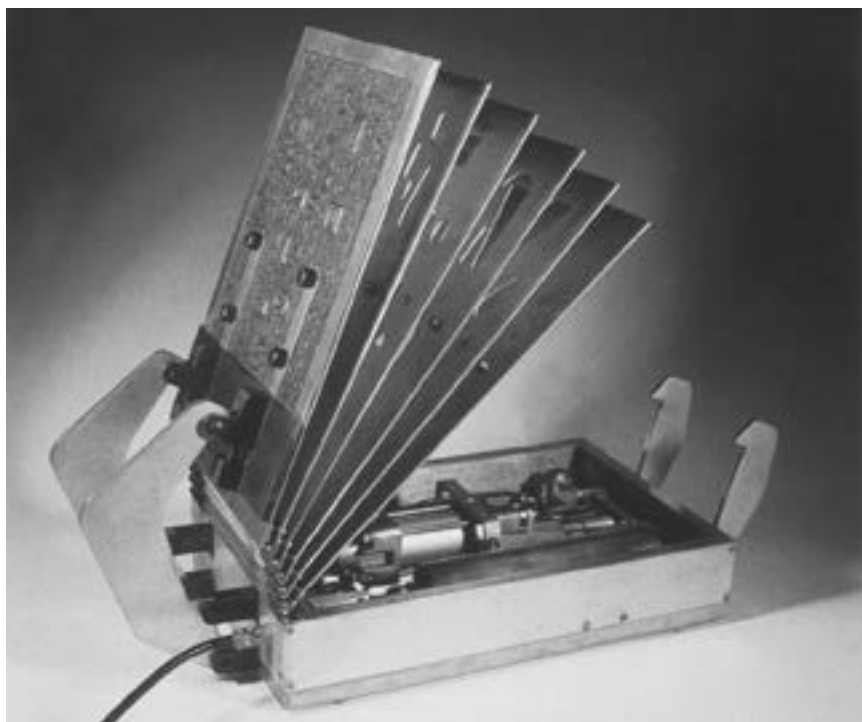
Decemberben tölti be hetvenedik életévét:

2. **GYÖRE Imre** költő, drámaíró, publicista (Keszthely)
3. **KLAFSZKY Emil** matematikus, mérnök (Kóny)
4. **GERGEN, Kenneth Jay** amerikai pszichológus, pedagógus (Rochester, New York)
5. **DIDIION, Joan** amerikai író (Sacramento, Kalifornia)
JÜNGEL, Eberhard Klaus német teológus (Magdeburg)
7. **BÖRCSÖK Dezső** villamosmérnök, gazdasági mérnök (Mecsekjányosi)
LAURENS, André Antoine francia újságíró (Montpellier)
8. **ALMÁSI István** népzenekutató (Kolozsvár, Románia)
KAISER, Karl német politológus (Siegen)
9. **DENCH, Judi, Dame** brit színész (York)
GARAS Dezső színész, rendező (Budapest)
10. **BUJDOS László** pedagógus (Sátoraljaújhely)
WIEGAND Győző villamos-gépészmérnök (Budapest)
11. **MÁTÉ Imre** költő, kritikus (Maglóca)
RENTZEPI, Peter M. amerikai fizikai kémikus (Kalamata, Görögország)
14. **KULCSÁR Péter** művelődéstörténész (Budapest)
15. **KABAIVANSZKA, Raina** bolgár operaénekes, szoprán (Burgasz)
SUSKEVICS, Sztaniszlau Sztaniszlauvics belorusz politikus (Minszk)
17. **HAJDÚ János** újságíró (Budapest)
21. **KÓSA Levente** gépészmérnök (Debrecen)
23. **STRAUSZ János** bíró (Budapest)
24. **MESIĆ, Stipe** horvát politikus (Slavonska Orahovica)
26. **SWINBURNE, Richard Granville** brit teológus, filozófus (Smethwick)
27. **LATINYINA, Larisza Szemjonovna** ukrán tornász (Herszon)
MOLNÁR János orvos-biológus (Nagyatád)
28. **SMITH, Maggie Natalie, Dame** brit színész (Ilford, Essex)
30. **HAVAS Ferenc** állatorvos, élelmiszerhigiénikus (Budapest)

NÉMETH JÁNOS
ÉLETFA

HARASZTY ISTVÁN
KAPCSOS KÖNYV

DÉVÉNYI JÁNOS
NAP

PATÓ RÓZA
CSALÁDOM

Hervay Gizella

1934. október 14–1982. július 2.

Még köztünk lehetne, köszönhetnénk őt, örülhetnénk újabb verseskönyvének, s már több mint két évtizede halott. Nem volt életrevaló, mondanák sokan, de pontosabb lenne az, hogy az élet nem volt számára való, nem volt emberléptékű az a sors, amelyet élnie kellett. S ha az adott életet egy idő után el is vetette magától, az bizonyos, hogy költészetre való ember volt. Poeta natus akkor is, ha ezt mindmáig kevesen tudják róla.

Hervay Gizella ugyan Makón született, de élete nagyobb részét Romániában töltötte, ott végezte iskoláit, egyetemait, ott lett tanár, újságíró, s a nemzedékében már akkor kiemelkedőnek bizonyuló Szilágyi Domokos első felesége. Életének egyre súlyosbodó gondjain próbált azzal segíteni, hogy 1976-ban Budapestre költözött. Tudjuk, hogy sem az elhatározás, sem annak megvalósítása nem volt könnyű dolog. Magánéletében azonban itt sem tudott magára találni. Ebben döntő szerepe volt annak, hogy hamarosan öngyilkos lett Szilágyi Domokos, majd néhány hónap múlva a bukaresti földrengés áldozatává vált közös fiúgyermekük. Ennyi személyes tragédiát ideig-óráig is csak úgy lehetett elviselni, hogy verssé formálta azokat az élni akarás, ám ez is csak átmeneti megoldásnak mutatkozhatott. Az öngyilkosság végzetesen teljessé tette ennek a közép-európai családnak a XX. századi tragédiáját a „békés egymás mellett élés” korszakában.

Pedig az indulás mást ígért. A hatvanas évek elején új nemzedék lépett színre a romániai magyar irodalomban, az első Forrás-nemzedék. Új színt, új hangot hoztak, s az az évtized viszonylag szabadabb légkörével megengedte még a reményt: lehetséges az adott társadalmi forma egészségesebb, emberszabásúbb építése. Ebben a hitben kellett meglehetősen hamar és drasztikusan csatlakoznia e nemzedék tagjainak, s a művészek, az értelmiségiek ezt különös érzékenységgel élték meg. A művészet kegyetlen mesterség, s a pokoljárás kínjai nem egy esetben – mint egykor József Attilánál, ez esetben Szilágyi Domokosnál és Hervay Gizellánál – tönkretették az embert, s ennek árán jöhetett létre jelentős költészet.

Hervay Gizella lírájának tragikumuma három forrásból származik. Időben is legelőbb a női sors számtalan megoldatlan s alighanem megoldhatatlannak is mutakozó gondja komorította el költői világát. Mindezt táplálta az is, hogy nem jóléti társadalomban élt, s tovább mélyítette az, hogy e társadalom antidemokratikus is volt, „Kelet-Európa szegén” lógott, a szegénység, a kifosztottság és a nemzetiségi megalázottság jelképes lódenkabátjaként. Erdélyből áttelepülve virtuálisan Közép-Európában érezhette volna magát a költő, nyilván voltak is ilyen reményei, ám ezek nem válhattak valóra. Jött a harmadik nagy baj, a már széthullott család pusztulása: egy nagy költő végelszámolása, s az új nemzedék, az utód, a reménység elhullása. Megpróbálta még ezt a terhet is elviselni, ezt maradandóan tanúsítják ekkori költeményei, de az ember végül is feladta a harcot. A hetvenes évek költői világa Pilinszky szög-magányát, kifosztottság-élményét idézi emlékezetünkbe, annak újabb és történelmileg lokalizáltabb változatát teremtette meg Hervay Gizella. Minden magyarázatnál pontosabban

fejezi ki léthelyzetét az a verse, amely már posztumusz megjelenő utolsó könyvének a zárásaként volt olvasható, végrendeletszerűen, sírfeliratként:

MÉG EGY HIÁNY A SZÁMADÁSHOZ
AZ VOLTAM AKI NEM LEHETTEM
NINCS FELMENTÉS NINCS HALADÉK
ELÁRVULTAM ÚGY SZERETTEM

ELŐBB A SZAMOS AZTÁN A MAROS MÚLIK EL
TORKOMBA FULLAD A DUNA IS
KITERÍTHETŐ TÁJ
TÖBBESSZÁMBAN PUSZTOLOK EL

SE EMBER SE ASSZONY CSAK VÁDIRAT
ALULTÁPLÁLT VENDÉGMUNKÁS
ÉRVÉNYTELEN ÉRVELÉSSSEL
SZÜKSÉGHAZÁBAN SZÜKSÉGHALOTT

ITT FEKSZEM
SÓ A SZÁMON
MÁR CSAK A HALLGATÁS JÖHET
HARMADIK HONFOGLALÁSOM

Aki így, ilyen pontosan, ilyen félelmetes érvényességgel tudott fogalmazni, az örökre beírta magát a magyar költészet sok évszázados történetébe.

Vasy Géza

Ladányi Mihály

1934. február 12–1986. augusztus 20.

Ladányi Mihályt, aki 2004 februárjában lenne hetvenéves, a Kádár-korszak legnagyobb költőjének tartom. A hatvanas évek közepétől Budapesten élő, versei honoráriumából tengődő Ladányi elszántan ragaszkodott a költő-proletár élethelyzetéhez, és apjától örökölt furfanggal követte el nyakra-főre különböző stíklíjeit, kezdve az ingyenes áramfogyasztástól a soha meg nem írt könyvtervekre kötött szerződések alapján fölvetett előlegekig. Segítette ennek az életformának a kialakításában az irodalmi helyzet és a kulturális politika is, soha nem ajánlottak fel neki színekúra állást, ösztöndíjat, támogatást, szilenciumot viszont kapott.

Verseiben a világ neki nem tetsző dolgait glosszázta meg. Idézem: „A szocialista társadalmi »végkifejlet« érdekel, düheim forrása, »ellenzékiségem« tartalma az ellen irányul, ami a társadalomban élő ember szocialista irányba történő személyiségfejlődését gátolja. Saját életemen érzem ezeket is, saját gyöngeségemen át vezet az út ezek felismeréséig. Rajtam is erőt vesz a szerzés vágya, a kapzsiság, a »fenntartási költségek« félelmével fűszerezve. Ez bizonyos »élménylírát« eredményez, amelynek emberi vonásait azonban nem rejtem »örök« pózok mögé.”

Így lett költészete egyre tudatosabban hiányköltészet. Élete utolsó másfél évtizedében Csemőn telepedett le, szőlőt próbált termesztetni, nem nagy sikerrel. A csemői kietlen magányban vált lírája nagy nemzeti költészetté. Groteszkjeiből az adósságcsapdába besétáló, az elitbürokráciát nevelő, a gazdasági tespedést előidéző, a forradalmi öntudatot semmibe vevő, az internacionalizmus helyett a Szovjetunió nagyhatalmi politikáját kiszolgáló, a párttagságot és a munkásosztályt depolitizáló, az országos döntésekből kiszorító korszak képe néz ránk, csakhogy ezt a kíméletlen körképet nem egy kívülálló, hanem a szocializmus történelmi lehetőségét föl nem adó Ladányi alkotta meg, haragos-keserű ecsetvonásokkal.

Az ötvenkét évesen meghalt Ladányi, a most hetvenéves, nem halott költő ma sem:

*„Új Nap süt rájuk,
és újra Új Világról szavalnak,
pedig a régi kell nekik...”*

(Töredék)

Közgazdászaink némelyike arról értekezik, hogy az államkapitalista elit kapitalista elitté alakította át magát. Ladányi ezt is megírta:

*„Íme a lélekvándorlás,
mikor egyik elit a másikba költözik
és újra jární tanul vállainkon.”*

(Lélekvándorlás)

Ki beszélt az ő idejében a globalizációról?

„Te állítod el a globális értéktöbbletet” – írta kegyetlen satírájában, a *Tizenegyedik parancsolatban*. És máig ő tanít minket a hiteles optimizmusra is:

*„Nem fojthatnak kétszer
ugyanazon folyóba.”*

(Optimizmus)

Nemrég egyik kortársa, Csala Károly négysoros versben emlékezett rá. Ezt idézem:

*„Verses állapotban elkövetett
sorozatos szabálysértésekért
pénzre át nem váltható
halhatatlanságra ítélte magát.”*

(Ladányi)

Simor András

Szederkényi Ervin

1934. április 20–1987. február 21.

Utódom volt, négy évvel fiatalabb nálam, és megelőzött a távozásban. Dombóváron középiskolát, Szegeden egyetemet végzett. Péccsett kezdett el tanítani, előbb általános iskolában, később gimnáziumban, majd a tanárképző főiskolán, végül a tudományegyetem tanárképző karán. Nem akart a Jelenkor főszerkesztője lenni. A folyóiratnál még én adtam feladatokat a fiatal tanárnak: könyvkritikákat irt, tehetségkutató diákpályázatot értékelt, a folyóiratban a moderniségről, a korszerű művészet kérdéseiről zajló vitához szóló hozzá a szocialista realizmus talajáról. Valójában ezekkel az írásokkal hívta föl magára a figyelmet.

S amikor engem a modernizmus meg a „polgári nézetek” pártolása miatt kiakolbóltattak a szerkesztőségből, 1964. augusztus 15-től őt ültették a helyembe. A lap a „vaskorszakba” süllyedt vissza. De amit pártmegbízatásként vállalt, később hivatásává tette. A szocialista realizmus kívánalmain jó ízlése, a minőség, iránti vonzalma, az írókkal való személyes kapcsolat ápolása, olvasmányélményei győzedelmeskedtek. És az első öt-hat év botladozása, „tanulópénze” után ugyanazokat az írókat – Hernádi Gyulát, Illyés Gyulát, Mátyás Ivánt, Mészöly Miklóst, Németh Lászlót, Weöres Sándort – kezdte el közölni, akik miatt annakidején nekem az elmarasztaló bírálatokat hallgatni, a támadásokat vállalni kellett. Persze közben az „éghajlat”, az irodalmi „ájer” is változott. De őt is elszámoltatták, és előfordult, hogy „igazololó jelentést” kellett írnia.

Életműve a folyóirat történetéből huszonhárom esztendő, amíg a lap élén állt. Azok közé a szerkesztők közé tartozik, akik önálló művek megalkotása helyett vérükkel a lapot táplálják. Saját könyve nincs, de előhívta, életre segítette, közölte mások műveit. Mindenkit arra tudott ösztönözni, amire tehetsége szerint képes volt. Főiskolai jegyzeteket irt másokkal, antológiákat szerkesztett, a helyi napilapban tévékritikákat vállalt, interjút készített. Szorgalmát, tehetségét, idejét másokért áldozta föl. Évek során fölismerte, hogy nincs „szocialista” meg „polgári” irodalom, nincs „konzervatív” meg „posztmodern” irodalom, hanem jó meg rossz irodalom létezik. Amikor a hetvenes évek végén egy új hangú, új szemléletű fiatal magyar széppróza jelentkezik irodalmunkban, akkor képviselői (Esterházy Péter, Nádas Péter) és kritikusai (Balassa Péter) mellé áll. De a „kipróbált” értékeknek sem fordít háttal: Bertha Bulcsú interjúorozatát jelenteti meg, Tatay Sándor Bakony-szociográfiáját közli, helyet ad Nagy Lászlóról, Pilinszky Jánosról, Illyés Gyuláról írott könyveim folytatásos közlésének.

Huszonhárom éven át egy folyóirat élén állni, a java magyar irodalom ügyét szolgálni, ugyanakkor az irodalompolitika kívánalmainak és a „húzd meg, ereszd meg” gyakorlatának eleget tenni - nem lehet belső konfliktusok nélkül. Szederkényi Ervin abban a küzdelemben, amelyet a magyar irodalom értékeiért, a java irodalom érdekében a kulturális politika legmagasabb szintű irányítóival folytatott, felőrlődött. Egyre gyakrabban gyűjtött rá, orvosságokat szedett, hangja elfátyolozódott, keze reszketett, kórházba került, fölemésztyődött. Munkásságának „térképe” az a bibliográfia, amely a Jelenkor első korszakának adattárát is tartalmazza, s amelyet Bertók László állított össze.

Tüskés Tibor

Thinsz Géza

1934. június 9–1990. július 14.

Hetvenesztendős lenne Thinsz Géza is. A magyar forradalom leverése után menekült Svédországba, az uppsalai egyetemen tanult, egy stockholmi könyvkiadó vállalatnál dolgozott, 1960-ban jelent meg *Még mindig így* című első verseskötete, ezt még húsz kötet követte, közöttük svéd költők magyar és magyar költők svéd tolmácsolásai. Svédországban hosszú évtizedeken át, az ugyancsak ott tevékenykedő Csatlós Jánossal együtt, ő volt irodalmunk „meg nem hatalmazott”, de annál eredményesebb „nagykövete”.

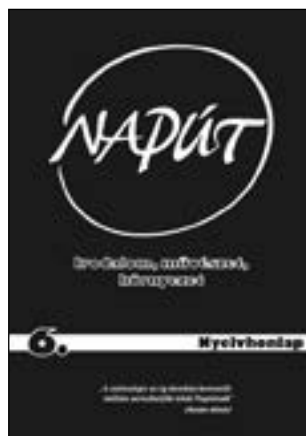
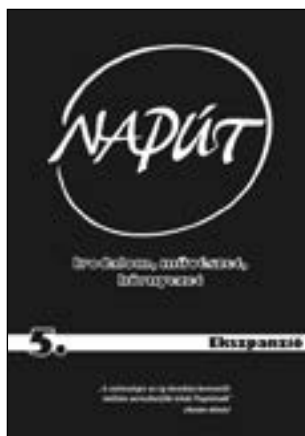
Költői pályája könnyed. hangulatú versekkel indult, bőven áradó lírai érzésekkel reflektált a köznapi élet eseményeire, s enyhe nosztalgiával idézte fel ifjúságának budapesti emlékeit. Mesterének Kosztolányi Dezsőt választotta, de alighanem tanult Berda Józseftől és Nadányi Zoltántól is: az elsőtől játékos erotikát, a másodiktól szelíd életörömet. Formás dalokban számolt be az idegen környezetben szerzett élményeiről, ironikus életképekben idézte fel a svéd életnek egy közép-európai számára szokatlan tüneményeit. Verseinek nagy része önéletrajzi háttérű, ennek során fanyar humorral eleveníti meg az emigrációs irodalmi életben vagy a mind gyakoribbá. váló hazalátogatások során szerzett tapasztalatokat, illetve a svéd főváros által felkínált erotikus kalandokat.

Thinsz Géza a XIX. század végén kialakult budapesti dalműfaj hagyományait újította meg, groteszk szójátékok, mi több, szófacsarások által adott a lírai dalnak újszerű hangzást, rövid prózaversekkel, játékos metaforákkal és grammatikával tett kísérletet.

Költészetének vannak mélyebb rétegei is, ezekben a verseiben mintha fájdalmas-borongós nosztalgia zengene. Elégikus érzéssel tekintett vissza az ifjúság érzelmi kalandjaira, és ahogy súlyos betegsége elhatalmasodott, mind fájdalmasabb érzéssel kommentálta megpróbáltatásait. Ötvenhatodik születésnapja után nem sokkal, még költői erejének teljében távozott az élők sorából.

Pomogáts Béla

Királyi pálca nélkül

A régi kínai kultúrában, mely nagyjából egyidős a mi kultúrkörünk egyiptomi rétegével, s amely az ősök, a gyermeki szeretet, a család kultuszára építve oly határozatos öntőformát alakított ki az engedelmes, odaadó és tisztelettudó polgárok felnevelésére, kötelező megbecsülés járt ki az öregeknek. Egy ősi iratba foglalva ez áll: selyemöltözék illeti meg őket, és húsétel jár nekik. Nem csoda, ha arrafelé akkoriban ilyen körülmények között minden fiatal igyekezett minél hamarabb felnőtté válni, mielőbb elérni, hogy ne csak kötelességek garmadája nehezdedjen rá minden idősebb vagy rangban felette álló iránt a családban és a társadalomban, hanem ő maga is elnyerje a korával megszolgált figyelmet és alázatot. Csodamód igen kellemes bóknaq vette, akit életkoránál idősebbnek mondtak.

A gerontokrácia túlhatalmának fojtogató légköréről sokkal több intő példával szolgál a történelem, semmint hogy ma a konfuciuszi elvet maradéktalanul pártolhatnánk. Az ifjúság, a megifjodás, ifjan maradás ma oly divatos, rohamosan teret hódító, nyugatias túlhajtása azonban nem kisebb veszélyekkel fenyeget, hiszen ahol a fiatalság nemhogy nem néz fel a tapasztalatra, hanem maga fel sem akar nőni, s ahol az ifjúságot visszasíró vének életvitelüket gyermeketeg hiáavalóságokba hagyják terelni, ott nagy bajoknak nézhetünk elébe, különösen, mert történetesen mindez rohamosan előregedő társadalmak átka.

Bizonyosan elvakult túlzás volt az a távol-keleti rendszabály, hogy hetvenedik életéve betöltésekor minden hajlott korú megkapta a királyi nádipálcát, mely mindenkit arra int, hogy kötelező tisztelettel viseltesen iránta. Hogy is követelhetné meg a rangidősnek dukáló tiszteletet egyformán minden rigolyás vagy egyenesen gonosz vénség! A nádipálcát az európai szellem már a nevelés műhelyeinek, a tanodáknak az eszköztárából is kivétette. A vénülő Európával a bölcsessége tétette le, nyilván végképp, a fenytés eszközét, és korosai ilyen minőségében nem is követelik többé vissza. Erősödik azonban bennem a gyanú, amelyet fájdalmasan szépen sejdít meg az *AranySárkányban* Kosztolányi: hogy a mi kicsiny és nagy öregjeink bizony valamiféle királyi pálca jelképisége nélkül védtelenek lettek. Olyannyira, hogy legsötétebb rémlátásainkban ez már a végső idők eljövételét vetíti előre, amikor majd a növeletlen gyermekek uralkodnak a földön...

Márpedig Európa és az egész nyugati világ, benne mi, magyarok, mindinkább az idősek tartománya leszünk a fiatalodó nagyvilágban. Erőtlenek irgyelt lugasa a tóduló erősek közt, gyámoltalanok menhelye a bárdolatlanság és mohóság zabolátlan tolulásiában.

Amikor folyóiratunk legalább nyelvünk kicsiny hatásugarában évről évre a közfigyelem kicsiny pászmáját próbálja irányítani jeles hetveneseinkre, szóra bírva azokat is, akikre talán a kelleténél kevesebben figyeltek eddig, egy ilyen jelképes pálcát szeretne mégis kérni az arra érdemeseknek a magyar társadalomtól. Egy pálcikát, ami nem karmesteri pálca, de nem is sétatálca és nem fogpiszkáló. Egy akkorácska pálcát, mint egy csillagszóró. Egy felkiáltójelet, amíg végképp nem késő.

Hatvan jeles hetvenes

**András Sándor • B. Foky István • Barabás Péter
Batári Ferenc • Beke Albert • Bényei József
Budai László • Dévényi János • Erdélyi Eta
Erkel Tibor • Földes Imre • Frenkl Róbert
Fried István • Gedai István • Geszty Sylvia
Gömöri György • Halbauer Ede • Hamburger Klára
Harasztý István • Incze Judit • Jajesnica Róbert
Kabdebó Tamás • Kalász Márton • Kávássy Sándor
Kroó Norbert • Krupa András • Kulcsár Gergely
Kún Zsuzsa • Ladányi József • Lázár György
Liczkó György • Lőte Attila • Mácz István
Márton László • N. Goller Ágota • Nagy Károly
Nagy Pál • Németh János • Ónody György
Pálos Tamás • Pató Róza • Pomogáts Béla
Pusztai János • Rajnai András • Regős Sándor
Sárközy Zoltán • Somfai László • Soós Edit
Szabó Ildikó • Szabó Iván • Szelle Béla
Szerdahelyi István • Sziklay Erika • Szili Ferenc
Trogmayer Ottó • Vajda Vilmos • Vitár Róbert
Vörös László • Weninger Richárd • Zsidai József**

Ára: 350 Ft. Előfizetés: 3000 Ft.

Megrendelhető a szerkesztőség címén:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.
Fogadóórák: péntekenként 14–19 óráig

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
a Balassi, az Euroklub, az Osiris, a Pont, a Vince
és a Kálvin téri Cartafilus könyvesboltban, a Fonóban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az Interneten: <http://www.masszikiado.hu/naput>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327